

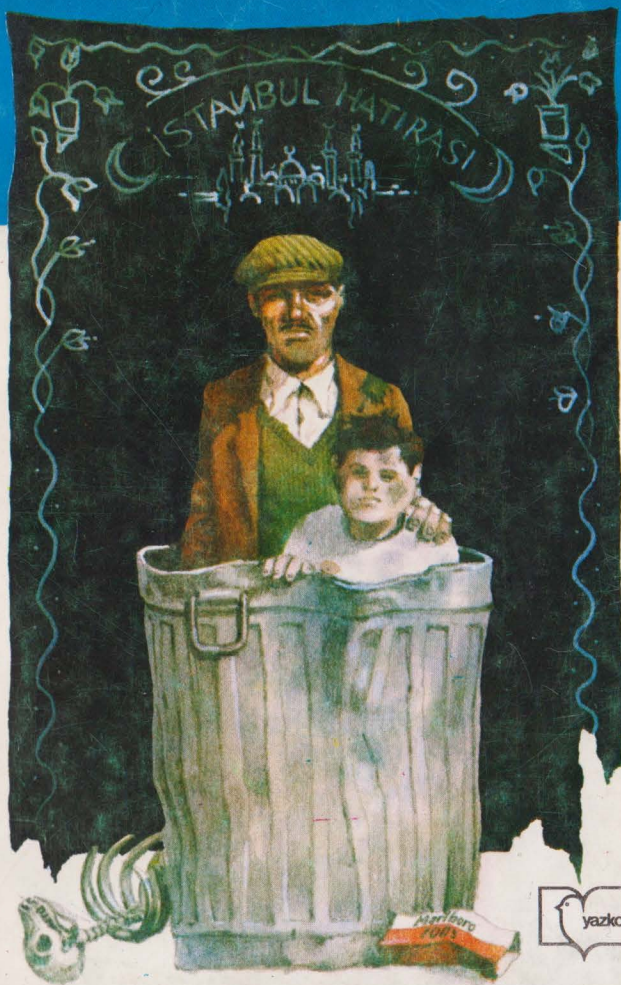
AL İŞTE İSTANBUL

4. BASKI

ÇETİN ALTAN

anlatı

AL İŞTE İSTANBUL ÇETİN ALTAN

AL İŞTE İSTANBUL
anlatı
(4. BASIM)

YAZKO

Arif Paşa Sokak,

Kurt İş Hanı,

Cağaloğlu-İstanbul.

Yazarın öteki kitapları:

TAŞ toplumsal yazılar

SÖMÜRÜCÜLERLE SAVAŞ toplumsal yazılar

SUÇLANAN YAZILAR toplumsal yazılar / 3. baskı

BİR UÇTAN BİR UCA gezi notları / 2. baskı

ATATÜRK'ün SOSYAL GÖRÜŞLERİ inceleme / 2. baskı

ONLAR UYANIRKEN toplumsal yazılar / 5. baskı

KOPUK KOPUK edebi yazılar / 2. baskı

GEÇİP GİDERKEN edebi yazılar / 2. baskı

BEN MİLLETVEKİLİ İKEN siyasal anılar / 3. baskı

BÜYÜK GÖZALTI roman / 7. baskı

BİR AVUÇ GÖKYÜZÜ roman / 5. baskı

VİSKİ roman / 4. baskı

KÜÇÜK BAHÇE roman

BİR YUMAK İNSAN portreler / 3. baskı

ZURNADA PEŞREV OLMAZ güldürü

NAR ÇEKİRDEKLERİ çeşitleme

KAHROLSUN KOMÜNİZM DİYE DİYE çeşitleme

Oyunlar:

ÇEMBERLER / TAHTARAVALLİ/BEYBABA/MOR DEFTER

DİLEKÇE / YEDİNCİ KÖPEK / SUÇLULAR / ISLIKÇI

AL İŞTE İSTANBUL

ÇETİN ALTAN

1. basım 1980
2. basım 1980
3. basım 1981

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretimi
Kooperatifi

YAŞARKEN YAZDIĞIMIZ ŞEHİR

Siyah başörtülü, siyah elbiseli, zayıf sivrice yüzlü geçkin bir kadın. Eyüp Camiinin avlusunda bir mezar taşının üstüne oturmuş, siyah gözlükleriyle Kur'an okuyor. Siyah uzun etekliğinin içinden sarkan kahverengi çoraplı ayakları, bileklerinden birbirine çaprazlanmış, eski siyah ayakkabılarıyla sağa sola kıpırdıyor. Arada sırada siyah gözlüklerinin arkasından, görmediğimi sanarak bana bakıyor kadın. Donuk sert ve kuşkulu bakışlarla bakıyor.

Eyüp Sultan'da parayla Kur'an okuyan kadınlardan biri bu.

Siyah başörtülü, siyah elbiseli, siyah gözlüklü kadının kıpırdıyan eski siyah ayakkabıları ve zayıf sivrice yüzündeki siyah gözlüklerinin arkasından üstüme doğru dikilen, donuk, sert ve kuşkulu bakışları..

Bu bakışlar gidiyor, gidiyor, gidiyor. Merkez Efendi Camiinin avlusundaki kuyuların içine düşüyor. Ve bir çocuk çıkıyor kuyulardan, kirli dizkapakları, solgun mintanı, geri kalmış zekâsının bitmiyen anlamsız gülücüğüyle asker selâmı vererek:

-- Beni de çek amca, diyor.

Yankılanıyor ses:

— Beni de çek amca.

Surlarda bir şeytan uçurtması. Şeytan uçurtmasının kuyruğunda Bizans imparatorları.

Mevlânakapı'da karşılaştığımız bir arabacı:

— Bu yıl horoz doğuşüne son verdim, diyor. Anemas zindanlarına iniyoruz. Fenerbahçe

genç takımında oynayan bir genç içi gaz dolu bir şişenin ağzına tıktığı paçavraları tutuşturmuş, bize ışık tutuyor...

Sümbülefendi'deki Kur'an Kursundan dışarı fırlayan ince ve garip uğultular... Çöpleri karıştıran bir kadının boynunda Hilton sallanıyor. Adliye koridorlarından bir vapur geçiyor yüzerrek...

İstanbul, kabara, büyüye, genişliye, mor, lâcivert, siyah, beyaz derinliklerle dalgalanıyor kafamda.

İstanbul'da geçtiğim sokaklar, İstanbul'da oturduğum evler, İstanbul'da parasız kaldığım geceler. İstanbul'da yatan ölümlerim, İstanbul'da unuttuğum dünyalar... Biliyorum İstanbul yazılmaz yaşanır. Ama yazmak da o kadar yaşamak ki bir yerde İstanbul yaşanırken yazı oluyor.

Güneşli bir gün başlamış. Sabah saat dokuz suları. Topkapı'nın dışında, Silivri'ye doğru kalan otobüslerin bulunduğu yerde, set üstündeki bahçeli kahvede çay içiyorum. Kıravatsız gömleklerinin uçları kıvrık, kasketli dostlar ağır ve vakur öyle oturuyorlar. Kimi bir bacağına altına almış, kimi iki dizini de bütün genişliğiyle açıp kaykılmış. İlgilenmeden bana bakıyorlar yan gözle. Ağaçların gölgesi vuruyor masalara. Asfaltta güneşin pırıltıları. Ve geçen otomobillerle kamyonlar. Ve korna sesleri.

Okula gider gibi endişeli bir tazelik içindeyim. Birazdan Ara gelecek ve İstanbul'u yaşamıya çıkacağız.

Nerden mi başlayacağız bu işe?

Bilmiyorum.

Ne mi yazacağız?

Onu da bilmiyorum.

Radyo ilânları tekrarlayıp duruyorlar, böyle bir şey yapacağımızı.

Ne yapacağımızı da en çok ben merak ediyorum.

Ara geldi. Bir ay daha içtik. Edirnekapı'ya doğru çıktık yola... Çatlakları, kvukları, yer yer yıkıntılarıyla bin beş yüz yılın ihtiyaırlığına hâlâ daha direnmiye çalışarak uzayan kaybolmuş Bizans'ın köhne surlarını izliyoruz.

Bir tuhaf büyüsü var bu surların. Bizden önce gelmiş geçmiş kaç kuşağın duvarlara sinen bakışlarına katılıyor bakışlarımız. Hamlet yarısı yk olmuş bir güdük burcun tepesinden kuru kafa tiradını okuyor.

— Vah zavallı Yorick. Kaç kereler beni sırtında taşımiştı. Halbuki şimdi bana ne iğrenç geliyor...

st yol yol avuç genişliğinde yassı demirlerle uzunluğuna ve genişliğine kafes biçiminde kapatılmış demir çerçeveli alçak bir kapıya ilişti gözlerimiz. Tırmandık kapıya doğru. Kapının üstünde hâlâ daha silik Yunanca yazılar duruyor. Bizans'ın Penton Kapısı bu. Penton yâni beşinci kapı.

Vaktiyle Surların büyük sivil kapıları yanında bir de askeri küçük kapıları vardı. Savaş zamanlarında sivil kapılar kapatılır, gerektiği zaman askeri kapılar kullanılırdı. Penton Kapısı da onlardan biri. Avar akınlarında önemli bir rol oynamış, yahut o sıralarda yapılmış olmalı ki tarihdeki bir adı da Avarlar Kapısı.

Kapıyı kafes biçiminde örten demir çubukların arasından içeri geçtik. Fatih'ten bu yana artık çok kolay geçiliyor bu kapılardan.

içeri geçtik ve yerin dibine geçtik.

Günlük olmaktan çok tarihsel bir heybet içinde yükselen leş kokulu bir çöp yığını surlarla açık atarcasına öbek öbek uzayıp gidiyor ve pler elarabalarıyla bu heybete yeni heybetler ekliyordı.

Bizans'ın 439 yılından kalma Surları Fatih'in toplarına mağlp olmaktan belki de çok yksnmemişlerdi ama demokrasimizin kendilerine

leş kokulu çöp yığınlarından bir nazire göstermesini bu yaşlarında biraz küskünlükle karşılıyorlardı.

— Yıkık döküğüz ama yine de bu kentin bin beş yüz yıl içinden süzülerek gelmiş en yaşlı parçasıyız. On beş yüz yılın bize reva görmediğini yirminci yüz yıl İstanbul'unun reva görmesi, biraz da ayıp sayılacak bir nankörlük değil midir, diyorlardı.

Ve bunca imparatorun despotluğundan sonra yerli demokrasinin kalkınma özgürlüğünü eteklerini dolduran bu muhteşem çöplükte seyrediyorlardı.

Çöplüğün ötesinde dükkâna benzer barakalar, harap evler vardı. Aralarından yürüdük. Pisliklerle dolu arsamsı boşluklar, saman yığınları, kolları havaya kaldırılmış bir araba. Arabanın içinde entarisiyle badi badi dolaşmaya çalışan iki buçuk yaşlarında bir minik. Ve karşıda alçak damlı bir kapı.

Kapı açıldı, kasketli bir adam çıktı. Bizi şöyle bir süzdü. Fotoğraf çektiğimizi görünce, kapının iç tarafını işaret etti:

— Burada danalar var, onlarla birlikte benim de resmimi çeksenize, dedi.

Kapıdan içeri girdik. Toprak zeminli küçük bir antrenin kıyıcığında iki dana duruyor, sonra antre içeriye doğru yükselip genişliyerek uzanıyordu. Loşlukta gübreyle saman karışımı ıslak, ekşi bir koku çarptı burnumuza. İneklerle dolu bir süthaneydi burası. Dizi dizi duran ineklerin arasına girmek istedik. Adam:

— Yok olmaz, içeri girmek yasak, dedi.

— E, sen çağırdın bizi...

— Kapının dibindeki danaları çekin diye çağırdım, içeri girmek olmaz.

Süthanenin ne menem bir süthane olduğunu görmemizden korkuyordu belki de.

Ahırın yanında geniş bir gübre bataklığı vardı. Taze, okkalı, ıslak inek gübrelerinden balçıkları iki adam bir arabaya dolduruyordu. Gübreler az ilerdeki sonu gelmez çöp tepelerine kadar uzanıyordu. Doğrusu çok sıhhi bir ortamdı sũthane...

İstanbul'daki gıda maddelerinin yüze kırk ikisi pis ve mikropludur fetvasının bir kökeni de herhalde özgürlük içindeki kalkınmanın güzel bir örneğini veren bu gübreli çöplük bölgesinden geçiyordu.

Geri döndük.

Köylüden henüz şehirliye dönmemiş başörtülü kenar mahalle kadınları dolaşıyordu sokak aralarında.

Çöplerin tam karşısında surların iç kısmına yapışık yeşil boyalı bir setin üstünde bir yatır mezarı bulduk. Mezarın taşında, yerlerde ve mezarların üstündeki ağaçta çeşit çeşit havlular göze çarpıyordu. Bir de bir gemici feneri salanıyordu.

Tıknazca, tatlı yüzlü bir adama rastladık:

— Yahu dost, kimin mezarıdır bu, dedik.

— Ethem Baba'nın, dedi.

Ethem Baba bilmem hangi padişah zamanında oraya gelmiş bir taşralıymış. Görevi hayvanlara su vermekmiş. Her gün iki kova suyla yüzlerce hayvanı sulamak mucizesini gösterir, yine de kovalarında su bitmezmiş. Çok muhterem bir zatmış. Her gece yanına havlusunu, suyunu, ışığını koymazsa bağırırmış. Bağırmasın diye koyuyorlarmış o havlularla feneri... Sarhoş falan geçemezmiş yanından hemen çarpılırmış.

Tıknaz, tatlı yüzlü adam:

— Çok kişi çarpıldı burada, diyordu.

Anlaşılan İstanbul Belediyesi de bu yüzden belini bir türlü doğrultamıyordu. Bu kadar suya havluya meraklı bir yatırın karşısını leş kokulu bir çöplük sitesi haline getirdiği için.

Çöp yığınları arasında at iskeletleri görün-

yordu. Galiba bazı gizli sucuk, salam, sosis fabrikaları da geceleri buralarda çalışıyordu.

Orada rastladığımız dosta:

— Peki şu kapıyı niye böyle kafes kafes örtmüşler diye sorduk.

O kapıya Lânet Kapı derlermiş. Vaktiyle günde binbir cenaze çıkarmış o kapıdan. Uğursuzluğu yüzünden sonunda örtmüşler kapıyı...

— Zaten buranın böyle şeametli bir yer olduğu, temizliğe meraklı yatırına rağmen kokusundan belli, dedik.

Çöplerin içinde bir şeyler arıyarak naylon torbasına dolduran küçücük bir çocukla yine aynı boyda bir arkadaşı geliyordu karşıdan. Resimlerini çektik onların.

Kimi içini çekiyor, kimi tesbih çekiyor, kimi de nutuk çekiyordu.

Bize de Penton Kapısının içindeki at iskeletleriyle dolu çöplükte Ethem Babanın havlulu mezarına bakarak hayatlarını kazanmaya çalışan ufacık çocukların resmini çekmek düşüyordu.

SURLARIN BİLİNMEYEN SIRLARI

İstanbul'un pislik, mezbelelik, bakımsızlık ve fakirlik ölçeğini görmek mi istiyorsunuz, önüyle arkasıyla surları dolaşınız. Çok geri bölgeler gördüm yeryüzünde, böylesine kanserleşmiş bir sefalet keşmekeşine hiç bir yerde rastlamadım. Tutamaksız ve güvensiz bir yaşama çabasının birbirini çiğneyen her türlü çıldırışı, en yoğun bir biçimde, Surların eteklerine birikmiş.

Kovuklar içinde atölyeler, atölyelerin yanında surların yıkık tepelerine fırlamış gecekondular, gecekonduların önündeki hendekli sebze bahçeleri, tümsekler, tümseklerde esrar çekenler ve bitmez tükenmez kokulu çöp yığınları.

Ve hele o çocuklar.

— Amca bizi de çek.

Amca bizi de çek.

Selâma duruyor bir tanesi. Zıplıyarak ellerini kaldırıyor bir tanesi. Merakla soruyor bir tanesi:

— Amca ne yapacaksınız bu resimleri.

Penton kapısının Edirnekapı asfaltına bakan yeşillikli yamaçlarında, siyah berduş sakallı, yırtık pantolonlu, çıplak ayaklı bir adama rastladık. Adam bağdaş kurmuş, elinde bir bıçak, kocaman bir kamyon lâstiğini halka halka keserek uzun bir şerit yapıyordu.

Merhaba arkadaşım.

Merhaba, dedi adam.

Niye kesiyorsun bu lâstiği?

Arabacılar alıyorlarmış bu lâstik şeritleri, te-

kerleklerinin çevresine takıyorlarmış.

— Kaç para kazanırsın günde?

— Eh işte. Belli olmaz. Otuz lira kazandığım bile olur.

— Nerede oturuyorsun?

Kara berduş sakallı adam, altındaki naylona sarılmış şilte gibi bir çıkını gösterdi.

— Burada.

— Bunun üstünde mi yatıyorsun yani?

Gevrek, zeki, filozofca bir gülüş çıktı adamın ağzından:

— Hee.

— Nerelisin sen?

— Sivas'lıyım.

— Çok mu oldu geleli.

— Yok on beş gün oldu.

— Doğrusu iyi akletmişsin bu işi...

Adam yine güldü. Bizimle dalga geçer gibi parmağıyla kafasını işaret etti:

— Bende akıl vardır, halimden de belli değil mi, dedi.

Hiç öyle abullabut, basit birine benzemiyordu. Bir Bektaşî inceliğinin kıvrak şimşeklerini görür gibi oldum gözlerinde.

Karie Camiine indik. Bilmiyenler Türkiye'ye gelmiş bütün turistlerden öğrenebilirler bu eski Bizans kilisesinin tarihçesini. Vaktiyle böyle üç yüz kilise varmış İstanbul'da. Şimdi bu eski Bizans kiliselerinden sadece onbir tanesi biliniyor.

Karie Camiinin arka avlusunda yine bizi enfes bir çöp yığını karşıladı. Bu kadar zor mudur bu çöp sorununu çözmek, bir türlü anlayamıyorum. Öyle bir kaç küreklik çöp değil bunlar, kamyon yükü büyüklüğünde çöp yığınları.

Avlunun kıyısında bir sundurma, sundurmanın da altında mutfaka benzer yalaklı bir set

vardı. Duvarlara çocuklar resimler yapmışlar bir de:

— Ben Ayşe'yi bilmem ne ettim'in öztürkçesi-ni yazmışlardı.

Yazıyı merak eden turist bayanlara, gezdiricileri herhalde bunu çevirmek için epey zorluk çekiyor olmalıydılar.

Caminin önünde ufacık çocuklar her turist sandıklarına yabancı markalı gazozlar koşturuyorlar:

— Dirink dirink diye bağııyorlardı.

Bizim turist olup olmadığımızda kuşkuya düştüler biraz. Bir tanesi:

— Ulan bunlar turist değil, dedi.

Yabancılar karşı iş yapma ciddiyetindeki ısrarlı asılganlıkları, kendilerinden olduğunu anladıklarına karşı kahkahalı bir afacanlığa bürünüyordu ve hemen:

— Ulan'ı bastıyorlardı.

Camiden aşağı doğru indik. Buraya da Edirnekapının Sultan hamamı diyorlardı. Ahşap bir evin üstündeki levhada «Paşa hamamı sokağı» diye yazıyordu. Orada «Hülya çayevinin» önündeki iskemlelere oturduk.

Yaz günlerinde kuytu İstanbul semtlerindeki bu kahvelerin önlerinde oturmaya aslında bayılıyorum. Hele bir tanıdık çıkıp dikkati çekmezse ne tatlı yarenlikler oluyor kahveye gelenlerle. Hülya çayevinin önündeki gölgelikte de, kulplu çift kapaklı cam taşıyacağının içinde kabak çekirdeği satan orta yaşlı birine rastladık. Öyle sokulgan, ılık, bize bilgiler veriyordu.

Takkeli, beyaz sakallı ihtiyarlar geliyordu sokaktan. Ahşap harap evlerin yanında, apartman tipi beton binalar görünüyordu. At arabalarının peşimden ağır ağır yürüyen bir Mercedes İstanbul kalkınmasının zaferini sürüklüyordu. Ve

karşıdaki bir ağaçta büyük bir çerçeve içine konmuş, renkli bir sinema ilânı 20. yüzyılın eğlence uygarlığına müşteri çağırıyordu.

Biraz ötede paçavraları söküp yol kilimi dokuyan kara sakallı bir ustanın dükkânına rastladık.

— Kolay gelsin, dedik.

— Eyvallah, dedi.

Her türlü kırpıntıyı getiriyorlarmış oraya. Usta bembeyaz dişleriyle gülerek, tezgâhın iplikleri üzerindeki kıtık yığınınan bir küçük pösteği parçası alıp uzattı:

— Kadınlar bunu bile getiriyorlar işte, dedi.

Herhalde Türkiye'deki büyük endüstri hareketinin Paşa hamamı sokağındaki temsilcisi, tezgâhının başında sabahdan akşama didinen bu kara sakallı ustaydı.

Mahallenin çeşmesinden kadınlarla eşekli bir saka su dolduruyorlardı. Kadınlardan biri çocuğuyla leğenini de beraber getirmişti. Hem çamaşır yıkıyor, hem sohbet ediyordu.

Çeşmeler iki kavisli taş kemerin içindeydi. Yalnız ikincisinin musluğu kopmuştu. Kopuk musluğun üstüne siyah boyayla kocaman bir «Hayır» yazmışlardı. Vaktiyle Anayasa referandumuna karşı mahalleliden bazılarının politik eğilimini gösteren bir anı olmalıydı.

Oradan yukarı doğru sokak aralarına daldık. Çarpılmış eski harika köşkler, kafesli bodur evlere yaslanıyor, yıkıntılı bir arsanın üstündeki teneke damlı bir gecekonduunun bahçesi, kim bilir hangi devirdeki mezarlığın son parçası olan bir kaç mezar taşı ile sarmaş dolaş aşk hayatı yaşıyordu. Ve çocuklar ölülerle dirilerin birbirine kaynaşmış dünyasında uçurtma uçuruyorlardı.

Tekrar surların dibine çıkıp yürümiye başladık. Surlardaki, üstünden eğri bir soba bacası fırlamış tahta kapı bir sürprizdi. Kapıyı açınca içerde kapkaranlık bir marangoz atölyesi derinleşiyor, çalışan makinelerin talaşları insanın genzine kaçıyordu. İçerde yüzü gözü tahta ununa bulanmış çıraklar çalışıyordu.

— Kimlere satıyorsunuz bunları?

— Patron bilir.

— Nerede patron?

— Dışarı çıktı.

Oralardan çıkan işleri sonuna kadar izlese, belki de Beyoğlu vitrinlerindeki binlerce liralık mobilyaların ağışuna kadar varacaktık. Surlarda çok vardı bu atölyelerden. Punduna getiren bir kovukta özgürlük içinde kalkınma örneği gösteriyordu. Ham maddeyi kimlerden kaçtan alıyorlar, yaptıklarını kimlere kaçtan satıyorlar, araçılar ne kazanıyor, kimsenin malûmu değildi.

Biraz daha ilerde Tekfur Sarayının duvarları çarpıcı bir ihtişamla yükseliyordu. Onun da hemen dibinde kendisine fabrika adını takmış bir başka büyükçe atölye vardı. Yaşlı başörtülü bir kadın fabrikanın çöpleri arasında bir şeyler topluyordu. Sarayın öte kıyısında bir Rum mezarlığı uzanıyordu.

Kırık dökük surların, sur dışındaki hendeklere bakan vadilerinde çocuklar at koşturuyorlardı. Atlardan biri bir dişiyi görünce fena şahlandı. Müthiş bir azgınlık ve azgınlığının dik-kati çekecek ölçüde nedenini gösteren alâmetleriyle saldırganlığa başladı.

Bıçkınca, yeni delikanlı olmuş bir genç pek müsamahasız davrandı erkek ata ve başladı sopa atmıya.

— Vurma o kadar günahtır, dedik.

Genç, amma da çattık gibilerden bize şöyle bir baktı:

— Karışmayın benim işime, dedi.

İki başörtülü yaşlı hanım ağır ağır yürüyorlardı. Bir tanesi çocuğa öğüt verdi:

— Oğlum onlar senin büyüklerin, öyle konuşulmaz, ayıp değil mi?

Delikanlı öğüte de boş verdi. Dişi atın sırtına atlayıp fiyakasını tüttüre tüttüre dört nala uzaklaşıp gitti.

Seks meselesinin henüz atlar arasında da pek çözümlenememiş olduğunu böylece anlamış olduk.

SURLAR BOYUNCA

Bakımsızlıkla pejmürdelik yeşillerle ışıkları bozmuyor; ve yeşillerle ışıklar turfanda yaz sıcağının taze ot kokularıyla birlikte uzanıyor Surlar boyunca İstanbul'da.

Surları izliye izliye Edirnekapı'dan Ayvansaray'a doğru iniyoruz. Sağ tarafta yarısından çoğunu kurtların yediği çürük bir kayısı gibi ortasından ayrılmış mezarlık kalıntıları. Yere yatmış taşlar, çarpılmış taşlar, kırılmış taşlar. Onların arasından geçen yoldan Eğrikapıya döndük. Eğrikapının adı Bizanslılar zamanında Karrios Kapısıydı. Sonradan buraya yapılan Hazreti Hafız'ın türbesi kapının bir kısmını kapadığı için adına Eğrikapı dendi. Kapının dibindeki mezarlık duvarına dayanmış, siyah çarşaf-lı yaşlı bir kadın dileniyordu. Bulunduğu yerin tapusunu çıkarmışçasına profesyonel bir edası var. Fotoğraf objektiflerinin üstüne döndüğünü görünce öfkелendi. Peçesiyle yüzünü örtüp kollarının arasına gömüldü.

— Çekmeyin resmimi zaten daha önceden çekip Almanya'ya kadar göndermişler, duydum, dedi.

Turistler aracılığıyla Avrupa'ya en çok ihraç ettiğimiz şeylerden biri de herhalde dilenci resimleri.

Eğrikapı'dan geçer geçmez sağda bir kahve var. Geniş camekânı ve uçuk renkli boyası ile yeniymiş gibi bir kahve. Hemen çöktük kahvenin önüne. Kravatlı, lâcivert giyimli genç bir

adam, kendinden daha genç bir delikanlıya şaka yollu takılıyordu:

— Oğlum biz senin yaşındayken büyüklerin lâfına karışmazdık. Kapa bakayım çeneni. Bak burada biz varız. Bizim yanımızda sana lâf düşmez.

Genç adam bize döndü. Eğrikapı'nın eskiden büyük saygısına ne kadar önem verdiğini anlattı.

— Bizim zamanımızda kimse kimsenin karısına kızına lâf filân atamazdı. Şimdi bakıyorsun iki karış veletler hemen çirkefleşiyor. «Oğlum utanmıyor musun» desen, alaya almıya kalkıyorlar. Kalkıp iki tokat vursan başın belâya girecek. Çaresiz ya sabır çekiyorsun.

Ara Güler:

— Siz kaç yaşındasınız, dedi.

Otuz üç yaşındaymış. Bir eski İstanbul yaşlısı gibi konuşmakta biraz acele ediyor ama haklı. Daha geç kalırsa vaktiyle kendisine söylenenleri kimseye tekrarlamak imkânını bulamıyacağından korkuyor olmalı.

Kahvede ikramiyeli gazoz açıp hemen kapağına bakıyorlar. Karşıdaki ağaçta büyük bir sinema ilânı. Arkasında bir simitçi fırını.

Genç adam:

— Buradaki sinema gibi hiç bir yerde sinema yoktur, en sıcak günde bile ceketle oturursun içinde, öyle serindir, diyor.

Konuşma sırasında bir de Eşekçi Halil efendinin adı geçti. Kırk sekiz anahtarlı bir eski zaman zenginiymiş Eşekçi Halil efendi. Hanları hamamları varmış. Bu kadar zengin olmasına rağmen günde bir tek sovanla on bir zeytin yermiş sadece...

— Şimdi ne oldu Eşekçi Halil efendi, diye sordum.

Kahveci:

— Öldü. Adı eşekçi olduğuna göre eşek cennetine gitmiştir, dedi.

Kahveden kalktık. Kazasker İvaz Efendi Camiine doğru yürüdük. Öğle namazı henüz bitmişti. Mahallenin dört dörtlük sakallı dinç bir imamı vardı. Öyle içine dönük bir uhrevilik pek yoktu halinde.

— Siz gazeteci misiniz, dedi.

— Evet, dedik.

— Gösterin bakayım kartınızı?

Ben pek aldırmadım. Ara gösterdi kartını. İmam memnun oldu gerçekten gazeteci olduğumuza. Caminin bahçesindeki duvarları işaret ederek:

— Ben bunları gazeteciler sayesinde yaptırdım, dedi. Adımı vermeden haber gönderiyorum gazetecilere. Onlar bir yazdı mı her şey hemen oluyor. Çok çekiniyorlar gazetecilerden.

Arkasından bize camii gezdirdi. Mihraptaki enfes çinileri göstererek:

— Bu çiniler bir tanedir, dedi. Evkaf söyledi, değeri iki milyon liraymış.

— Kim yaptırmış bu camiyi, diye sorduk.

— Kanunî'nin Kadısı İvaz Efendi yaptırmış. Bizzat Sinan çizmiş plânlarını. Kendisi Süleymaniye'ye başladığı için çıraklarından Nakkaş Mehmet efendi Sinan'ın kontrolünde bitirmiş camii...

İmam en çok camiin kurşunlarını çalan hırsızlardan şikâyetçiydi.

— Nasıl da gelip tırmanıyorlar kubbeye, bir türlü anlıyamıyorum, diyordu.

Caminin avlusundan bir mahzene iner gibi merdivenlerle Anemas zindanlarının kapısına iniliyordu.

Zindanın demir kapılarını zincirle bağlayıp kilitlemişlerdi. Sebebini anlattı imam efendi.

— Affedersiniz esrarkeşler esrar içmiye geliyorlar, sonra da it kopuk karı falan getiriyor. Onun için kitledik.

Ama biz gazeteci olduğumuz için bize bir iltimas yaptılar. Anahtarı buldurup açtırdılar kapıyı. Sonradan Fenarbahçe genç takımında oynadığını öğrendiğimiz bir genç, içi gaz dolu bir şişenin ağzına tıkadığı paçavraları tutuşturarak bir meşale yaptı, adım adım inmiye başladık zindanın içine.

Filmciler sık sık gelip film çeviriyorlarmış burada...

Vaktiyle nereye gittilerse belâ çıkarıp ayaklanma yaratan Arap ihtilâlcileri varmış. Girit'te bir aralık yüz elli yıl kadar süren bir devlet bile kurmuş bunlar. Sonunda Bizans'a gelip Hristiyan olmuşlar, ama yine de rahat durmayınca, imparator bunların Anemas adındaki başkanlarını idam ettirmişe kalkmış.

Ne çare ki imparatorun kızları Anemas'ı çok severlermiş. Onların ricası üstüne bir af şekli bulunmuş ve Anemas sonradan adı zindana çıkan bu saraya tıkmış.

Yüksek kemerli kapılar, yüksek taş duvarlar, yıkık pencere boşlukları... Eskiden iki katlıymış burası. Ama kat zamanla olduğu gibi yıkılmış. Boşluklardan yuva yapmak için güvercinler giriyor içeri. Bizi görünce kanatlarını çırparak uçuşuyorlar. Merdivenin zifiri karanlığı bitince, alt kattaki deliklerden çarpık ışıklar giriyor.

İmam efendi olmasa esrarkeşlerle yürekli ve yersiz zamparalara yuvalık edecek olan, filmcilerle turistlerin gözde ziyaretgâhı sarayla zindan karışımı eski Bizans kalıntılarından tekrar çıktık yukarı.

Artık surlar Ayvansaray'a doğru evler ve mahallelere iyiden iyiye karışmıştı. Buradaki eski Biakerna sarayının evrimi, Tarih içinde tuhaf

bir grafik çizerek gitgide çarpılmış, çurpulmuş gecekondulaşmıştı. Ve şimdi buralardaki çürük çarık evlerle barakalarda oturanlar, hangi eski saltanatların son vârisi olduklarını bilmiyorlar, uzaktan görünen Haliç'e:

— Ne kadar da pis kokuyor, diye bakıyorlardı.

Bizans'tan sonra gelen dar sokaklı ahşap Osmanlı ürbaniizmi, Cumhuriyetten sonra tam bir keşmekeşe dönüşmüştü. Çirkinin ve plânsızlığın yüz buruşturan faciası açılıyordu karşımızda. Bir türlü endüstri aşamasını başaramamış geri bir ülkenin, can havliyle başını sokacak bir yerle bir dilim ekmek arıyan insanların, cehen-nemi kargaşası kaplıyordu her yeri...

Çıplak ayaklı çocuklar, ufacık yıkık arsalar, çarpık tahta kapılar ve mezbelelikler, sur yıkıntılılarıyla karman çorman olmuşlar, Osmanlılardan arta kalmış köstebek yuvası sokakların içinde Cumhuriyetin son uygarlığını yaşıyorlardı.

Bizans çöküntüsüne Osmanlı çöküntüsü eklenmiş, onun da üstüne adının ilerde konacağı daha başka çöküntüler yüklenmişti.

Dar sokaklardan Hançerli Hamama doğru yürüdük. Tahminimize göre Blakerna sarayının uç parçası buralarda bir yerde olmalıydı. Gecekon-dumsu bir evin bahçe kapısı çıktı karşımıza. Bir çocuk:

— Girmeyin amca içerde köpek var, ısırır, dedi. Bağıra bağıra ev sahibi teyzeyi çağırdı. Fındık kurdu gibi bir kadın geldi kapıya:

— Resim çekmek istiyorduk ama köpek varmış çekindik, dedik.

Kadın, köpek kulübesi olduğu anlaşılan irice bir horozun dahi sığamayacağı dik bir kutunun kapağını kapattı:

— Buyurun, dedi.

İnce öksürük gibi cılız bir ses çıktı kutudan. Köpek azmış havlıyordu. Buranın eski bir Saray parçası olduğunu belirten hiç bir işaret yoktu. Sadece uzaktan o devirlerde olduğu gibi yine Haliç görünüyordu.

Boyunu posunu sesinden tahmin ettiğimiz köpeğin adını da öğrendik, Kontesmiş.

Eski Bizans saltanatının üstünde yaşıyan bir köpeğe de, bundan başka bir ad yakışmazdı doğrusu.

Hançerli Hamamın önünden geçen Ahmet Rufai sokağının az ilersinde alçak bir duvarın üstünde «Ufuk Kuaför» diye kocaman harflerle yazılmış bir yazı vardı. Altına da bir ok çizilmişti.

Merak ettik Ufuk Kuaförü. Küçük arsa boşluklarıyla ev aralıklarından geçerek bulduk kuaförü. On sekiz, on dokuz yaşlarında gencecik pantolonlu bir kız, beş liraya saç yapıyormuş evinin altında.

Gazetecilerin kendisiyle röportaj yapmaya gelmesine çok şaştı. Heyecanlandı. Bizi salonuna aldı. Bir aynası, tarakları, bigudileri, bir de aynasının üstünde diploması vardı.

Donsuz minikler girip çıkıyordu kuaför salonuna.

Derken:

— Vay Çetin Bey nerden çıktın, diyen erkekler girdi içeri.

Bilmeden eski ve sağlam sosyalist dostların yuvasına düşmüştük. Kuaför Ufuk onların yeğenleri oluyordu. Kendilerinin daha aşağıda surların içinde plâstik atölyeleri vardı.

Atölyeleri gezdik, kahveler içtik, siyaset konuştuk.

Bizans, Osmanlı, Cumhuriyet, demokrasi der-

ken nihayet Ayvansaray'ın bu kuytu semtinde de ileri bir dünya görüşünün kıvılcımları göz kırparak çıkıvermişti karşımıza...

Bu yeni kıvılcımların ateşinde yoğrulacak yeni bir uygarlığın dünyasını da kim bilir gelecekte kimler gelip yazacaktı burada?

YENİKAPI'NIN PAZAR GEZMESİ MEVLANAKAPI'NIN ÇİLEKEŞLERİ

İstanbul surlarının iç taraflarına üstün körü şöyle bir göz atmak için Topkapı'dan başlayarak uzandığımız Eğrikapı'yla Ayvansarayın hemen orta yerindeki İstanbul'un kenar ama cümbüşlü mahallesi Loncaya da uğramadan edemedik.

İstanbulun değişiklik arıyan zenginlerinden bazılarının buralara kadar uzanıp tefli zurnalı raks âlemleri tertitlediklerini hep duyardık. Burada da biz yine cümbür cemaat çocuklar karşıladı. Hemen hemen bütün evlerin kapıları pencereleri açıldı. Her birinin önünde dizi dizi kadınlar kızlar oturuyorlardı. Rengârenk orta kırat binaların arasına çamaşırlar asılmıştı. Koyu renkli yağız bir delikanlı çıplak bir eşeğe binmiş koşturuyordu. Loncalılar süpürge yapıp satmakta, eski toplamakta mahirdiler. Mahallerinde bir de neşeli gevrek bir halleri vardı ki, insanın hepsiyle hoşbeş edesi geliyordu. Bazan aralarında kavga da eder:

— Senin kocan sana ne aldı, benimki bunu aldı, diye başlıyan ve kocaların mahrem başarılarını dahi bütün teferruatıyla dile getiren söz yarışmalarına girerlermiş.

Bir kenarda gömleğinin yakası, bağı açık; kolları sıvalı, pos bıyıklı, yaşlıca bir Lonca senyörü, bir tahta sandığın üstüne kurulmuş, sırtını da dayamış duvara, çalı süprgeleri yapıyor.

Resmini çektiğimizi görünce adresini yazdırdı :

— Bir tane de bana gönderin, dedi.

Çocuklar ise gerçekten bir âlemdiler. İrili ufaklı rengârenk zıpzıplara benziyorlar ve oluk oluk üstümüze geliyorlardı.

Lonca'lılar, kendi durumları daha iyi olduğu için, kardeş semtleri de kurtarmak gerektiğini düşünerek bir de Sulukuleyi kalkındırma derneği kurmuşlardı.

Bir çok kimsenin hafife almak istediği insanlardı burada yaşayanlar. Benimse onların dünyayı umursamayan ve yüz yıllardan beri asla değişmeyen serâzad yaşayışlarına ta öteden beri tuhaf bir sempatim vardı.

Monti'nin Çardaş'ını duyar ve Carmen'in kıvrak gölgesini görür gibi oldum Lonca'da...

Surların bir de Sarayburnundan Yedikuleye, oradan da Topkapıya kadar olan kısmını gözden geçirelim, dedik.

Burada da vaktiyle, Ayasofya Müzesi Müdürü Feridun Dirimtekin'in «Fetihden önce Marmara Surları» adlı eserinde uzun uzun incelediği nice kapılar vardı. Kapılardan bir kısmını da Fetihden sonra Osmanlılar açmıştı... Şimdi ise artık bunların son kalıntıları da yavaş yavaş eriyip kayboluyordu.

Zaten surlara tasallut daha Fatih zamanında başlamıştı. Her rastgelen surların önüne arkasına, tepesine, ev dükkân odun deposu kondurmaya kalkmıştı. 1558 de İstanbul kadısıyla Subaşına yazılan bir fermanla surların iç ve dış yüzeyleriyle tepelerinde ev ve dükkân yapmanın yasak edildiği bildiriliyordu. Ama yasağı yine de kimse dinlemedi. O tarihlerde bir çok büyük yangın, surların dışındaki surlara dayalı odun depolarından çıkarak, surların tepesindeki evleri tutuşturarak şehre atlamıştır.

Ahırkapı ile Kumkapı arasında yine Surların içine sığınmış koca bir fabrika keşfettik. Kapısından bakılınca fabrika olduğu hiç de belli değildi. Fabrika kapısının bulunduğu sur duvarlarının tepesinde ise saksılı balkonlu, iri kıyım bir kellenin üstüne oturtulmuş eski hasır şapkalara benzeyen evler duruyordu.

Jüstinyenin evi diye bilinen yer olduğunu tahmin ettiğimiz sütunlu, kemerli kalıntıların hemen kıyıcığındaki Surların tepesine kurulmuş ev merakımızı pek kurcaladı. Yıkıklardan otlu yokuşlardan tren yoluna tırmandık. Oradan Akbıyık mahallesine girdik. Evi bulduk. Kapıyı çaldık:

— Yandaki Saray kalıntısının resmini çekeceğiz, müsaade eder misiniz dedik.

Yaşlı bir kadın isteksiz isteksiz buyur etti bizi yukardaki balkona... Balkonda bir Bizans sütununun başlığı dikine çevrilmiş bir tahta sandığın içinde, yırtık sepet, eski soba borusu, paslı gaz tenekesi gibi döküntülere raflık ediyordu:

Ara:

— Bu yaşlı kadın Teodoranın da bir vakitler denize buradan böyle baktığını bilmez değil mi, dedi.

— Nerden bilsin, dedim.

Ama Surlarla Marmaranın asıl tadını Fuat Köprülünün evi çıkarıyordu. Surların tam üstünde bir Bizans atmosferi içinde, geniş ve bakımlı bahçesi olan küçük bir Osmanlı konağıydı bu... Dışardan bakılınca dikkati çekmiyecek gibi de gerideydi. Duyduğumuza göre Amerikalı arkeoloğlar kiralamışlardı evi. Bizans dekoru içinde, Osmanlı sofalarından Cumhuriyetin sahil yolunu seyrediyorlardı.

Surlara alıcı bir gözle baktığımız zaman insanın içine dokunuyordu. Bin beş yüz yıllık el emeği hâlâ daha zamana direnmiye çalışıyordu. Her şeye rağmen bir türlü kaybolup yok olmak istemiyen bir halleri vardı. Yenikapıdan Yedikule'ye, yer yer yıkıldıktan sonra yine de kalkıp doğrulmak istermiş gibi uzayan Sur kalıntılarını canevinden vurulmuş güçlü bir kahramanın can çekişmelerini seyreder gibi seyrettik. Bir kuşak sonraya bilmiyoruz bunlardan ne kalacaktı?

Özellikle pazar günleri Sahil yoluna akın eden insanlar artık onlarla ilgili değildirler. Yenikapı'nın molozlu kırlarında aileler piknik yapıyor, arabacılar atlarını gezdiriyor, dükkânsız bir otomobil tamircisi motoruyla şasesi çıkarılmış bir taksinin dört kazık üstüne oturmuş karöserini çekiçliyordu.

— Yağmur yağınca ne yapıyorsunuz, dedik.

— Hiç, muşambaların altına saklanıyoruz, dedi tamirci.

Rıhtım insanlarla kıvıl kıvıldı. Dondurmacılar, ayrancılar, balık kızartanlar, fıstıkçılar, salatalık satanlar, kaplamıştı her şeyi. Aşağıda sandalla motorlar veriliyordu kiraya. Uzakta demir atmış iri mavunalar duruyordu. Bir adam Birinci Dünya Savaşından kalmış uzun çift boynuzlu bir topçu dürbünüyle yirmi beş kuruşa bunları seyrettiriyordu meraklılara. Bir ihtiyar kadranlı bir yer baskülü koymuştu önüne. O da adam tartıyordu yirmibeşe. Ayrancı, lâstik tekerlekli bir arabanın üstünde iki küçük direğe iki tarafından tutturulmuş beyaz, musluklu bir fıçıda satıyordu ayrıanı. Aşka geldikçe fıçıyı, musluğunu kapatıp kendi mihveri etrafında fıldır fıldır döndürüyordu. Baloncular, uskumru dolması satanlar, sakızcılar, bağırıp çağırıyordu. Çoluklu çocuklu aileler evlilik hayalleriyle sıcaklaşan, yan mahallelerden çıkma flört-

ler, rıhtımda, rıhtımın altındaki kayalarda pıtıraklaşıyordu.

Bir dondurmacıya:

— Günde kaç para kazanıyorsun, diye sordum.

— Yirmi ile otuz arası, belli olmuyor, dedi.

— Kışın ne yapıyorsun?

— Koz helvası satıyorum.

— Hangisi daha kârlı?

— Koz helvası... Hava azıcık bozdu mu, dondurma hiç satılmıyor...

— Nerelisin?

— Kastamonulu.

Salatalık, su, şerbet, fıstık, dondurma, balon, gazoz satmaya uğraşarak geçinmiye çalışanların yıpratıcı çabasıyla özgürlük içinde kalkınıyordu Türkiye. Oysa onların yaşındaki milyonlar, başka ülkelerde endüstri üretimi yapıyorlardı.

Üstelik küçük kazançların insanlarına, küçük paralarla küçük şeyler satarak döndürülmek isnen ekonomik çarktan dış ülkelere de önemli bir yüzde çıkıyordu. Yabancı gazozlara ödenen döviz, satıcı arabalarının montajına ödenen döviz, dolmuşların parçalarına benzinlerine ödenen döviz bunlardandı. Bu döviz transferlerinden komisyon alanlar ise Yenikapı'ya gelmezlerdi. Kapının yenisine köyün yenisini tercih eder ve Boğazın fifindirik yerlerinde seyrân ederlerdi.

Bir pazar günü yalnız Yenikapı'da üç bin gazoz satılsa, bununla yukarıdaki beylerden birinin cebine safi kâr olarak en az üç yüz papelin şırak diye girdiğini ne o gazozu satanlar hesap edebilirdi, ne de içenler.. Ve onu satanlar da, içenler de, demokrasi adı altında pazar günü bile farkına varmadan o beye çalışmış olurlardı.

Bunları Surlara anlata anlata Yedikule'ye, oradan da Mevlânakapı'ya doğrulduk.

Mevlânakapının az ötesinde hendeklere renk renk boyanmış yazmalar asılmıştı. Rûzgârda sarılı yeşilli uçuşuyorlardı.

Merkezefendi Mezarlığının tam karşısında ise Surların önüne dökülmüş çöplerde kadınlar çokluk çocuk birşeyler arıyorlardı. Çıktık yanlarına:

— Ne arıyorsunuz burda? dedik.

Önce ürker gibi oldular. Çocuklar hariç, halkın fotoğraf çekenlerden korkusu vardı. Sivil polis olur, Belediye olur diye çekiniyorlardı. Yaptıkları işler de, kurdukları gecekondu da, sattıkları şeyler de hep suç çizgisi üstündeymiş gibi geliyordu onlara. Başlarının belâya sokulmasını istemiyorlardı.

Kadınlardan biri:

— Düküm topluyoruz dedi.

— Bir günde kaç kilo toplayabiliyorsunuz?

— En fazla yirmi kilo.

— Kaçtan satarsınız kilosunu?

Elleri pislikleri karıştırıyor, çöpleri tarıyordu.

Evleri Surların hemen arkasındaki gecekonduydular. Felâket yerlerde oturuyorlardı. Ankara'daki siyasetçilerin kalkınan Türkiye nutukları Merkezefendi'nin karşısında, Surların iç tarafındaki gecekondularından sade komik değil, acı da değil. Surların öteki yüzüne dökülmüş pisliklerden de daha iğrenç görünüyordu. Hiç değilse o pislikler bu insanların nafakasını sağlıyordu, ya o nutuklar neyi sağlıyordu... Türkiye'nin güngünden daha beter olmasını.

**MERKEZ EFENDİ — GÖSTERDİĞİ MU-
CİZE — SÜMBÜL EFENDİ CAMİİ — BİR
KUR'AN KURSU — EYÜP'TE CUMA**

İstanbul'un özellikle fakir ve kuytu semtlerinde halkın dinsel efsaneler, hurafeler, dilekler ve adaklarla karışık garip bir mistiği var. Daha çok kadınların dünyasında genişleyip şekillenen bu mistiği katı, batıcı hattâ haris bir fanatizme dönüştürenler İstanbul'un yerli halkından çok, taşradan geçinme hattâ para yapma yırtıcılığıyla gelmiş olanlar. Duru İstanbul Türkçesi konuşanlarda masallara bürünmüş, renkli ama uysal bir mistiklikle karşılıyorsunuz. Katı ve hoşgörüsüz, ters bakışlı fanatiklerin ise dili çokcası dışarlıklıya çalışıyor.

Bir de bunları yönetenler ve bu duyguları belirli yönlerle kanalize etmiye çalışanlar var ki, bunların da hepsinin halk kadar saf, samimi ve katıksız duygularla donanmış olduğunu sanmıyorum. Halktaki mistik mayayı kulanma arzuları hesaplı, plânlı, paralı örgütlere, oradan da daha geniş uluslararası örgütlere kadar atlıyor. Ve birden kesin ve kalın politik bir görünüş kazanıyor.

Bütün bu oluşumun itici gücü son tahlilde ezik bir sınıfın çaresizlikten öfkeye geçişine dayanıyormuş gibi geliyor bana.

Ayrıca bu konunun üstünde derinliğine incelemeler yapılması gereken sosyal bir konu olduğuna da yürekten inanıyorum.

Bir Cuma sabahı kalktık önce Merkez Efendi Camiine gittik. Ortalık henüz tenha idi. Caminin avlusundaki banklarda bir ihtiyarca adamla iki başörtülü yaşlı kadın, boyunlarını bükmüşler öyle oturuyorlardı.

Mezarlardan avluya, avludan mezarlara huzurlu bir sessizlik eleniyordu.

Dilek kuyularıyla dilek havuzunun yanında Merkez Efendi'nin çile doldurduğu yer altı odasının merdivenleri vardı.

Merkez Efendi hakkında kendi ahvadından gelen Nurullah Kılıç'ın kitabından yararlanarak küçük bir araştırma yaptım.

Merkez Efendi Yavuz ve Kanuni devirlerinde yaşamış. Doğum yeri Denizli'nin Sarhanlı köyü. Asıl adı Musa. Güçlü bir eğitimden geçtikten sonra otuz yaşında gelmiş İstanbul'a. Halka dönük, fakir fıkaraı seven, mütevazı bir insanmış. Devrinin hem ünlü din bilginlerinden, hem de doktorlarındanmış. Nitekim sonradan Kanuni'nin Manisa'da ölen annesi Hafize Sultan adına yaptırdığı cami, tekke, hastahane, hamam ve imaretten, imaret ile hastahanenin yönetimi kendisine verilmiş. Manisa'da hâlâ pek yaygın olan her derde deva mesir macunu da Merkez Efendi'nin bir icadıymış. Türk tıp tarihi gerek Kanuni'nin Manisa'da yaptırdığı hastahaneden gerek Merkez Efendiden, gerek Merkez Efendinin icat ettiği macundan uzun uzun bahsediyor.

Merkez Efendi yine o devirlerde İstanbul'daki en ünlü din bilginlerinden Şeyh Sümbül Efendiye bağlanmış. Bu konuda anlatılan efsane şu:

Sümbül Efendi zikrederken coşar, Mevlevi dervişleri gibi dönmiye başlarmış. Bunun müslümanlıkla bağdaşmayacağını söyliyerek Sümbül Efendiyi dinsizlikle suçlamaya çıkanlar bile oluyormuş o sırada. Bu yüzden Merkez Efendi de Sümbül Efendiden uzak durmuş. Ama bir gün

bir rüya görmüş Merkez Efendi. Rüyasında Sümbül Efendi, kendisinin evine gelmiş kapıyı zorlamaya başlamış. Kapıyı açmasın diye karı koca yatak yorgan ne varsa yığmışlar kapının arkasına, üstüne de çıkıp oturmuşlar. Ama Sümbül Efendi öyle bir dayanmış ki kapıya, sonunda kapı açılmış ve kapının arkasında yığıldıkları eşya üstünde oturan Merkez Efendi ile hanımı yerlere yuvarlanmışlar. Bu yuvarlanma ile heyecan içinde uyanmış Merkez Efendi. O gündoğruca Sümbül Efendinin yanına koşmuş.

Sümbül Efendi:

— Musa Müslihiddin Efendi, ben de seni genç bir kimse sanırdım. Meğerse sen de, haremın hatun da ihtiyarmışsınız. Ne idi o akşamki telaşınız? Beni içeriye almamak için neden bu kadar direndiniz? Nihayet ben kapıyı açtım, sizler de yere yuvarlandınız, demiş.

Merkez Efendi eline kapanmış Sümbül Efendinin ve ona bağlanmış. Ölünce de yerine geçmiş.

Bir gün kendisine bir başka din bilgini:

— Siz merkezinizi bulmuşsunuzdur, dediği için de kendisine Merkez lâkabı takılmış.

Merkez Efendinin kerametleri hakkında da halk arasında çeşitli hikâyeler var. Bunlardan biri şu:

Merkez Efendinin bir eşiği varmış. Uzakça yerlere onunla gidermiş. Ancak eşek vakitli vakitsiz anırdığından, eşiğin sesi Merkez Efendinin kulağına pek batıcı gelirmiş. Eşek bir gün yine kerih sesle üst perdeden anırmaya başlayınca, Merkez Efendi:

— Hay sesin kısılsın, demiş.

Hayvanı o andan itibaren sesi tamamen kısılmış ve bir daha anıramaz olmuş. Kitapların yazdığına göre Efendi Hazretleri sonradan eşiği Kudüs'lü bir sakaya hibe etmişler.

Merkez Efendi 91 yaşında ölmüş. Cenazesini

Şeyhülislâm Ebussuud Efendi yıkamış. Ve namazını da Fatih Camiinde kıldırmış. Kendi yaptırdığı camie yine Şeyhülislâm eliyle gömülmüş.

Merkez Efendi Camiinden Koca Mustafapaşa'daki Sümbül Efendi Camiine gittik. Bu cami eski bir Bizans kilisesiydi. Adı da Saint-André-in-Cri-si idi. V. yüzyılda Teodos II. nin kız kardeşi tarafından Bizans'daki ilk hıristiyan topluluğunun doğmasını sağlayan Aziz André nin anısı için yapılmıştı.

Kilise 2. Beyazıt zamanında padişahın emriyle Sadrazam K. M. Paşa tarafından camie çevrildi. Ve aynı zamanda Türkiye'nin en büyük dergâhı ile bir medrese ve bir imarethane kuruldu burada. Sümbül Efendi sonradan bu dergâhın başına geçmiştir. Onun için caminin adı Koca Mustafa Paşa Camii yahut Sümbül Efendi camiidir.

Caminin avlusundaki türbelere bakarken sakallı, yaşlıca, beli bükük bir ihtiyar yaklaştı yanımıza.

— Büyüklerin mezarları bunlar, dedi.

— Öyle, dedik.

İhtiyarla usul usul birlikte yürümiye başladık. Ayakkabılarımızı çıkarıp caminin içine girdik. Yaşlıca bir kadın tesbih çekerek sessiz sessiz Kur'an okuyor, bir başka kadın da namaz kılıyordu.

İhtiyar, Sümbül Efendi'nin zikrettiği küçük odayı gösterdi. Odanın küçüklüğüne şaşıttımızı görünce:

— Oda ne kadar küçük olursa duası o kadar makbul olur, dedi.

Odada ihtişamlı bir avize büyüklüğünde, taneleri ceviz kadar olan bir koca tesbih asılmıştı duvara. Annemin dedesi Yeşiltulumba'daki

Rufai dergâhının şeyhi kırk anahtarlı Mustafa Efendi olduğu için, böyle tesbihlerin olduğunu ve cemaatle çekildiğini biliyordum. Anne dedemin şeyhleri zikrederken öyle coşarlarmış ki yanaklarına şişler sokarlarmış. Çocukluğumda sık sık dinlerdim bunu.

Sümbül Efendi tesbihini görünce birden o anılar geçti aklımdan. Bunların hepsi İstanbul geleneklerinin ayrı bir parçasıydı.

Sümbül Efendi İstanbul tarihinde güçlü ve yiğit bir kişiydi. Yavuz Selim, Bursa'da amcası Cem'in mezarını ziyaret ederken, amcasının öldürülmesine Koca Mustafa Paşa'nın da aracılık ettiğini hatırlamış ve boynunu vurdurmuştu sadrazamın. Sonra da camiini, dergâhını yerle bir etmek için emir vermişti. Sümbül efendi buna karşı çıkmış ve camie bizzat gelen Yavuz'u yumuşatmıştı.

Yavuz bir seferinde de yine bu camide gördüğü yeşil mermer direkleri, Topkapı Sarayında yaptırdığı köşke taşımak istemişti. Sümbül Efendi şu cevabı göndermişti:

— Aklı selim erbabı bir yeri yaparken, diğer yeri yıkmaz.

Selim de bunun üzerine Imrahor Camiinin direklerini söktürmüştü. Topkapı Sarayında yaptırdığı köşk için.

Üstelik Sümbül Efendi devrinin adı dinsize çıkacak kadar ilerici kişilerindendi. O devrin bilginleriyle sert tartışmaları olmuş ve onları kafasızlık ve sahtecilikle suçlayıp durmuştur.

Camiden çıkınca üstü açık, demir parmaklıklı bir mezarı gösterdim yanıımızdaki ihtiyara:

— Kimin mezarı bu, dedim.

İhtiyar:

— Kimin olduğu bilinmiyor, bir papazmış galiba, dedi.

Ama en çok dua edilen mezarlardan biriymiş. Ona gelip de muratları olanlar, mübarek

zat olduğunu söylüyorlarmış.

Sümbül Efendi camiinde en ilgimizi çeken şey Kur'an kursu oldu. Cami avlusunun dışındaki medresede kırk çocuk yatılı olarak okuyordu. Medresenin de ortası avluydu. Dört bir çevresinde kapıları açık ranzalı, dar yatakhaneler, aş ocağı, ders görülen karanlık büyük dersane vardı.

Kulağımıza birbirine karışmış tuhaf bir uğultu geliyordu. İhtiyar dostumuz:

— Çalışıyorlar, dedi.

Başı bereli, on üç, on dört yaşlarındaki genç irisi bir çocuk, içeri girmemizi engellemek istiyor:

— Girilmez buraya, yasak diyordu.

İhtiyarın sayesinde girdik içeri. Dersanenin kapısını da açıp içeri sokulduk. Başları takkeli, parmak kadar çocuklar sıraların önüne diz çökmüşler, öne arkaya sallanarak, bağırışıyorlar. Kur'an okumıya çalışıyorlardı. Hoca Efendi de oturmuş, önünde diz çökmüş bir çocuğu talim ettiriyordu.

— Kim veriyor bunların parasını, dedim.

İhtiyar dostumuz:

— Halk, dedi. Oradan buradan erzak da hediye ediyorlar. Ta Anadolu'dan yağ tenekeleri gelir bazen.

İstanbul'da çok vardı bu kurslardan. Ancak hiçbirine ne zenginlerin, ne politikacıların çocukları gitmiyordu. Sadece fakir fıkaranın yavruları hafız oluyorlardı burada dinin şartlarını ve ölü yıkamanın usullerini, bir de kurulu düzeni tenkit edenlere dış bilemeyi öğreniyorlardı. Ve daima nurlu bir aydınlığa kavuştukları telkin ediliyordu kendilerine.

Hafız kursundan gelen uğultuyu, mezarların önünde ellerini açarak dua eden çarşafli kadınları, Sümbül Efendi camiinin serinliğinde bırakarak Eyüp'e yollandık.

Cuma günleri Eyüp, görülmiye değer bir dünya. Çarşafı, entarili, mantolu, başörtülü, eşarp-
lı, rengârenk giyinmiş kadınlar, kadınlar, ka-
dınlar. Ve çocuklar, çocuklar, çocuklar. Ve ak
sakallı kara sakallı, siyah takkeli, yeşil takkeli,
çeşit çeşit bereli, tesbihli erkekler. Ve dua sa-
tıcıları, simit satıcıları, takke satıcıları.

En çok camiin birinci avlusunda, Çifte gelin-
ler, dedikleri türbenin kapısı çekti dikkatimi.
Kadınlar iki adım merdivenle aşağı inip türbe-
nin tahta kapısının üst kısmına, para yapıştır-
maya uğraşıyorlardı. Muratları olacaksa para
yapışıyordu, olmayacaksa yapışmıyordu. Parası
yapışanlar, uçar gibi çıkıyorlardı yukarı. Ya-
pışmayanların ise yüzlerinden bir fırtına geçi-
yor ve bayağı parmaklarıyla direniyorlardı ya-
pıştırmak için parayı.

Boş bulunup bir tanesine:

— Kapıya mum sürmüş olmalılar, dedim.

— Ne münasebet, dedi kadın. Öyle kendiliğın-
den muradın olacaksa yapışıyor, yoksa yapış-
mıyor.

— Sizinki yapıştı mı?

Kadın, gururla karışık bir memnunlukla ba-
şını salladı:

— Yapıştı.

Karnına baktım, şişkince görünüyordu. Her-
halde hamileydi.

Her semtten, her sınıftan insan geliyordu bu-
raya. Bazılarının giyimleri, eşarpları, tavırları
Şişli yahut Maçka kokuyordu.

Çocuk isteyenler, çocuğunun sıhhatli doğma-
sını isteyenler, kocasının kendisine dönmesini
isteyenler, sevdiğiyle evlenmek isteyenler hep
buradaydı.

Bir mezar taşının üstüne çömelmiş ak sakallı
ihtiyar dedenin yanındaki yaşlıca bir kadınla
ahbaplık etmiye başladık. Kadın, biraz ötede pa-
rayapıştırmaya uğraşanları göstererek:

— Böyle şeylerle uğraşmak günah, ama kim dinliyor günahı, dedi.

— Ama bazı paralar yapışıyor, dedim.

— Tükürüklüyorlar, yahut şeker sürüyorlar üstüne de ondan yapışıyor. Yoksa hiç tahtaya para yapışır mı?

— Hangi semttensiniz siz?

Yedikule'den gelmiş. Torunu olmuş, Eyüp Sultan'a dua adak'ı varmış. Onun için gelmiş. Yoksa daha çok Sümbülefendiyle Merkezefendiye gidermiş.

Daha ilerdeki bir lahiğin üstünde siyah başörtülü, siyah elbiseli, zayıf sivrice yüzlü geçkin bir kadın, siyah gözlükleriyle Kur'an okuyordu. Siyah uzun etekliğinin içinden sarkan kahve rengi çoraplı ayakları, bileklerinden birbirine çaprazlanmış, eski siyah ayakkabılarıyla sağa sola kıpırdıyordu. Arada sırada siyah gözlüklerinin arkasından, görmediğimi sanarak bana bakıyordu. Donuk, sert ve kuşkulu bakışlarla bakıyordu.

Uzun süre çocuk masallarındaki büyücülerin bakışlarına benzeyen bu bakışlar gözümün önünden silinmedi.

Yedikule'li teyze, o kadının da parayla Kur'an okuduğunu söyledi:

— Demincek yine parayla Kur'an okuyan bir başka kadınla kavga ettiler. Biri geldi bir tanesinin yanına şeker koydu, öteki kapmak istedi şekeri. Kavga ondan çıktı. Saçsaça başbaşa geldiler. Böylelerinin okuduğu Kur'an kabul olur mu hiç, dedi.

Teyze özellikle kadınlara kızıyor ve bunların İslâmiyete çok zıt düşen işler yaptıklarını anlatıyordu. Erkekleri ise beğeniyor:

— Onlar erkek, ciddi insanlar, diyordu.

Ve ak sakallı dedenin Kur'an yorumlarını hayran hayran dinliyordu.

Başörtülü küçük kız çocukları, ellerinde Kur'an-ı Kerim:

— Okuyalım mı amca, diye dolaşıyorlardı.

Eyüp Sultan'ın türbesi önünde ise bitmez tükenmez bir kuyruk uzanıyordu. Ve kuyruğun çevresinde tanıdık bir sivil polis dolaşıyordu. Kendisiyle merhabalaştık. Polis:

— Çok yankesici vardır burada, dedi. Onları kolluyoruz.

Eminimki başı sıkıntıda olduğu için buraya koşanların çoğunlukla sıkıntısı bir yerde gelip parasızlığa dayanıyordu. Ve onlar da bunun çaresini ölülerden bekliyorlardı.

Ölüler ise kendilerine ne kadar dua edilirse edilsin kimseye artık ne sosyoloji, ne de ekonomi politik öğretecek durumda değildirler.

**ZEYREK — FATİH CAMİİ — DİNSEL BİR
SEKSOLOJİ KİTABI — AYVANSARAY
KIZAKLARI**

Atatürk bulvarından Bozdoğan Kemerine doğru çıkarken sağ taraftaki Zeyrek yokuşuna tırmanıverin. O küçücük mahallede Surlar içi İstanbul'unun bütün özetini buluvereceksiniz. Önce deşilmiş barsaklar çirkinliğindeki insanın midesini döndüren çöpleri, sonra hiç bir mühendisin oturma izni veremeyeceği, çarpılmış, harap eski Osmanlı evlerini ve yüksek duvarlı bakımsız büyük bir bahçedeki araba ahırlarıyla, burada sinsi sinsi esrar içenleri ve sağa sola serpilmiş mezarlık kalıntılarını göreceksiniz.

Bizanslıların, Fatih'den sonra Molla Zeyrek Mehmet Efendinin camie çevirdiği, ünlü Pantosrator kilisesiyle yine bu kilisenin vaktiyle bir parçası olan Şeyh Süleyman Mescidi de buradadır ve mescit şimdi Kur'an kurslarına dersanelik etmektedir.

Epey dönüp dolaştık oralarda. Kanlı Medrese'nin bir tarafında mezarlık artığı, molozlu arsa terasından İstanbul çok güzel görünüyor. Aşağıdaki Bulvar açık hava sinemasındaki pehlivan güreşlerini de bir süre seyrettik.

Üstünde «Yeni Akıl Sokağı» diye yazılı bir levha bulunan haraptan da harap bir eski zaman konağının kapısını çaldık. Böyle bir evde içindikilerin nasıl oturabildiğini merak etmiştik. Kapıyı fıkara bir kadın açtı.

— Üst kattan camiin resmini çekmek istiyoruz, dedik.

İsteksiz isteksiz:

— Buyurun çıkın, dedi.

Eski beş katlı konağın odaları sefertası parçaları gibi tek tek kiraya verilmişti. Kat sahanlıkları terlikler, kirli bezler, odun parçaları, kovalar, leğenler ve çöplerle doluydu. Yıkılıp genişlemiş pencere boşluklarından, karşı evler ve gökyüzü görünüyordu. Merdivenler ise çıkmak için hiç de fazla güven vermiyordu insana.

Bakanlar Kurulunun kalkınan Türkiye nutuklarını yazmak için, çoluk çocuklarıyla bir hafta bu evde gelip oturmalarını bilemezsiniz ne kadar isterdim.

Cafcaflı Atatürk Bulvarının hemen üst tarafında bu yıkık eski zaman konağı, gecekondu yaşantısına dönüşmüş odaları ve sahanlıklarıyla gerçek Türkiye'nin ta kendisiydi. Hele üstündeki «Yeni Akıl Sokağı» tabelası, sermayeciliğe, özgürlük içinde kalkınma adını takan demokrasi devrinin yöneticilerinin aklına, iğneli bir telmih gibi görünüyordu.

«Küçük Mektepli» sokağının içindeki Bizans yapısı Mescidin avlusunda takkeleriyle kıpırdaşan Kur'an kursu öğrencilerine de şöyle bir göz attıktan sonra, Fatih Camiine doğru yürüdük. Sokak araları çocuk kümeleriyle doluydu. Zevksiz ve plânsız bir betonlaşma, çarpık çurpuk ahşap evler ve molozlu arsa aralıklarıyla birlikte büsbütün çirkin, garip bir zıtlasma yaratıyordu. Kendikendime:

— Kalkınmanın çirkinliğiyle, çirkinin kalkınması işte ancak bu kadar olur, dedim.

Fatih Camiinin avlusu yeşilli siyahlı takkelerle dinsel kitaplar panayırı halindeydi.

Kitaplara şöyle bir göz attım. Bir tanesi dik-

katimi çekti. Üstünde «Mürşid-i müteahhilin, Evlileri irşad» diye yazıyordu. Aldım kitabı, pornografiye kadar uzanan bir çeşit eski zaman seksolojisiydi.

İçinde:

«Cinsi temas için en uygun şekli tercih etmelidir. Meselâ kadının üste çıkması hali sıhhi bakımdan mahzurludur.

Cinsi münasebetin en iyisi yemek tamamen hazmolduktan sonradır.»

«Erkek ve kadın cima'dan sonra başka başka bezlere silinmelidir...»

«Hazreti Ali (R.A.) buyurdular ki: «Cima'da itidal (aşırı gitmemek) topuklara ilik, gözlere nur ve bedene kuvvettir». «Cimadan sonra küçük abdest yapmak lâzımdır.» «Cima anında kadının bilmem neresine bakmamalıdır.»

Gibi bilgiler vardı.

Herhalde oralarda huşu içinde takkeleriyle tesbihleriyle dolaşan mü'minler, duaların Kur'an-ı Kerimlerin arasında böyle şeylerin de satıldığını bilmiyorlardı. Yoksa kazara adına arapça karıştırılmış eski zaman seksolojisinin yerine modern bir seksoloji, örneğin Tenasül Hayatımızı görselerdi cami avlusundaki kitap panayırında, herhalde fena öfkelenirlerdi.

Fatih Camii vaktiyle Saints - Aportres Kilisesinin kalıntıları üstüne Fatih tarafından sonradan Müslüman olan Kristodulom adındaki bir Rum mimara yaptırılmıştı. 1942'den 1970'e kadar sürmüştü yapımı. Ne çare ki 1965'de yıkılmıştı cami ve Sultan Üçüncü Mustafa Camii Mimar İbrahim Paşaya yeniden yaptırmıştı. Ama uzmanlar İbrahim Paşanın İtalyan etkisi altında kalarak eski Fatih Camiinin karakterini bir hayli bozmuş olduğunu iddia ediyorlar.

1560'da İstanbul'a gelen Alman seyyahlardan

Lorich ile Dillich çizmişler eski Fatih Camiinin resimlerini. O resimler bugünkü Fatih Camiine hiç benzemiyormuş.

Fatih Camiinden Selimiye Camiine yollandık. Selimiye Camiinin dibindeki Bizansın eski açık Aspar sarnıcı daha Osmanlılar zamanında mahalle olmuştu. Şimdi buna bir de tavuk çiftliği eklenmişti. Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet her yerde peşpeşe kendi varlığını gösteriyordu.

Selimiye Camii Sinan'ın bütün haşmetini koyuyordu ortaya. Kanuni, babası Yavuz'un anısı için yaptırtmıştı bu camii. Mermer çeşmelerde, kubbelerde Sinan konuşuyordu.

Sokaktan okul kızları geçiyordu. Kıkırdaşa fıkırdaşa yürüyorlardı. Küçük çocuklar peşimize takılıyorlar:

— İngiliz turist, ingiliz turist, diye bağıryorlardı.

— İngiliz turist değil. Türk turist diye şakalaşıyordum çocuklarla.

O zaman birbirlerine:

— Ulan bak Türkmüşler diye bağıryor, kahkaha atıyorlardı.

Selimiye'den Çarşamba'ya yöneldik. Bütün buraları, kurabiyeci dükkânları, kahveler, sokak satıcıları, manav dükkânları ve yanlardaki ahşap evli dar sokaklarıyla birbirine benzeyen tipik İstanbul mahalleleriydi.

Çarşamba'da İsmail Ağa Camiinin içinde de bir Kur'an kursu vardı. Ufacık takkeli çocuklar dolaşıyordu avluda.

İsmail Ağa Camiinin biraz aşağısında, karşı taraftaki bir kahvede oturduk, çayla fırancala uzunluğundaki peynirli pideyle kol böreği arasındaki bir şeyler yedik.

Önümüzden dolmuşlar geçiyordu. Karşı köşe başındaki altı dükkân, cumbalı bir Osmanlı evi,

henüz daha kafeslerini muhafaza ediyordu. Bir kız elinde zarfsız bir plâk salınarak yürüyordu. Kirazlarla salatalıkların yanyana uzandığı manav dükkânlarının içinde «Allahın dediği olur» diye yazıyordu.

Yavaş yavaş Fethiye Camiine geldik. Bu cami de eski bir Bizans kilisesiydi. Eski adı Vierge Pammacaristos «mutlu bakire» kilisesiydi. Fatih bu kiliseye dokunmamış ve İstanbul Patrikhanesine bırakmıştı. 1986'da Üçüncü Murat'ın sadrazamı kiliseyi aldı cami yaptı ve Gürcistanla Azerbaycanın fetihleri zaferinin şerefine adına Fethiye Camii dendi.

Fethiye Camiinin karşısında Vilâyet konağından çok daha büyük, esaslı bir İmam Hatip Okulu vardı.

İstanbul semtlerinin eski hülyalı ve masallı yumuşak mistisizmini demokrasi politikacıları pompalaya pompalaya siyasî yarışların trampeleni haline getirmişlerdi. Fethiye Camiinin karşısındaki İmam Hatip Okulunun muazzamlığı bir devirdeki bu yarışın anıtı olarak kalacaktı gelecekteki devirlere.

Sabahtan beri yol yürüyorduk. Çarşambadaki kahvede çay molası gitgide ağırlaşmaya başlayan adımlarımızı hızlandırmaya yetmemişti. Bir taksiye bindik:

— Halice, dedik.

Haliç'in neresine, dedi şoför...

— Mavnaların yapıldığı yere, Ayvansaray kıyısına.

Daracık sokaklar, çürük çarık evler, beton azmanlaşmalar sergisi devam ediyordu.

Ayvansaray'ın cüce tersanelerinde Boğazda tık tık tık geçerken gördüğümüz koca mavnalar kalafat ediliyor, yeni yapılmış olanlarına motorlar takılıyordu.

Bir mavnacıyla konuştum ayak üstü:

— Kaça çıkar böyle bir kalafat, dedim.

— Pahalıya çıkıyor bey, dedi.

Tersane patronları motorculara mavnalarını çekmeleri için günü 120 liradan kiralyorlarmış kızaklarını. Boyacıların, ustaların, yövmiyeleri hep mavnacıya aitmiş. Patrona sadece kızaklama parası ödüyor, işçilerin parasını da kendisi veriyormuş.

— Mavnalar burada yapılmıyor mu?

Karadenizde yapılyormuş. Burada sadece boyanıyor, donatılıyor, içine motor konuyormuş.

— Şöyle büyük bir mavna kaç a çıkar?

— Şu yanda gördüğümüz yeni teknenin sadece teknesi yüz yirmi bin lira. İyi bir makine takılırsa en az yarım milyona çıkar.

Kızakların arka tarafındaki atölyelerde kayıklar, ufak motor tekneleri yapılyordu.

Orada barakamsı bir atölyenin önünde iskemle atmış oturan ak sakallı, kalın gözlüklü bir ihtiyara rastladık. İhtiyar kendisine baktığımızı ve kendisiyle ilgilendiğimizi görünce bizi yanına buyur etti:

— Amerikalı mısınız, dedi.

— Hayır Türküz.

Ama ihtiyar, Ara'nın mutlaka Amerikalı olduğunda ısrar etti. Biz de keyfini bozmadık. O tersanenin patronuymuş kendisi.

— Nasıl çekiyorsunuz o koca mavnaları karaaya, dedik.

— Makinem var benim. onunla çekiyoruz. dedi.

Kendisi aslen Karadeniz Ereğlisi'ndenmiş. Yirmi beş yıl önce çalışmaya gelmiş. Ve Allah vermiş zengin olmuş. Hayatında hiç dürüstlükten ayrılmamış.

Aksakalı ihtiyar, bir Amerikalı ile konuştuğunu sandığı için sevimli bir diplomatlık da yapıyor, tanıdığı yabancıları övüyordu.

— Vaktiyle buraya bir Rum zenginin moto-

runu çekmiştim. Hakkımdan fazla para verdi bana. Geri verdim. Bu kadarı çok. Şu kadar yeter bana, dedim. Bir sevindi adam. Senin gibi hâlâ dürüst insanlar var mı bu dünyada dedi. Bir aylığına beni Yunanistana dâvet etti. Yemek içmek her şey ondandı. Adresini de bıraktı. Gel, biraz bana misafir ol, istediğin gibi keyif çat, dedi. Ama gidemedim.

Ak sakallı patronun yanına oturan, mavnacı olduğunu tahmin ettiğim kasketli biri, ihtiyarın Rum zengini fazla övmesini pek çekemedi:

Ama görüyorsun Kıbrıs'ta neler yapıyor onlar, dedi.

İhtiyar, duraladı. Bir cevap aradı. Sonra kestirmeden:

O da Allahtan, her şey Allahtan, dedi.

Bu gerekçe karşısında kasketli mavnacı da tevekkülle başını sallamak zorunda kaldı:

Doğru, dedi, o da Allahtan, her şey Allah-tan.

Bundan sonra ihtiyar dünyanın halinden şikâyet ve bunun dinsel yorumlarına girişti. Her şey daha kötü, daha beter olacaktı. Kitaplarda yazılıydı bunlar. Kıyamet günü yaklaşıyordu. Kitaplar:

«Kıyametten önce yollar kısalacak» diye haber vermişlerdi. Bugün kaç aylık yolda olan Amerikaya beş on saatte gidiliyordu. Evvelce verilmiş olan haberler gerçekleşiyordu. Kıyamet yaklaşıyordu.

Ben:

Doğru doğru, diye başımı sallıyordum.

İhtiyar memnun memnun gülümsiyerek yüzüme bakıyor:

-- Bak nasıl anlıyor, her şeyi biliyor maşaaallah, diyordu.

Bir aralık lâf hepimizin toprak olacağına geldi. Kalın gözlüklü, irice takma dişli, nur gibi beyaz sakallı tērsane patronu, yeri gösterdi:

— Bunun altına girmiyen kim var. Kitaplar yazmış bunu.

Kasketli motorcu:

— Ama sonradan yine dirileceğiz, dedi.

İhtiyar birden tatlı bir gerçekliğe döndü ve:

— Dirileceğiz dirilmesine ama yine oraya girmeye bakmalı insan, dedi.

Bayıldım ihtiyara. Günde kaç para kazandığını öğrenmeyi çok istedim ama merakım batıcı olacağı ve havayı bozacağı için işin bu tarafını hiç kurcalamadım.

Eğer öğrenebilseydim kaç para kazandığını, o sırada gelip sefil perişan kendisinden iş isteyen iki genci göstererek:

— Bu da işte kıyamet alâmeti. diyecektim. Malûm ya biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.

İş isteyenlere ihtiyar cevap vermedi. Onun yerine bir adamı, savulun bakalım, der gibilerden:

— Yok iş, yok iş, dedi.

İş arıyanlar ayaklarını sürterek uzaklaştılar.

BİR TAVERNA — GİTARLAR — BİR AĞIZDAN SÖYLENEN ŞARKILAR

On üç yaşlarında kadar bir çocuk, boyunun yarısı kadar bir gitarla, bir cümbüş gecesinde siyah bir yırtık gibi duruyordu.

İstanbul'un eğlence yerleri, İstanbul içinde başdöndüren bir başka uçurumdur. Bunların tümünün yıllık cirosunu ve buraları dolduranların kazanç kaynaklarını henüz hiç bir iktisadçı incelemiş değildir. Türkiye'de. Biz bu araştırmayı başkalarına bırakarak, buralardan da sadece bir kaç örnek vermekle yetineceğiz.

Bir haftalık yorucu hattâ ezici bir çalışmadan sonra Ara ile beraber bir kaç arkadaşı da alarak bir gece, azalmıya başlayan tavernalar-dan birine gittik.

Bir şehri iyi tanımanın içine o şehirdeki henüz bozulmamış, kendine göre özellikleri olan eğlence yerlerini bilmek de girer. Fransa'da eski Parisliler böyle kenarda köşedeki yerleri bilmekle övünürler.

Bizim gittiğimiz taverna da İstanbul'un dışında, ayak altı olmıyan bir yerde, daracık bir sokağın içindeydi. Tahta kapısının yanında küçük bir ışık yanıyordu. Bilmiyenler buraya zaman zaman İstanbul milyonerleriyle, adında havai fişekleri patlıyan şöhretlerin de geldiğini, dışardan bakınca katiyen kestiremezlerdi.

Büyük olmıyan salonda hemen hemen boş masa yok gibiydi. Seramik çanaklarda şaraplar galip gidiyor, Altınbaşlar açılıyor, tabaklarda henüz cızırtısı bitmeden taşınan sıcak muska

böreklerinin kokusuna, anason kokusu ve masalara serpilmiş ılık bakışlı kadınlardan uçuşan gıcıklayıcı hafif bir parfüm karışıyordu.

Parça parça yumuşacık kuzu ciğeri ısgaraları, yeni çekilmiş krema tazeliğindeki taramalar, zeytinyağlı taze fasulyeler, şiş kebapları, masalarda kadehlerin arasını parselliyordu.

Daracık sokakları, mezarlık kalıntıları, çarşafli kadınları, sümüklü çocukları, çöpler arasındaki çarpık ve yıkık evleri, mahalle arası atölyeleri ve sürünen fakirlikleriyle bütün İstanbul'u cebime koyup bir an için buraya geirmeyi ne kadar isterdim. Gözleri hayretten faltaşı gibi büyüyerek cebimden uzanacak başlara:

— Bakın bu dünyayı da görün, şu grup bu akşam altı yüz, öteki sekiz yüz lira ödeyecek. siz ise bunu bir ayda bulabilmek için kerameti büyük evliya aramakla geçiriyorsunuz ömrünüzü ve bütün hayatınızda bir akşam bile böyle bir yere gelmek hakkınız olamıyor, neden acaba? diye başlasaydım usul usul konuşmaya.

İstanbul'un fıkara milyonları, İstanbul'un bir başka yüzünden o kadar uzaktılar ki, beni yine de kolay anıyamazlardı herhalde.

— Allah onları öyle, bizi de böyle yaratmış, der geçerlerdi.

İki elektronik gitar, ünlü şarkıları çalıyordu. Doktor Jivago bitiyor, Oçiçorniya başlıyor, o bitiyor Agapo başlıyordu.

Ve masalar bir sağa bir sola dalga dalga yalpalarla katılıyorlardı hep bir ağızdan şarkılarına.

Ve gitaristlerin arasında on iki, on üç yaşlarındaki bir çocuk da, boyunun yarısı kadar bir gitarla uymıya çalışıyordu havaya. İsteksiz, uykulu ve zorlanan bakışları vardı çocuğun. Ona baktıkça, elinden tutup yatağına götürmek ve yatırdıktan sonra üstüne yorganını çekerek:

— Haydi bakalım iyi uykular demek arzusu yüreğimi cımbız cımbız koparıyordu.

Yıllarca önce bir kere daha gelmişim buraya. O zaman da darbukayla keman çalan ve oynayan üç ufacık çocuk görmüştüm.

— Bizim çocuklarımız da gece yarılarında sonra hayatlarını böyle kazanmak zorunda kalsalardı ne yapardınız diye sormuştum masadakilere.

En yakınlarım da dahil, herkes parmağıyla masaya vurmuş:

— Allah korusun, demişti.

— Elbirliğiyle açlık canavarını yok etmek yerine, canavardan sadece kendimizi korumaya çalışmak duasıdır bu, oysa canavarı ortadan kaldırmak, bizimkiler de dahil bütün çocuklar için daha garantilidir, demiştim.

Sonradan böyle bir yazı yazdığımı da hatırlıyorum. Kimbilir hangi tozlu koleksiyonun içinde kaldı.

Çocuk gitar çalmaya uğraşıyordu. Masalar artık iyice coşmuşlardı. Kadınlar erkekler önce oturdukları yerde el çırpıyor, sonra el çırpma omuzları oynatmaya, omuzları oynatma, ayağa kalkıp parmak şıklatmaya, ayağa kalkıp parmak şıklatma da sonunda ortaya fırlayıp hep birlikte ayak vura, koşa, kaykıla hora tepmiye dönüşüyordu.

Kadınlar kahkahalı ve kıvraktılar. Erkekler, her şeyi unutmuşcasına coşkundular.

Işığın çok yetersiz olmasına rağmen Ara resim çekmiye uğraşıyordu.

Yan masadaki çıplakça kafalı, kıranta bir adam nedense nikâh törenindeymiş gibi ciddi ciddi duruyordu. Volga Volga şarkısının çalması, herkesin de el çırpması azıcık bozmuştu galiba adamı. Kendi masasında burnunun dibinde oturan bir gencin koyu bir sosyalist olduğundan da haberi yoktu herhalde. Gençle dostça

bakıştık, göz kırpıp kadeh kaldırdık.

Daha ötede bir masada ünlü bir milyonerin yakınları arkadaşlarıyla birlikte oturuyorlardı. onları da tanıyorduk. İleri fikirlere karşı eğilimleri vardı. Bir tanesi azıcık konuşmak için masamıza geldi. Nezaket gösteriyor, bizim yazıları övüyordu. Övgüsü bir okuyucu teveccühüydü, ama yakınlığı samimiydi.

— Sizler düşünmiye alıştırdınız Türkiye'yi. Çok şeyler çıktı ortaya. Millet ilk defa düşünmiye başladı diyordu.

— Yahu gelin siz de göbeğine kadar girin bu mücadelenin içine, şerefli mücadeledir, dedim.

O temkinli bir tutumla:

— Biz de millet için elimizden geleni yapıyoruz diyordu.

— Millet dediğiniz iki sınıf. Hangi sınıf için elinizden geleni yapıyorsunuz?

Gitarlar konuşmayı sürdürmiyecek kadar gürültülü çalışıyordu.

Konuşmaya sonra devam etmek için ikimiz de birbirimizi çalıştığımız yerlere dâvet ettik.

Giderken:

— Milyoner akrabanızı tanırım. Ama milyonerlikle kalkınmaz bu ülke, dedim.

-- Herkes milyoner olsa fena mı olur, dedi.

— İmkânsızlığı matematikle ispat edilmiş konuları temenni etmenin zamanı çoktan geçti. biliyorsunuz; dedim.

Doğrusu efendi çocuktu. Beni de ilk defa görüyor ve bu konularda, nerede olursa olsun bazan ne kadar hırçınlaştığımı bilmiyordu. Ama eminim içinde gençliğinden gelme bir cevheri vardı. Bazı şeyleri tam benimsiyemese bile kaba bir zıtlaşmaya girmiyecek kadar da açık ve uygardı.

Gitarlar çalışıyordu. Kadehler doluyor boşalıyor, boşalıyordu. Kadınlar bir banyo boğusundan geçmiş, taze iri üzümler gibiydiler.

Benim ise gözlerimin önünden boyuna kırık mezar taşları, takkeli Kur'an kursu çocukları, mahalle kahveleri, iş arıyanlar, çarpık binalar, çöp yığınları, sur izbelerinde çalışanlar geçiyordu. Ve hepsi geliyor geliyor gitar çalmıya uğraşan parmak kadar yavrunun yüzüne Bizans mozaikleri gibi yerleşiyordu.

İstanbul'un bir başka yönündeki bir eğlence gecesi idi bu. Anayasanın milletin tasa ve kıvançtaki bütünlüğünü öngören gerekçesi dolaşıyordu hafızamda... Sınıflı bir toplumda milletin tasa ve kıvançta bütün olmasına imkân mı vardı? Bu bütünlüğü somut olarak sağlayacak yolların nerelerden geçtiğini kaç bin defa koymuştuk ortaya.

Meclis'te siyasetçiler korosu, kaç defa gerçekteki sınıf farkını görmezlikten gelip bu gerçeği rakamlarla ortaya koymamızı bölücülük olarak değerlendirmişlerdi. Onlar bu demagojinin adına, usta politika, diyorlardı. Fotoğrafın çektiği gerçeklerden ötürü fotoğrafa kızıyorlar.

— Bu fotoğrafı fotoğrafı çekilenlere göstermeyin, onlar bu ayrılığın farkında değiller, demiye getiriyorlardı.

Başka bir masada en çok kalkıp oynayan genç bir adamı ayağa kalkmış giderken tanıdım. Vaktiyle aynı gazetede çalıştığımız musevi bir arkadaşı. Boynuma sarıldı:

— Ağabey bak kompradorlar masasında oturuyorum, benden başka hepsi para babası, aralarında cicoz bir benim, dedi.

Bunu söylemek ihtiyacını neden duyuyordu? Eskiden fakir olmak ayıp sayılırdı. En fakir olan dahi hiç değilse vaktiyle sülâlesinin zengin olduğundan dem vururdu. Şimdi ise galiba yavaş yavaş zenginlik ayıp hale geliyordu. Ki-me rastlasam, frengili değilmiş gibi aslında katiyen zengin olmadığını açıklamasına girişiyordu.

Bu da bu yıllardaki İstanbul'un özelliklerinden biriydi.

Tavernanın kapısından gitarlı çocuğa son bir göz daha attım. Herkes hamulesini almış bir gemi gibi biraz da isterik bir cümbüşün enginlerine yelken açmış, sadece o çocuk, boynunda boyunun yarısı kadar bir gitar, uçuşan pembe tüylerden yapılmış yaldızlı bir tabloda başka bir İstanbul'a doğru açılan bir siyah yırtık gibi öyle duruyordu.

Kapıdan çıkarken mırıldanmaktan alamadım kendimi:

— Al işte İstanbul.

*SU İSKELESİ — MOTORCULAR KOOPERATİFİ
— DENİZ ÇAYEVİ VE LOKANTASI — DOST
GEMİCİLER — GALATA'NIN DEĞİŞİK HAVASI*

Karaköy'de Galata Köprüsü ile Atatürk Köprüsü arasındaki Haliç kıyıları eski Cenevizlilerin liman iskeleleri. Bugün burası hemen hemen baştan aşağı şantiye ve ardiyelerle kapatılmıştır. Bunların arasında bir kaç avuçluk kıyı parçalarında da hurdaya çıkmış gemilerle motorlardan arta kalmış paslı demir leşleri, iskele çöküntüleri, molozlar ve tek tük kazıklar vardır.

Önce Karaköy Köprüsüne en yakın olan Su İskelesine uğradık. Haliç'in karşı kıyısına geçmek için kayıklarla takma motorlu sandallara buradan biniliyor.

Motorcularla kayıkçıların dinlendiği önü çardaklı şirin bir kahvecik var burada.

Kahvenin çardağına girdik. Peykenin üstüne bir adam uzanmış püfür püfür uyuyordu. Haliç'in çöp ve yağlarla çirkefleşmiş suyu, dizi dizi sandallar, az ilerdeki büyük mavnalarla birlikte kıpırtısız uzanıp gidiyordu.

Kahvenin içinden bir kaç kişi çıkıp geldi yanımıza:

— Merhaba...

— Merhaba...

Köylünün denizcisi daha çevik, daha keskin çizgili oluyor.

— Hepiniz Karadenizli misiniz?

— Karadenizliyiz.

— Hep İstanbul'da mı oturuyorsunuz?

— Beş altı aylığına gelir, gideriz.

Kasketli, yün gemici kukuletalı, güneşle rüzgârın pişirdiği yüzler. Kim olduğumuzu merak etmekle etmemek arasında bakıyorlar bize. Ne samimi, ne de buz gibi duruyorlar.

Kahveden ayrıldık. Biraz ötede çevresinde yanyana burun buruna büyük motorlarla mavnaların durduğu çelik dubaya çıktık. Motorcular koperatifi de orada, bir başka dubanın üstünde, derli toplu bir odanın içinde.. Haliç'in ortasında, odanın gölgesine açık kapının önüne bir adam iskemle atmış, oturuyor.

— Ne kadar üyesi var koperatifin.

— Eh işte var epeyce.

— Yâni nasıl bir kooperatif bu?

— Motorla iş yapacak olanlar kooperatifle anlaşırlar. Koperatif taşır onların mallarını.

— Koperatif üyeleri arasında sen daha çok mal taşıdın, ben daha çok taşıdım diye anlaşmazlık çıkmıyor mu?

— Çıkmaz. Ayarlanır o iş...

— Sadece motorcular mı üye koperatife. Motorlarda çalışan işçiler üye değil mi?

— Sadece motorcular üye.

— Tek başına çalışmaya kıyasla ne yararı oluyor koperatifin?

— Tek başına iş bulmak daha zordur. Garanti vermek kolay olmaz. Bütün işler kooperatife gelir. Üstelik kooperatif güven verir müşteriye. Zarar ziyan olursa o gider.

Adamın ağzından lâfları çengelle çıkarıyorduk. Oysa kimbilir ne kadar meselesi, derdi vardı kooperatifin. Bunların açığa çıkması için oraya gitmiş olmamız iyi bir fırsattı ama, ne adam bizim gazeteci olduğumuzu biliyor, ne de biz onların dertlerini kurcalıyacak kadar motorculuk konusunu incelemiş bulunuyorduk.

Yalnız oradan uzaklaştıktan sonra nefes ne-

İlese biri koştı arkamızdan.

— Çetin ağabey bizim kooperatife gelmişsin. Burada Çetinkaya diye biri var. Bizim kooperatifle rekabet yapıyor. Büyükleri tanıdığı için işleri hep o alıyor. Ona bizim kooperatiften daha çok kredi veriyor bankalar. Ne olur yaz bunu, dedi.

— Sizin kooperatifin kaç üyesi var.

— İki yüz üç yüz.

— O Çetinkaya tek başına mı çalışıyor.

— Tek başına çalışıyor.

— İki yüz üç yüz kişi bir kişinin rekabetiyle başa çıkamıyor musunuz?

— Çıkamıyoruz, büyükleri tanıyor. İşleri hep kapatıyor.

— Kaç motoru var onun?

— Bir motoru var.

— Demek o kooperatife üye değil, açıktan çalışıyor.

— Açıktan çalışıyor. Bir akıl öğret bize ne yapalım.

Gel gazeteye bir gün de daha etraflı konuşalım, dedim.

Su iskelesinin az ötesinde, üstü parça parça tahtalarla yamalı bohça gibi kapatılmış büyük bir motor duruyordu. Motorun burnundaki direkte bir tabelâ vardı. Üstünde «Deniz lokanta ve kahvesi» diye yazıyordu. Gitgide darlaşan kıyıdan zar zor geçerek, beton pervazlara binip inerek «Deniz lokanta ve kahvesine» girdik. Tahta bir merdivenden tırmandık motora. Herkesin kolay kolay bulamayacağı, tam bir gemici lokaliydi.

İçerde dipte yeşil örtülü bir masada dört beş gemici gayet ciddi kâğıt oynuyorlardı. Her birinin önünde kâğıtların karşı tarafın göremiyeceği şekilde yan yana ayakta dizili durduğu,

özel kâğıtlıklar vardı.

Onların yanında ise kâhve usulü pişti oynuyordu iki kişi. Bir tanesi kaldırıp kaldırıp vuruyordu kâğıtları masaya.

Oyun oynamıyan bir kaç kişi bize itibar ettiler. Sıcak, canıa yakın insanlardı. Bir tanesi o bölge hakkında bilgi verdi:

— Buraları hep eski Cenevizli'lerin yerleri. dedi. Sırayla Su İskelesi, Şarap İskelesi, Yağ Kapanı, Kürekçiler Kapısı diye gidiyor. Tâ Azap-kapıya, Çeşme Meydanına kadar.

Bir genç, saygılı bir neşe içinde Çeşmemeydanlıların vaktiyle ne babayiğit kişiler olduğunu anlatı:

— Büyüklerden dinliyoruz, vaktiyle kimse dokunamazmış bir Çeşmemeydanlıya, dedi.

Söz sözü açtı. Tarihle coğrafya'ya meraklı olduğunu sezdiğim gemici dost, Arap Camiinin İstanbul'un fethinden önce Bizans'ın Araplar tarafından muhasarası sırasında yapıldığını söylüyor, tarihini de belirterek 700 yıllarında falan olacak diyordu.

Avdan, tüfekten, silâhdan da konuştuk.

22 kalibrelik yarı otomatik dürbünlü Avusturya karabinalarının çok güçlü silâhlar olduğunu söyledim.

Bir işçinin Almanya'dan mauzer marka tabanca alıyorum diye Karadeniz'de yapılan mavzer taklidi tabancalardan birini nasıl almış olduğunu gülüşerek tekrarladık.

Dolma kalem biçimindeki tek kurşunlu tabancaların ne kadar işe yarayıp yaramıyacağını tartıştık.

Hava tüfekleriyle karga avlanıp avlanamıyacağını eleştirdik.

Kamçatka'daki Amerikan radarlarının yaban kazlarını düşman uçağı sanarak nasıl alârm vermiş olduğuna kadar bir hayli sohbet ettik.

Motorun içindeki çay ocağından demli çaylar geliyordu.

Kâğıt oynayanlar ise bizimle ilgilenmiyorlar, kendi sessiz heyecanları içinde devam ediyorlardı oyuna.

Sadece yanımızda pişti oynayan, arada sırada bir küfür savuruyordu.

Kalkarken ödemek istedik çayların parasını:

— Aman nasıl olur, sizler bizim misafirimizsiniz, dediler. Almadılar çay paralarını.

Çok sevdim Haliç'teki Deniz çayevi ve lokantasını.

Şantiyelerin, atölyelerin arasına, içine girip çıkarken, henüz kapanmamış küçücük bir kıyıda denizin dibine çökmüş bir ihtiyar köylüye rastladık. Adam nefes nefeseydi. Önce bir kalp krizi geçiriyor gibi geldi bana. Hemen yanına koştuk. İhtiyarın göğsü körük gibi inip kalkıyordu. Perişan bir hali vardı

— Hasta mısın baba, dedik.

— Çok fenayım, diyordu.

Önde gemiler duruyordu. Arkadaki Makaracılar caddesinden dinmeyen çekiç, makine gürültüleri geliyordu.

İhtiyara akşam bir otomobil çarpmıştı. Şoför kendisiyle sulh olmak istemiş otuz lira vermişti. Geceyi karakolda geçirmişti. Hastahanede bacağına bakmışlar, sonra salıvermişlerdi. Çok ağrıyordu bacağı, ateş gibi de yanıyordu. Yaralı bacağına denize sokmak için gelmişti oraya. Bir oğlu vardı, Kadıköy taraflarında bahçıvanlık yapıyordu. Geliniyle geçinemiyor diye kendisini dışarı atmışlardı. O da bir başka akrabasına giderken Karaköy'de kazaya uğramıştı. Artık yürüyecek hali yoktu. Hemen önünde demirli duran vapuru gösteriyor:

— Buna biniversem de beni götürse yine öğ-

lumun yanına, diyordu.

İhtiyarcık tam da bilemediği koca şehirde, Haliç'in kıyısında ağrıyan bacağıyla soluk soluğa iyice tutamaksız kalmıştı.

Çarşıdan bir usta yaklaştı yanımıza. Kulağı-mıza:

— Yahu bu sahtekârın biri olacak, numara yapıyor size, dedi.

Doğrusu fena bozuldum.

— Yok canım hasta, dedim. Numara yapacak olsa gelip bu kuytu yerde kıvranmaz. Göz önüne çıkar.

Usta:

— Vallahi bilmem biz böylelerine çok rastlıyoruz, dedi. Gerçekten hasta olsa esnaf yardım eder ona.

Ustaya ihtiyarın yalan söyleyeceğini tahmin etmediğimi anlattım. Usta pek ikna olmadı. Ben yine de ustadan gereken ilgiyi göstermelerini rica ettim.

Makaracılar caddesi kaynaşıyordu. Ara, resim çekiyordu. İstanbul'un şekli burada birden değişivermişti. Dar sokaklı, çöplüklü, çarpık ahşap evlerin yerini eski taş binalar almaya başlamıştı; takkeli, tesbihli ihtiyarlarla çarşafli kadınlar ve çocuklar da yerlerini, gemicilere, işçilere bırakmışlardı. Osmanlılık burada biraz Cenova, biraz Napoli ile şöyle çok uzaktan azıcık karışır gibi olmuştu. Bu hemen hissediliyordu.

**CADDE CADDE, SOKAK SOKAK DAĞILMIŞ
BİR FABRİKA — CÜCE İŞLETMELER ÜZERİ-
NE — YELKENCİ HAN — 207 YIL ÖNCE**

İstanbul'un hattâ Türkiye'nin endüstrileşme açısından en ilgi çekecek yerlerinden biri Haliç'-le Tünel'in Karaköy kapısı önünden geçen Tersane caddesi arasında.

Binlerce kişinin çalıştığı bir büyük fabrikayı cadde cadde, sokak sokak, dükkân dükkân bölünüz; sıcağın yarı beline kadar çıplak, yüzü gözü is içinde balyoz sallayan büyük elli işçiler, yüksek dereceli döküm fırınları, durmadan vızıldayan torna makineleri, büyük çelik makaplar, freze tezgâhları ve her dükkân - atölyenin kapısı önünde yol üstüne serdiği geniş çelik levhalarla baştan başa kaplanmış Makaracılar caddesi.

Eski Roma şehirlerinin, mermerle kaplı yolları vardı. İstanbul'un bu semtinin ise bütün sokakları çelik levhalarla kaplı. Ustalar, bir terzinin kumaş biçmesi gibi bu levhalardan gerekli parçaları biçiyorlar. Ve yüzü gözü siyah kararmış tulumlu on dört, on beş yaşlarında çıraklar. Bütün köşe bucaklar, bütün dükkân, şantiye ve kovuklar bir arı kovani faaliyeti içinde.

Bir kenarda üstüste konmuş çelik levhaların üstünde dinlenen hamallar; bardağıyla tabağını bir elinde şıklatarak önündeki arabayı ite ite giden bir limonatacı, ocaktan çıkardığı kıpkırmızı, orta boy rıhtım babasına benzeyen yuvar-

lak bir elik ölçeğin çevresine eki darbeleriyle sararak elik halkalar yapan iki işçi.

Bu işçiler haftalık üstünden yvmiye alıyorlar-mış. Yüz lira ile üç yüz elli lira arasında oynuyor haftalıklar.

elik halkalar yapan işçilerin yvmiyeleri haftada üç yüz elli lira olanlardandı.

Bütün bu atölyeler daha çok her çeşit maki-nenin kırılmış parçalarını onarmak, yahut ye-rine yedek parça yapmak için alışıyor.

Her türlü mahzen kalıntısı, han bodrumu, sur izbesi atölyelerle dolu. Bunların arasında t-tnc dkknı kadar küçük olanları bile var. Ayakkabı tamircisi edasıyla çalışan küçük de-mirci ustaları rs ekiliyorlar buralarda.

İstanbul'un bu bölgesini iktisadi açıdan iyice bir incelemek gerektiği kanısındaım.

Neden bu artizana, cüce atölye işletmeciliğin-den kurtulup fabrikalaşamıyor ve tamirci.İge dönük yan bir dal olmaktan kurtularak büyük bir üretime geçemiyor? Oysa iki üç dev fabrika kuracak kadar kalifiye işçi ve gerekli araç var o bölgede.

Bunun bizce baş nedeni atölye patronlarının rahat yaşıyacak kadar para kazandıkları hal-de, büyük işletmelere gidecek kadar sermaye bi-riktirme imknlarından yoksun oluşlarıdır. O-nun için de eldeki insan ve makine malzemesi kendi gerçek potansiyelinin tavanına erişeme-mekte, kolay kolay büyük endüstriye dnşeme-mektedir. Örneğin mümkün olsa da bütün bu atölyeler, yirmi bin kişilik bir şantiye içinde yetenekli mühendislerle uzmanların denetimi altında tam bir koordinasyon ve pln gereğin-ce alışabilseler; üretim güçleri bugünkünün çok üstüne çıkar. İşçilerin alışma koşulları derhal değişir, blok binalarla işçi kartiyeleri ku-

rulur; işçiler için sağlık ve eğitim hizmetleri genişleyiverir. Çıraklık modern bir endüstri öğren-ciliğine, ustalık mühendisliğe dönük yaratıcı bir teknisyenliğe dönüşme imkânlarını bulur. Ama atölye patronları hem bunu sağlayacak güçlerden yoksundurlar, hem de böyle bir aşamada bugünkü durumlarını kaybedecekleri kuşkusuyla buna karşıdırlar. Onun için de iki üç dev fabrikalık enerji ve çaba, kovuklarda, iskelelerde, barakalarda, han bodrumlarında güvensiz bir perakendeciliğin bodrum çizgisini aşamamakta, atölye artizanasından endüstriye bir türlü geçememektedir. Üstelik de buralardaki kalifiye elemanlar hızlıca yabancı ülkelere akmaktadır. Bunun yanında cüce işletmeciliğin sağladığı, kârların önemli bir kısmı, kendini genişletme ve ihracata yönelme yerine apartman inşaatına ve ithalâtı kamçılایan bir tüketime kaymaktadır.

Örneğin ben de yanımda altı yedi kişinin çalıştığı bir atölyeden ayda yirmi bin lira kazanan bir patron olsam, fabrika kurma yerine bu kazançla apartman yapmayı, hediyeelik kürk almayı tercih ederim. Nasıl olsa atölyenin getirdiği kâr geçinmeme fazlasıyla yetecektir ve durup dururken sıkıntılara girerek işi büyütmeye uğraşmak, dertsiz başıma dert açarak riskli bir enayilik etmekten başka bir şey sayılmayacaktır. Kazancım fabrika kurmaya yetmese de apartman yapıp kürk almaya ve kuyruklu arabalarda gezmiye yeter. Bu da ölümlü dünyada yeter de artar bile insana. Ve bu yoldan da cüce işletmecilik, büyük endüstriye, atlıyarak ihracata geçemez. Türkiye'yi gerçekten kalkındırmaya yetemez.

İstanbul'u gezerken Haliç kıyılarındaki ve mahalle kıyılarındaki ve mahalle aralarındaki a-

tölyelerin, şehir dışındaki şantiyelere mutlaka çekilmesi gerektiğine her adımda bir kat daha inanıyorum. İşçilerin çok berbat olan çalışma koşullarının düzelmesi, şehrin tıknafes olmaktan kurtulması ve şehir yerleşmesinin organize edilebilmesi ancak bununla mümkün. Yoksa şehirdeki bunalma gitgide artacak ve her şey gitgide daha çok arapsaçına dönecektir. Mahvolan canım Haliç, bunun bugünkü örneğidir. Ve bütün bu derme çatmacılığın kaosu, özgürlük içinde kalkınma iddiasının yarattığı kargaşalığın şehri yıpratın ve yıkan sonucudur. İstanbul tam bir yağmaya uğramaktadır ve kalkınma adı altında şehir manen ve maddeten haraç mezar masasına oturtulmuştur.

Bu şehri artık ancak köklü ve büyük reformlar kurtarabilir.

Makaracılar caddesinin yan sokaklarında Mayıs gündüzünün ışıklarıyla, kapısı açık atölye içlerinin karanlıkları zıtlıyordu. Ağır parçaları kaldıran ceraskalların, çarkların, işçilerin, çırakların resimlerini çekiyorduk. Ve çekiç sesleri, makine gürültüleri birbirine karışarak uğulduya uğulduya gidiyordu.

İki insan boyu büyüklüğünde testekerlek bir çelik blok, bir makineye takılmış ağır ağır dönyordu. Bir fabrika makinesinin kimbilir ne parçasıydı bu ve galiba ağır ağır dönerken kenarları temizleniyor, yahut keskinleştiriliyordu. Onun önünde on iki yaşlarında kadar tulumlu bir çırağın resmini çekmeye çalışıyorduk. Arkadan daha büyükçe bir başka çırak geldi:

— Ulan niye çektiriyorsun resmini, dedi. Bu turistler hep böyle Türkiye'nin kötü taraflarını çekiyorlar.

Turist olmadığımızı söyledik. Kaldı ki burası da Türkiye'nin kötü tarafı değildi. Herkes arı gibi çalışıyordu. Atölyenin patronu olduğunu

tahmin ettiğimiz, yaşlıca iyi giyimli zat da bize hak verdi. Turistlere fotoğraf yasağı koyma-
nın da yararlı bir propaganda olmayacağını anlattım gence.

— Mesele fotoğraf çekmeyi önlemek değil, fotoğrafının çekilmesinden utanacağımız şeyler varsa onları düzeltmektir, dedim.

Oradan Yelkenci hanına girdik. Kalın taş bir kemer kapının arkasında daracık bir yol uzanıyordu. Yolun her iki tarafında hanın atölye olmuş taş odaları vardı. Vaktiyle burada eski kadirgaların yelkenleri yapılmış. Şimdi sadece yelken yapan iki atölye kalmıştı. Hanın içindeki dar sokak biçimi yolun başında küçücük bir kahve ocağı görünüyordu. Çalışanlar orada ayak üstü çay içiyorlardı. Oraya yanaştık. Birer çay, söyledik. Oluklu saçtan üstü yarım kavis biçimindeki uzun asker barakalarının, taştan ve çok daha kocamanı gibiydi. Yelkenci han. Ortadaki yolun her iki tarafındaki taş odaların üstünde de yine atölye olmuş odalar vardı. Buralara da Kemer kapının yanındaki taş merdivenlerden çıkılıyordu.

Çay içerken çalışanlarla konuşma yakınlığı kurmaya uğraşıyorduk:

— İstanbul büyük şehir, hiç birimiz turistler kadar bile bilmiyoruz İstanbul'u onun için girdisini çıktısını öğrenmeye çalışıyoruz, diyorduk.

Klâsik kahveci tipine benzemeyen uyanık genç bir adamdı kahveci. Han hakkında bilgi veriyordu. Vaktiyle Han Evkafındı, zamanla biçimine getirip bir tarafını kapatmıştı. Yukardaki atölyelerden birinin sahibi ise eskiden bütün Han'ın kendi dedelerine ait olduğunu söylermiş. Bu iddiaya:

— Haydi canım atıyor o, itirazları çıktı.

Giderken kahveci dost yine para almadı bizden. Esnafın misafirine karşı başka bir yakınlığı, geleneksel bir efendiliği var böyle yerlerde.

Sinirlerine dokunacak. yahut kuşku yaratacak bir şey yapmazsan gayet yumuşak ve içten davranıyorlar. Sadece kahveci arkadaş merakını yemedi, ayrılırken:

— Söyleyin bakalım kimlerle müşerref olduk, diye sordu.

Ben hemen Ara Güler'i takdim ettim.

— Ya siz kimsiniz, dedi.

— Eh işte ben de öyle biriyim, o fotoğraf çekiyor, ben de geziyorum onun yanında.

— Adınız?

Adımın nasıl karşılanacağını bilemediğim için. göbek adımı söyledim:

— Hüseyin, dedim.

Ama bu cevap kahveci dostun bakışlarındaki sorguyu fazla değiştiremedi.

Yelkenci hanından Arap Camiine doğru yürüdük. İstanbul'un en ilginç minareli camisi de her halde bu cami idi. Dört köşe yüksek ve kalın bir kulenin tepesine bir minare külâhı oturtulmuştu. Halk camiinin Fetihden çok önce Arapların İstanbul'u muhasara ettiği sırada 715 yıllarında yapıldığına inanıyordu. Kitaplar ise bunun eski bir kilise olduğunu ve 13. yüzyılda Dominiken papazları tarafından yeniden onarıldığını ve Fetihden sonra da camie çevrildiğini belirtiyorlardı. Adamakıllı büyük bir cami idi. Çaminin bahçesine bakan demir parmaklıklı açık pencerelerinden içerde namaz kılan bir kaç kişi görünüyordu.

Camiden Bankalar caddesine çıktık. Arabayı orada bırakmıştık. Günlük programı tamamlamadan Bankalar caddesi üzerindeki Eski Banka sokağına saptık. Orada da ünlü Fransız ozanını Andre Chenier'in doğduğu Saint-Pierre hanı vardı. Bu han da eski bir kiliseydi. Kubbeli bodrumları, taş odaları, mahzenleri şimdi birer atöl-

ye olmuştu.

Han'ın ön cephesine «Andr  Chenier 30 Ekim 1762 de bu binada doğmuştur» diye Fransızca bir pl ka konmuşt .

Bir an gözlerim dald . Babası İstanbul'a yerleşmiş bir kumaşçı olduğu için burada doğmuş olan Chenier'in 35 yaşındayken Fransız devriminde kafası kesilmişti. Onun cell ta verilmeden önce yattığı Conciergerie zindanını da biliyordum. Son mısralarını bu zindanın duvarlarına yazmış ve mısra cell tın gelmesiyle yarım kalmıştı. Fransız edebiyatının en büyük ozanlarından biriydi.

Han'daki bir atölyeye girdik. Atölyenin sahibi kendisine ait kısmı gezdirdi. Taş merdivenlerden mahzenlere indirdi bizi. Han'ın asıl sahibi olan Fransız kilisesine bin lira para veriyordu. Kirayı toplamaya gelen yaşı papaz, azıcık da rüşvet alıyordu.

Böyle kemerli, mahzenli tarihi yerleri başka ülkelerde lokanta falan yaparlardı. Bizde ise özgürlük içinde kalkınma sonucu, hepsi atölye, depo ardiye oluyor ve makineler bu eski binaları zangırdan zangırdan temelden sarsmaya başıyordu.

Chenier'in zindanının duvarına yazarken bitiremediği şiirinin son mısralarını mırıldanarak çıktım handan:

«Güzel bir günün sonunu k p rdatan, sonuncu bir rüzgâr gibi, sonuncu bir ışık gibi, idam sehpasının altında hâlâ sazım elimde.

Nerdeyse belki de geldi sıram.

Gölgelerin siyah yoldaşı, ölüm habercisi, sersefil neferlerin önünde, uzun karanlık koridorlar boyunca çağıracak adımlı.»

Ve tam o sırada çağırmışlardı adını bundan 207 yıl önce İstanbul'da şimdiki Saint-Pierre hanında doğmuş olan Chenier'nin.

KÖPRÜ ALTı — KÖPRÜ'NÜN MARMARA KIYISI — HALİÇ KIYISI

Karaköy köprüsünün altı her zaman İstanbul kokar. Baharda, yazın, sonbaharda, hattâ kar yağarken kışın. Vapurlar geçtikçe hafif sallanan dubaları, ayrı bir özentiyle her mevsimde mucizeli bir bahçe gibi değişik renklere bürünen manavları, şerbetçileri, gazete satıcıları, küçük lokantaları, hareketli büfeleriyle ve kendine özgü paslı ıslaklığıyla Köprü altı İstanbul albümünün en vazgeçilmez sayfalarından biridir...

Mayıs'ın son gününde bir öğle sonrası uğrayıverdik Köprü altına. Kayıklarda ekmek içine konup satılan, kesilmiş taze balık dilimleri kıztılıyordu.

Çevik yaylanışlarıyla gelip geçene:

— Buyur ağabey, diye sık sık kendini hatırlatan manav arkadaştan, yarım kilo sert yarımca kirazıyla, kütür kütür can eriği aldık.

Son zamanlarda yanyana çoğlivermiş olan lokantaların vitrinlerinde allı pullu balıklar duruyordu. Ta dipteki kahvenin önü denize fırlayacakmışcasına taşmıştı. İskemleler insan doluydu. Tatlı bir avareliğin adımlarıyla elimizdeki kesekâğıdından kiraz yiye yiye yürüyorduk. Yavaş yavaş Köprü'nün Haliç yönüne geçtik. Köprü'nün Marmara yönüyle Haliç yönü, bir evin hanımıyla aynı çatı altında yaşayan evlâtlığı kadar birbirinden farklıdır. Bir taraftan Kadıköy-Adalar yolcuları geçer. Öteki taraftan, Balat, Hasköy, Eyüp yolcuları. Bir tarafın vapurları bile yüksek, büyük, dik burunlu öteki tarafın va-

çurları bile, mütevazı, ufak, küçük burunludur.

Böyle bir Haliç vapuru gelip yanaşmıştı Köprü'ye... Çarşafli, başörtülü kadın yolcularla kasketli, sepetli erkek yolcular biniyordu vapura. Elimizde kirazlarla erikler, son dakikada biz de atlayıverdik vapurun içine.

Vapurun açık güvertesi yoktu. Sadece ortada bir sahanlığı vardı. Arka taraf birinci mevki, ön taraf ikinci mevki idi. Bir de arka tarafın altında merdivenle inilen, su kesiminin altında bir salon vardı. Biz sahanlıkta durduk. Vapur Haliç'in suları üstünde usul usul kaymaya başladı. Küçük makine dairesinin kapısına çarkçıbaşı öyle yaslanmış duryordu.

— Mazotla mı işliyor gemi?

— Hayır kömürle.

— İnip resim çekebilir miyiz aşağıda?

— Yo, dedi çarkçıbaşı aşağıya inmek yasak.

Ara Güler cebinden basın kartını çıkarıp gösterdi. Çarkçıbaşı hiç tınmadı basın kartına. Bu sefer Ara sevimli bir sokulganlıkla:

— Biz yabancı değiliz, dedi, ben Denizyolları Başmüfettişi Kâzım Bey'in oğluyum.

Çarkçıbaşı, Ara yaşında oğlu olan bir başmüfettişin çoktan emekliye sevk edilmiş olması gerekeceğini birden hesaplıyamadı. Biraz yumuşadı:

— Eh hadi inin bakalım, dedi.

Dimdik demir merdivenlerden indik kazan dairesine. Yaşlı bir ateşçi ocağa kömür atıyordu. Dikine kaldırılmış masa büyüklüğünde bir makinenin pistonları yağ içinde inip çıkıyordu. Dışarsı zaten sıcak, burası ise dışarıdan iki misli daha sıcaktı.

Ateşçi dost:

— Kaç yıldan beri çalışırsın burada, dedik.

— Otuz beş yıldan beri?

— Hep bu gemide mi?

— Hep bu gemide.

Bu küçücük yerde, işleyip duran yağlı iki pistonla, bir kömür yığını ve bir ocak arasında elli derece sığağa karışarak eriyip gitmiş bir ömrü düşündüm.

Çarkçıbaşı da inmişti aşağıya:

— Siz ne kadar zamandan beri buradasınız?

Onun da ağzından aynı cevap çıktı:

— Otuz beş yıldan beri.

Ateşçiyi gösterdi:

— Biz birlikte gidip geliriz böyle.

— Kaç senelik bu gemi?

— Yetmiş senelik.

— Kaç mil yapar.

— Bakımlı olduğu zaman altı yedi mil yapar.

Ateşçi de, Çarkçıbaşı da Karadenizliydi. Çarkçıbaşının boyu daha uzunca idi. Başını ilk bakışta kasıtlı gibi görünen bir çarpıklıkta tutuyordu. Hoş bir şivesi, olgun bir hali vard. Her ikisi de hayatı olduğu gibi kabul etmenin sakinliği içindeydiler.

Kaç para aldıklarını sordum.

Katiyen şikâyetle yanaşmak istemiyen bir tavırla iki bin liraya yakın aldıklarını söylediler.

Çıktık makine dairesinden yukarı. Vapur Kasımpaşa'ya yanaşmış kalkıyordu. Askerî Deniz kuruluşlarının temiz bahçeli büyük ve gösterişli binaları görünüyordu. Bu kıyı hemen hemen baştan aşağı küçük tersanelerle doluydu. Bazı gemiler buralarda parça parça sökülüp satılıyordu.

İstanbul'un Avrupa'daki her iki yakasını da seyrede seyrede Fener'e geldik. Fener iskelesinin yanındaki bahçeli kahve, Haliç'teki kıyı kahvelerinin en güzellerindendi. Oradan Balat'a.

Balat'tan da yeniden karşı kıyıya dönüp Hasköy'e uğradık. Vapur yanaşıp kalktıkça, bir kaç yolcu iniyor, bir kaç yolcu biniyordu.

Hasköy'den sonra tarif edilmez rezalet bir koku başladı. Suyun rengi iyiden iyiye çamurlaşmıştı. Haliç Haliç olmaktan çıkmış, fabrikalarla, atölyelerin, mezbahanın pis bir havuzu haline gelmişti. Oysa ta karşı bayırlarda uzanan Eyüp mezarlıkları, tepelere taht kurmuş, büyük kubbeli, uzun minareli cami siluetleri, kıyı kahveleri ve sandallarıyla dünyanın en çekimli yerlerinden biriydi Haliç. Gemi leşleri, fabrika asitleri, atölye katranları ve lâgımlarla mahvetmiş, içine okumuştuk Haliç'in.

Vaktiyle Mithat Cemal'in Boğaziçi için yazdığı bir şiir geldi aklıma. Haliç'e daha çok uyuyordu:

*Siz şimdi inanmazsınız ama vaktiyle bu
serabın*

Sahilleri var, ayları, yıldızları vardı.

Ben böyle değildim, bu deniz böyle değildi.

Bambaşka bir âlemde, kımıldardı, akardı.

Son iskele Eyüp'tü. Vapur Eyüp'ten tekrar aynı iskelelere uğrıyarak geri dönüyordu. Gitme kırk beş dakika, dönme de kırk beş dakika sürüyordu.

Dönüşte vapurun burnunda oturalım, dedik. Meğer vapurun burnu kaptan köşküymüş. Çekinerek girdik içeri. Sakız gibi beyaz pantolonu, beyaz gömleği, ökçesini ezerek terlik giydiği, rahat podösüed ayakkabılarıyla, efendi kaptan sağ pencereye yaslanmış, uzun peykesi üstünde oturuyordu. Önünde dümen dolabı, dolabın da yanında makine dairesini yöneten kumanda telgrafı vardı.

Şöyle bir baktım efendi kaptana. Yaşlıca ama zayıf bir dirilik içindeydi. Sakin ve şahsiyet sa-

nıbi bir yüzü vardı.

— Buradan resim çekmemize müsaade eder misiniz, dedik.

— Buyrun, dedi.

Ama kendi duvarlarının hiç bir kapısını açmadan söyledi bunu. Biraz dil dökmek ihtiyacını duydum:

— Efendi kaptan bir sigara almaz mısınız?

Sigara içmiyormuş kaptan. Kaptan köşkünde önce serdümen olduğunu tahmin ettiğim, sevimli yüzlü yaşlıca ufak yapılı bir gemici daha vardı:

— Siz serdümen içmez misiniz?

O aldı sigarayı.

Kaptan oturduğu yerden dümeni de kendi kullanıyordu.

— Efendi kaptan nerelisiniz?

Ordulu imiş. O da otuz beş yıllık kaptanmış. Konuşmanın sorularla boyuna gazına basıyordum.

Vaktiyle böyle on altı gemi çalışırmış Haliç'te. İki kıyıda da işlemeye başlıyan dolmuşlar ağırlığını almışlar yolcunun. Şimdi sadece iki gemi kalmış, biri bu. Ötekiler ya hurdaya çıkmış ya değiştirilip kum vapuru falan olmuş.

— Efendi kaptan fırtına olur mu Haliç'te?

Kaptan özellikle bu soruya genişçe cevap verdi. Lodos etkilermiş Haliç'i. Anaforlar, akıntılar olur, gemiyi yanaştırmak iyice zorlaşmış bazan.

— Her gün git gel insan bıkmıyor mu efendi kaptan?

Kaptan:

— Alışmışız, dedi, belki başkasının canı sıkılır ama bizim mesleğimiz bu.

Baktım seviyordu mesleğini.

Haliç'in kokusundan söz açtık. Eskiden kol gibi kefaller geminin üstüne kadar sıçarmış. Ama

artık balıklar yaşıyamıyormuş burada, hiç balık kalmamış.

Ara, kaptanın resmini çekmek istedi. Kaptan: — Şapkasız çekmeyin, dedi.

Talimata göre hep şapkalı olması gerekiymiş. Vaktiyle bir gazeteden daha gelmişler de, resim çekerken önce onlar hatırlatmışlar bunu. İşimize karışmak için değil, o uyarmayı hatırladığı için söylemiş bunu.

Kaptan aslında sakın fakat kibar adamdı. İtirazından alınmamızı istememişti.

— Gemiden denize düşenler olur mu?

— Olur bazan. İntihar etmek isteyenler, sarhoşlukla düşenler.

İskelelere yanaşıp kalkarken, o kadar rahat bir alışkanlıkla kullanıyordu ki kumanda telgrafıyla dümen çarkını. Gemi çizgi üstüne çizgi çekilir gibi yanaşıyordu iskeleye.

Bir aralık:

— Hangi gazetedensiniz, diye sordu.

Ara'nın yabancı dergilere çalıştığını söyledim. özür diler gibi bir sesle:

— Ben de milletvekiliyim, dedim. Ama pek devam etmiye niyetim yok bu işe. Onun için aslında artık pek sayılmam.

Kaptan Meclis'te çıkan kavgaların halk üstünde çok kötü etki yaptığını anlattı.

Ben de ona ballandıra ballandıra, kavgaların nasıl çıktığını, küfürlerin biçimini, vestiyerde adam pataklamak için kurulan tuzak sahnelerini anlattım.

Sıtkı Paşanın kulağının ısırılmasına çok şaşıtı kaptan, çok da güldü.

— Demek böyle ısırıldılar kulağını, diyordu.

— Isırıldılar, dedim.

Kaptan gerçekten kibar adamdı. Ben söylemediğim için, ne adımı sordu, ne de partimi. Ama kanının ısındığını hissettim bize.

— Keşke herkes sizin gibi böyle dolaşsa halk

arasında, diye mırıldandı.

Bir hafta gece gündüz gemide kalıyordu. Usul böyleydi. Sonra nöbet değişiyor, öteki hafta da arkadaşı kalıyordu.

Köprüye geldik Avuçlarımızda dostluğun sıcaklığı, sıkıca el sıkıştık.

Köprü altından döndüm, kaptan köşkünden bize bakan kaptana son bir selâm gönderdim. O da elini salladı. Ve sonra hayatının kimbilir kaç bininci Eyüp seferine çıkmıya hazırlandı.

*ESKİ TAŞ BİNALAR ARASINDAKİ DAR
SOKAKLAR — YERALTI CAMİİ — SİDİK
VE KÖFTE KOKULARI — GALATA'NIN
GENELEVLERİ*

Galata eski bir Ceneviz kolonisi. Fatih Bizans'ı alır almaz, koloni de hemen Fatih'e teslim olmuş. Ancak Fatih, buranın önemli bir ticaret merkezi olduğunu görerek fazla ürkütmemiş onları ve koloninin yaşantısı eskisi gibi devam etmiş. Gitgide burası İstanbul'un Avrupayla devamlı olarak ticarî ilişkisini sürdüren gayrimüslim levanten bölgesi halini almış. Elçilikler buralarda açılmış. Bezirgânlar buralarda yerleşmiş. Bugün dahi bu maya devam etmekte, yerli kompradorlar bu mayanın üstünde kremalaşmaktadır.

Ceneviz'in ağırlığını daha sonra Fransa almış, bundan sonra da Avrupa'da gelişen kapitalizmle birlikte, iri kıyım Avrupa ülkelerinin gölgeleri yer yer bu bölgede, koleksiyonlaşmıştır. Fransızca'dan, İspanyolca'ya, İtalyanca'dan İngilizceye, Rumca'dan Almancaya kadar her dilin konuşulduğu Beyoğlu kozmopolitliği buradan gelmektedir.

Eski Ceneviz kolonisi Osmanlı çorbası içinde bir türlü erimiyen iri bir kaya tuzu olarak kalmıştır. Bugünkü İstanbul Dükalığının temelinde de bu eski Ceneviz kolonisi yatar. Fatih Bizans'ı almış ama Galata'daki Ceneviz kolonisi, dış görünüşünü değiştirmekle beraber, mekanizmasının özünü değiştirmeden, kompradorluk

salтанatının bayrağını, Anadolu'yu da içine alarak bütün Türkiye'nin üstüne dikmiştir

Bugün de bünyedeki bütün iktisadi hastalıkların mikrop merkezi işte bu eski Ceneviz kolonisidir. Burası hiç bir zaman kendi iktisadi karakterini eritmemiş ve her yönetim bu karakterin çarkında ezilerek ona râm olmuştur.

Karaköy Meydanıyla Tophane arasındaki bölgede deniz tarafındaki adayı geziyorum. Şehircilik ve mimari, İstanbul'un Bizans ve Osmanlı parçasından iyice ayrı burada... Dar sokaklar ve eski taş binalarla Osmanlı ahşabının bir türlü barınamadığı anlaşılıyor Galata'da. Küçük meyhaneler, köfteci dükkânları ile firmalar, sokak köşelerindeki sergilerde çorap, atlet fanilasatan işportacılar, çok uzaktan da olsa Napoli ve Cenova sokaklarını azıcık hatırlatıyor. Bu andırış Galata Kulesi çevresiyle Yüksekkal-dırım bölgesinde daha da belirgindir.

Koloninin eski merkezi buraları. Sonradan merkez, Avrupa'nın hâlâ daha «Pera» dediği Beyoğlu'na taşınmış, buraları yan mahalleler olarak kalmıştır.

Yeryüzünün belki de en ilginç camii olan Yeraltı Camii de burada. Kemer bir kapıdan çok büyük bir mahzene girilir gibi giriliyor camie... En sıcak günde bile serin mi serin cami.. Çok yüksek olmayan oyuklu, kemerli, kubbeli, taş mahzen tavanları... Ve gerçekten alabildiğine büyük bir cami..

Birbirinden bir hayli uzak yerlerde iki kişi namaz kılıyordu. Ve yine uzak bir köşede üç kadın oturmuş ahbaplık ediyordu. Kadınların sohbeti dikkatimizi çekti. Azıcık o tarafa doğru yöneldik. Dışarsı cehennem gibi cayır cayır yanarken onlar, «air condition»lu bir salonda oturur gibi oturmuşlar, dedi konuyu da iyice koyulaştırmışlardı.

Bir köşede demir bir parmaklık arkasında iki tane de yeşil örtülü sanduka vardı. Üstündeki yazılar Arapça harfli olduğu için kimlere ait olduklarını sökemedik.

Yeraltı Camii 1752'de I. Mahmut tarafından yaptırılmıştı. Bu mahzenlerin Cenevizlilere ait eski Galata Şatosunun mahzenleri olduğu tahmin ediliyordu.

Yeraltı Camiine Mumcular Caddesindeki kapısından girmiştik, öteki kapısından dar sokaklardan birine, galiba Karantina Sokağına çıktık.

Sokağın kokusu feci şekilde genzimizi yaktı... Keskin bir sidik kokusuyla duman duman cız-bız köfte kokusu bir biriyle yarış ediyor, fakat sidik kokusu köfte kokusunu iki-bir bastırıyordu.

Yeraltı Camiinin hemen biraz ötesinde Kara Mustafa Paşa Camii vardı. O cami de Yeraltı Camiine inat eder gibi, yer üstünde ve ikinci kattaydı.

İstanbul'da köşe bucak her tarafı kaplıyan bu ibadet evleri, insanların iç dünyalarını değiştiriyor, ama dış davranışlarına galiba bir etki yapmıyordu. Temizlik imandan gelir sözü bu kadar camiye, medreseye, Kur'an kursuna, türbe ve dergâha rağmen İstanbul'da tam bir yalanlamıya uğruyordu. Her türlü pislik, her semtte ağır basıyordu. Toplumda henüz bir trendezlik ve bir titizlik duygusu gelişmemişti.

Uzun tırnaklı kirli ellerin yuğurduğu kazıntı etler, duvar dibi çişler, başparmakla burnun yarısını tıkiyarak yere fırlatılan sümkürük, kirli ayak ve yılanmış ter kokusu, ibadet duygusu ve sevgisiyle beraber yaşıyordu.

Kimse temizliği ödemek istemiyor ve temizlik için ayıracağı masrafı kâr hanesine eklemeye çalışıyordu. Özellikle gıda satıcıları bu sakat hesabın pençesindeydiler. Galatanın dar sokaklarında ise onlar oldukça ağır basıyorlardı. Onlar kendilerine çeki düzen verseler, buraların görünüşü bir hayli değişirdi.

Bir de bina bakımını zorunlu kılacak bir uygulamaya ihtiyaç vardı. Her bina sahibi, binasını, boyatmak, kapısını penceresini, sahanlığını damını sağlam tutmakla sorumlu olmalıydı.

Böyle birkaç tedbir Galata bölgesinin özelliğini ve havasını birden ışıktandırıyorlardı. Gerçi bu tedbirler toplum alışkanlığının seviyesiyle çatışacaktı ama, bu çatışmayı göğüslemek ve alışkanlıklar üstünde biraz zorlama yapmak gerekiyordu.

Galatanın Kemeraltı ile Necatibey Caddesi arasındaki eteklerinde dolaşırken Leblebici Şaban Sokağına uğradık. Bu sokağa açılan bir de küçük Kadem Sokağı vardı. Galatadaki genel evlerin, ortadan büyük caddelerle açılınca bir küçük ucu burada kalmıştı.

Sokaktan şöyle bir geçtik. Her kapının önünde erkek kümeleri kaynaşıyordu. Kapıların önünde birikip içeri bakanlar, içeri girip çıkanlardan çok daha fazlaydı. Evlerin kapıları açık duruyor, içerdeki kızlara vitrinlik ediyordu.

Sadece kilotla duran ve sokakta kedi ciğere bakar gibi kendilerine bakan erkek kümelerinde gözleriyle müşteri arayan kadınların hali bir tuhaf etti içimi...

Bu taraklarda bezi olmıyanlar da gelip geçiyordu sokaktan.

Galata genelevlerinin asıl ana parçası Yüksekaldırımından aşağıya inen dik yokuşlardan birinin üzerindeki bir sokaktaydı. O sokağa bir

kapı yapmışlar ve evler kapının arkasından kalmıştı. Oradan da şöyle bir geçmiştik, Orada da manzara aynıydı. Kapıların önüne küme küme birikmiş erkeler ve açık kapıların arkasında bikini kilotlu kadınlar.

Toplumdaki hastalığın ve dengesizliğin en keskin ölçüsü olan bu tür ticaret henüz hiç bir yerde tam olarak önlenemiyordu.

Ama bizdeki büsbütün göze batıcıydı.

Miletlerarası bir anlaşmayla genelev ticareti sözde yasaklanmış, ve biz de imza atmıştık anlaşmaya. Bundan bir süre sonra da bu evlerin bir kısmının kapatılmasına gidilmişti. O zaman ev sahipleri her tarafa başvururken bana kadar da topluca gelmişler ve Türkiye'de bu işin sökmeyeceğini, kontrolsüz bir fuhuş pazarının çok daha büyük belâlar yaratacağını anlatmışlardı.

Sosyal açıdan çözümlenmesi gerçekten çok zor olan bir problemdi bu. Ama yine de böyle bir insan ticareti, insanın insanlık duygusuna dokunuyordu.

İş alanlarının alabildiğine genişlemesi, eğitimin bütün toplumu kapsaması, kadın hak ve özgürlüklerinin sağlam bir plâtfoma oturtulması, bu tür ticareti nisbeten azaltıyor ama yine de eski alışkanlıkların kökünü kazıyarak tümünden ortadan kaldıramıyordu.

Bu tür ticaret zorlanınca gizleniyor, büsbütün pahalılaşıyor fakat bir türlü bitmiyordu.

Türkiye de ise özellikle alt tabakalarında ve kasabalarda korkunç bir cinsel bunalım vardı. Bu bunalım bakışlardan dâhi belli oluyordu. Ve bu bunalımın ağırlığını hafifletmek, geçim koşullarının değiştirilmesine ve eski şartlanmaları da kırarak toplumsal büyük devrimlere dayanıyordu.

Galata'nın genelevleri üzerinde doğru dürüst bir inceleme yapıldığını sanmıyorum. Böyle bir

incelemenin ne kadar zor olacağı da meydanda. Ancak böyle bir inceleme çok eminim ki aklın hayalin alamıyacağı yaraları çıkaracaktır ortaya.

Mekanizmayı aşağı yukarı biliyoruz. Geçim darlığı, evlâtlık yahut hizmetçilik şeklinde zengin çevrelere kayma, oradan da evlenme yolları ararken, ters olaylarla karşılaşp sıkıntıya düşme, borçlanma bu yolun kanallarından sadece bir tanesi. Daha böyle nice nice kanallar var. Artist olma merakının sürüklediği sergüzeştler, bunların geçtiği konsumatrislik köprüleri vs.

Türkiye'de beyaz kadın ticareti çok yoğun bir piyasadır ve dış ülkelere kadar uzanan bir trafik halindedir

Galata genelevleri bunun en resmi kısmı sadece.

Doğrusu evlerin önünden geçerken pek de dikkatli bakamadım oralara. Yüzler ve şekiller flu bir sinema gibi kayıyordu önümden. Bir evin içinde yaşlıca bir adam ayak ayak üstüne atmış, sigara içiyor, yarenlik ediyordu. Bir tanesinin kapısı önüne çıplak bir kadın çıkmış evin önünü hortumla sular gibi yaparak, içeri bakanlara lâf atıyordu. Bir tanesinin merdiven başında çıplak bir kadın öyle dimdik duryordu... Ve sokak arı kovarı gibi işliyordu.

Araştırmadım ama eski Ceneviz kolonisini en değişmemiş yeri belki de buralarıydı. Yahut değişmişse bile iki mahalle aşağı, iki mahalle yukarı olarak değişmişti.

Dünyadaki bütün değişiklikler henüz daha kadın erkek arasındaki ilişkiyi kendisine lâyık bir yücelmeye bütünüyle ulaştıramamıştı.. İnsanlığa ait bunca zaferler arasında bu temel konudaki başarısızlık gerçekten hem garip. hem de hazindi.

**ŞEYH GALİP DERGAHI — GALATA KULESİ
— BİT PAZARI'NDA GEZİNTİ — ALAGEYİK
SOKAĞI'NDA VIETNAM ŞİİRİ DİNLEDİM**

Şeyh Galip için Divan edebiyatının son büyük ozanı derler. Dilini pek anlıyamadığımızdan tadına varmış değilim. Lügât karıştırarak şiir okumanın da zevki olmuyor. Şeyh Galip tam Fransız devrimine rastlamış olduğu için, Paris'te Robespierre'ler, Marat'lar, Danton'lar, konuşurken Osmanlı sanatçıları neler söylüyorlarmış diye vaktiyle yazdıklarını zar zor sökmiye çalıştığım oldu.

*Ey mah uyu uyu ki bu şep
Güşunda yer ede banki Yarep
Malûm değil eğerci matlap
Öyle görünür ki hükmi kevkep
Sihi siteme kebap olursun.*

Tarzında anlamı çok derin şeylerdi. Mevlevilikle tasavvufun başdöndüren dünyasında insan hem büyük bir ozan, hem de III. Selim'in dostu ve Valde Sultan'la kızkardeşlerinin gözde şeyhi olursa yazdıklarını kolay kolay sonradan gelen kuşaklar sökemez.

Nitekim kendisi de aşamalı şeyler söylediğini itiraf etmekte:

*Tarzı selefe tekaddüm ettim
Bir başka lügât tekellüm ettim*

Demektedir...

Benim Şeyh Galip'ten arada sırada tekrarladığım tek mısra en Türkçe yazılmış olanıdır:

İnsafın o yerde namı yok mu

Yüksekkaldırımından aşağı inerken Galip Dedenin türbesinin de içinde bulunduğu eski Mevlevi dergâhına şöyle bir uğradık. Avlusu, çeşmesi, ağaçları, mezarlarıyla Galata'nın gürültüsü, patırdısı arasında sakin bir yerdirdi. Dergâhı onarıyorlardı. İyi de ediyorlardı. Bir toplumun geçmişe çizdiği gerçek grafik, yetiştirebildiği sanatçılarla düşünürlerin nirengi noktalarından geçer.

Galip Dede'nin mezarı önünde azıcık durduk: -- Haberin olsun, bizler de henüz sorduğunuz sorunun cevabını almış değiliz, dedim.

Galip Dede'nin dergâhından Galata Kulesi'ne yani III. Selim devrinden Cenevizliler devrine indik. İstanbul'da tarih geriye doğru çok kolay aşıyor. Ama ileriye doğru fazla hamle yaptın mı Sağmacılar'daki yeni cezaevinden öteye gidemiyorsun.

Galata Kulesi ilk defa 491 ile 518 yılları arasında Bizans İmparatoru I. Anastas tarafından İsa'nın kulesi olarak yapılmış, Bizanslılar Cenevizlilere Galata'da oturma hakkını tanıyan anlaşmayı imzaladıktan sonra da, 1261 de, çevresindeki savunma duvarlarıyla birlikte harap olmuş yıkılmış kule. 1349 da Cenevizliler yeniden yapmışlar kuleyi. İstanbul'un fethinden altı yıl kadar önce de boyunu daha yükseltip, çevresindeki duvarları kuvvetlendirmişler.

Fatih önce kulenin son iki katını yıkmış. Bu devirde bir süre hapishane olarak kullanılmış kule. Sonra yine Fatih devrinde yıkılan katlar

yangınları gözetlemek için ahşap olarak yeniden yapılmış.

Bundan yirmi beş, yirmi altı yıl önce lisede okurken.. bir Cumartesi günü arkadaşlarla birlikte çıkmıştık kuleye. Kulenin ruahbetli, karanlık, kalın , taş merdivenlerini hâlâ hatırlıyorum.

Bu sefer bir daha çıktık kuleye. Kule iyiden iyiye değişmiş, ışıklı sahanlığı, modern asansörleri, tepesindeki Ceneviz meyhanesi, lokantası, gece kulübüyle ültra modern bir şey olmuş.

Hafif ışıklı, vitraylı modern meyhanenin garsonları henüz müşteriye alışık değillerdi. Zaten bizden başka kimsecikler yoktu ortada. Açık mutfak kapısından konuşmalar çalınıyordu kulağımıza:

- Asansöre binerken para verdin mi?
- Vermedim.
- İyi etmişsin, sakın verme. Sen namussuzluğa uğradın. Anasını avradını bu dünyanın.
- Bir de babamın altı milyonu var diyor o.
- Ulan haydi be, altı milyonu olsa babasının gelir de garsonluk eder mi burada?.

Analı avratlı tarafından dertleşme bir hayli sürdü. Konuşanlardan biri mutfaktan çıkarken:

- Kimmiş o babasının altı milyonu olan garson, dedik.

Genç adam şöyle bir durdu, ayak üstü anlattı meseleyi.

Kendisi Kars'ın bir ilçesinde ilkokul öğretmeniymiş. Tatilden yararlanıp ilk defa gelmiş İstanbul'a. Kulenin lokantasında iş bulmuş. Fişleri tutma görevini vermişler kendisine. Ama iddiasına göre garsonlar hesap pusulalarının üstüne kaşla göz arasında ödendi mühürünü basıp, paraları vezneye yatırmamışlar. Sonunda yüz elli lira açık çıkmış. Öğretmen:

- Lokanta açılalı daha iki gün oldu, cepten yüz elli lira ödedik. Hemen ayrıldım işten, dedi.

Kendisine bu kazığı atan bir garson varmış. babasının altı milyonu olduğunu söylüyormuş.

— İki günde kaç paralık iş oldu, diye sorduk.

— Günde rahat on bin lira, dedi.

Yalnız kuleyi tutan üç milyona yakın masraf etmiş. Kule Belediye'nin olduğu için masraf kira, dan düşülecekmiş. Doğru mu yanlış mı, üç milyon kaç yıllık kira sayılıyor araştırmadım. Sadece bir biranın yedi buçuk lira olduğunu öğrendik. Beş lira da asansör parası. İki kişi etli şaraplı bir yemek yemiye gitti mi kuleye, en azından iki yüz papeli bayılacak, demektir. İstanbul'un lüks lokantalarının fiatı da bundan aşağı değil zaten.

Özgürlük içindeki kalkınma düzeninde Belediye'nin malı olan tarihi anıtlar halkın hizmetine başka türlü açılmaz.

Neyse Kuledibi'ndeki ayak üstü meyhaneleri Belediye'nin malı olan tarihi anıtlar değillerdi.

Galata Kulesi'nden inince, Galata'nın o civardaki Bitpazarı'na uğradık. Her dükkânda yığın yığın eski koltuklar, dolaplar, aynalar, avizeler duruyordu. Bazı dükkânlar yeni mobilya da yapıyorlardı. Bir tanesinde sedefli antika bir takım gördüm:

— Kaça, diye sordum...

Dükkâncı:

— Ne kadar sedefli parça varsa hepsini sana iki bin liraya vereyim, çık dışarda yirmi binden sat, dedi.

Hayatımda ilk defa bana bu kadar kârlı bir iş teklif eden Galata'nın bitpazarındaki satıcıya gösterdiği büyük imkândan ötürü öylesine müteşekkir kaldım ki:

— Peki sen niye yirmi bine satmıyorsun, diye soramadım artık.

Böyle yerlerde insan biraz romantikleşiyor. Karnı deşilmiş koltuklara, çatlak aynalara, kırık gadroplara bakarak bunları vaktiyle kimlerin kullanmış olduğunu düşünüyor. Hele bir yerde babaannemin yatağının başucunda duran, üstü mermer, tek çekmecesinin altındaki dolabıyla küçük bir komodinin eşini gördüm ki, yavaşça elimi uzatıp içinden şeker aşırmak geldi...

Başka bir yerde de vaktiyle bizim evin bahçesinde duran kanape uzunluğunda, arkası kalık ve baş tarafının her iki yanında dirsek dayıyacak koltukları olan somyalı bir şezlongun benzerine rasladım. Bizimki büyük gölgeli at-kestanesinin altında dururdu. Entarisiyle babam uzanırdı üstüne. Buradaki ardiyenin arka tarafından duruyor ve üstünde çeşit çeşit hırdavat duruyordu.

Bir dükkânın kapısı yanına asılmış, çerçeveli bir de fotoğraf gördük. Fotoğrafın sahibi üstüne İngilizce 6 Mayıs 1908 Saint Georges Bayramı Büyük Ada, diye yazmıştı. Geniş kenarlı tüylü şapkalı kadınların yürüyüşüne bakan, pos bıyıklı fesli erkek kalabalıkları görünüyordu.

Şu fotoğraftaki gölgelerin sahipleri şimdi ne-redeydiler, ne olmuşlardı?

Akıp gitmiş yaşıtlardan Bit Pazarındaki kalıntılara bakmak insanı böyle kötü bir edebiyat sürüklüyor işte...

Galata'nın sokaları büyük eski suratlı taş binaların arasından inişli, yokuşlu, merdivenli merdivensiz, daracık uzanıyordu. Oraya buraya bakkal dükkânları, meyhaneler, marangoz dükkânları serpilmişti. Kır kesik saçlı, siyah giyimli, şişman, kadınların başörtüleri yoktu. Hızlı hızlı bozulmuş bir İspanyolca konuşuyorlardı. Bazan iki büklüm, yüzü kırış kırış sıska bir ihtiyar kadına rastlıyorduk. Çenesindeki et benin-

den bir siyah kıl uzamış sarkıyordu. Çaresizliği içinde bir sepet taşımağa uğraşıyordu. Ve evlerden evlere asılmış çamaşırlar bayrak bayrak sallanıyordu.

Galata muhakkak ki Osmanlı İstanbul'u değildi. Cumhuriyet İstanbul'u da değildi. Ama yine de İstanbul'un bir parçasıydı. Ve dünyada yalnız İstanbul'da rastlanacak bir özellikteydi.

Alageyik Yokuşu'ndan aşağı inerken, kahveden biri seslendi.

— Çetin Bey, Çetin Bey...

Durduk.

— Bir çayımızı içmez misiniz?

İsrarı başka ısrarlar izledi. Oturduk kahveye... İstanbul'un kendi çevrelerinde ünlü kabadayılarının yerleriydi buraları. Hepsinin kendilerine göre menkıbeleri vardı. Kiminin kolu kurşun, kiminin sırtı bıçak yaralarıyla doluydu. Bazılarıyla ortak dostlara sahiptik. Cezaevleri İstanbul'un bileği güçlü gözüpek çocuklarıyla, inancı güçlü gözüpek çocuklarını bazen aynı kaderde birleştiriyor ve kurulan dostluklar kolay kolay bozulmuyordu..

Orada bir sosyalist arkadaş tanıştırdılar bana. Ağabeyi üç adam vurmuş, yirmi dört yıla mahkûm olmuştu. Kendisinin hayatı da herhalde çeşitli maceraların hevengiyle yüklüydü. Kitaplardan, siyasetten konuştuk. Kendi yazdığı bir Vietnam şiirini okudu bize. Her mitingde bağıra bağıra okunacak kadar güzeldi.

Kahvedeki arkadaşlardan bir tanesi İnönü'yü tutuyordu. Bu konuda sosyalist arkadaşla tartışıyorlardı. Fakir değildiler. Hattâ kendi dünyalarında çok büyük paralar kazanıyorlardı. Ama hiç biri de beğenmiyordu bu düzeni.

— Biz bu düzen yüzünden vaktiyle okuyamadık, diyorlardı.

Ama özellikle sosyalist arkadaş öyle kitaplardan söz açtık ki, vaktiyle okuyamamış olmasının hıncını iyice çıkarmış olduğunu anladım.

Bir Galata kahvesinde, İstanbul'un kabadaylarıyla çay içerek sosyalistlik konuşmak, İstanbul gezilerinin en zevkli anılarından biri olarak kaldı gönlümde.

*SÜTLÜCE — KASIMPAŞA — ÇAPAÇUL BİR
KARGAŞA — YERİ TERS SEÇİLMİŞ
İŞLETMELER*

Haliç'in Sütlüce Kasımpaşa kıyısı fabrika ve tersanelerle dolu. Şayet burasını Haliç'in karşı kıyısıyla kıyaslarsak, burası daha rahat, daha az çarpık çurpuk, daha az eski.

İlk göze çarpan şey, fabrika sahiplerinin ça- paçulluğu ile savrukluğu. İşletmelerinin çevre- sini albenili yapamıyorlar. Daha doğrusu önem vermiyorlar buna. Moloz yığınları, hurda kalın- tıları, ambalaj döküntüleri parça parça küme- leşiyor fabrikaların çevresinde. Oysa uygarlık teferruat titizliği demektir. Kapıyı yapar da tok- mağına boş verirsiniz, uygar sayılamazsınız. Biz de ise kapı yapıldı mı, tokmağına kimse önem vermiyor. Ve bu lâubalilik çirkin bir özen- ti eksikliği yaratıyor... Ne fabrikacı, ne kızakçı, ne apartmancı özenmiyor yaptığı işe. Alelâcele yasak savar gibi kuruyor kurduğu şeyi.

Bu anlayış derhal bir seviye düşüklüğünün tablosunu çiziveriyor her yerde.

Bir fabrikanın içini dışını tertemiz tutmak, bir toprak kümbeti kaldırıp vermek, hırdavatları is- tifleyip depolamak alt tarafı kaç günlük bir emek alır? Ama böyle bir itina bir iş titizliğinin, bir yaratma sorumluluğunun belgesidir.

Haliç'in Kasımpaşa kıyısındaki işletmeler böy- le bir keşmekeşin döküntülü itinasızlığı içinde.

Oysa aynı kıyıda bir de askeri işletmeler var. Onların görünüşü derli toplu çiçek gibi. Aynı temiz görünüşü siviller de pek âlâ yartabilirler.

Ne yazık ki pasaklı kadın kayıtsızlığında bura-
daki işverenler. Paraları belki artmış ama gör-
güleri hiç de artmamış. İşlettikleri yerlerin
manzarasından belli bu...

Halıcıoğlu iskelesinin dibindeki çardaklı kah-
vede birer çay içtik. İstanbul sıcaktan yanıyor-
du. Önümüzde dizi dizi kayıklar kıpırdaşıyor-
du. Haliç'in kıyıyı okşıyan suları her yerde si-
yah lâğım suyu renginde.

İhtiyar bir sandalcı sandalını, Eyüp'ten gelen
sandalların yanaştığı tahtadan alçak, kayık is-
kelesine bağlamıştı. İki adam, ihtiyar sandılcı
sanki yeryüzünü yok edecek bir atom bomba-
sını kurcalamış gibi. bağırıp çağırıyorlardı san-
dalcıya. O ise ellerini açıyor, gülümsemiye ça-
lışıyor, bir daha yapmam der gibi tavırlar takı-
nıyordu.

Kahvede oturan birine:

— Niye kızıyorlar bu kadar, dedik.

— Cehalet işte bey, dedi.

Halktan kişilerin birbirlerini cahil bulmaları,
en sık rastlanan olaydır Türkiye'de. En çok kar-
şılaştığım söz:

— Yazıyorsunuz ama yazdıklarınızı kaç kişi
anlıyor, yakınmasıdır.

Bunun altında:

— Ben ama onlar gibi değilim gayet iyi anlı-
yorum, övünmesi yatar.

Bu tür yakınmaları gördükçe içimden:

— Madem sen o kadar iyi anlıyorsun başka-
sı niçin anlamasın, diye düşünürüm.. Ama paye-
lenmesini kırmamak için:

— Öyle ama ne yapacaksın, der geçerim.

Kahvedeki dost da, ihtiyar sandalcıyla, san-
dalcıya çatanları cahil buluyor:

— İncir çekirdeğini doldurmıyacak şeyler için
kavga ederler böyle, diyordu.

İnsanların gücü incir çekirdeğini dolduracak şeyler için kavgaya yetmezse, kişiliklerini başka şekilde tatmin etmiye yönelirler elbette...

Kahvenin bitişiğinde bir tersane vardı. Bin tonluk bir yük gemisi inşa ediliyordu. İşçiler, iskelelerin üstünde geminin bordasındaki çelik levhaları kaynatıyorlardı.

Tersanenin çevresi, yıkık dökük tahta barakalarla çöplük gibiydi. Oysa azıcık bir trendezlikle çok daha düzenli görünebilirdi bu işletmeler. Ama patronlar temizlik ve tertip için iki kuruşluk harcama yapmayı fuzuli buluyorlardı. Kapkaç kafasının yozlaşmış izdüşümü de böylece bütün atölye şantiye ve binalarda yansıyiveriyordu.

Yoksa aslında şirin yerlerdi buraları. Bir gıdımlik itina ile çok daha şirin olabilirlerdi.

Bir de, pekâlâ başka yerlerde de kurulabilecek un fabrikası, kamyon karasörü şantiyesi gibi işletmeler vardı. Bunları gelip Haliç'in kıyısında kurmanın hiç bir anlamı yoktu. Bunlara İstanbul dışında çok daha uygun yerler bulunabilir. Haliç de Haliç'liği ziyan olup gitmezdi.

Halıcıoğlu'ndan Hasköy'e doğru İstanbul mez-bahasının kuruluşları uzanıyordu. Kırpılmış, kınalanmış koyunlar, yirmi dört saatlik ömrü kalmış birer idam mahkûmu olduklarından habersiz mezbahanın karşısındaki küçük sundurmaların altında iki tutam ot geveliyerek bekliyorlardı.

Ara:

— Gel gezelim mezbahayı, dedi.

Hava güzeldi. Yollar, evler, tepeler, mahalleler şıkırtılı bir aydınlık içindeydi. Canım çekmedi mezbahayı gezmeyi.

Ara'ya:

— Benim yüreğim yufkadır, dayanmaz, dedim.

Aslında mezbahanın da oraya kurulmuş olması İstanbul için bir cinayetti. İstanbul her yanıyla plânlı, zevkli, akıllı bir itina isteyen bir yeryüzü mucizesiydi. Çürük, bir kavunu bıçaklar gibi bu canım Kenti orasından burasından bıçaklamak, sade Türkiye'ye karşı değil insanlığa karşı da affedilmez bir barbarlık oluyordu.

Ne çare ki İstanbul'da oturmak zevkinden yoksun olmak istemiyenler, olur olmaz her türlü iş yerini burada kuruyor, gelecek kuşakların da aynı zevklerden yararlanmasını kökünden imha ediyorlardı. Belediye gibi resmî kuruluşlar da aynı sorumsuzluk içindeydiler. Örneğin gelip Haliç kıyısına yapıyorlar mezbahayı. Bir deniz kıyısı bulmuş olmanın kolaylığına feda ediyorlardı İstanbul'u... Bu tür kolaylıklarla edilecek kârın, buraları güzel tutmakla sağlanacak kazanç yanında pek bücür kalabileceğini hesaplamıyorlardı.

Hasköy iskelesinin yanında — Bu küçük iskelelerin de önündeki tümsekleri, pislikleri, çirkef sularını temizlemek yarım günlük işti, ama kimsenin aldırdığı yoktu — ev büyüklüğünde bir buhar kazanı duruyordu. Kazanı bir gemiden çıkarmışlardı.

Ayak üstü elimizi sıkımya gelen bir dosttan bilgi aldık:

— Yahu nedir buradaki bu kazan, dedik.

Bir adam varmış. Eski gemilerin kazanlarını satın alıyor, sonra bunları yeni kurulan buharlı fabrikalar satıyormuş. Bu kazanı da yüz bin liraya almış, getirip buraya çıkarmış.

Hasköylü dost:

— Ufak bir tamirle mükemmel çalışır bu ka-

zan. Adam en az yüz bin papel kâr edecek, di-yordu.

Bin yıl düşünsem eski gemi kazanı alıp satarak bir anda yüz bin lira kazanılabileceğini im-kânı yok bulamazdım.

İstanbul bu biçim akla hayale gelmez garip kazançların şehri. Ve bu kazançlar çoğunlukla böyle üretime dönük olmıyan, spekülâtif ka-zançlar. Kolay kurnazlık kazançları.

İktisadi mekanizmanın böyle bir ağırlık al-tında olması şehrin insan yapısını çarpıtıyor.

Milletlerarası bir sermayecilik rekabetine gi-dilemediği için, sorumsuzluk ve itinasızlık alış-kanlık halini alıyor. Herkeste bir boşvericilik var, ve kimsede işini daha iyi yapma özentisi yok. Çünkü milletlerarası bir standarda giril-memiş. Böyle bir standardda yerini alma ihti-yacı duyulmuyor. İnsanlar böyle bir ölçünün yaratacağı sorumluluğun ve disiplinin dışına düşmüşler. Ala ala hey, tuhaf bir çapaçulluk içinde yaşamıya uğraşıyorlar.

Dar bir yokuşta yandaki evle konuşan bir şo-för aldırıyor yolu tıkamış olduğuna. Maran-goz yaptığı masanın görünmiyen yerlerini ren-delemeye bile özen göstermiyor. Tamirci söz ver-diği gün teslim etmiyor aldığı işi.

Bu ölçü, dünya standartlarından kopmuş, dün-ya pazarlarının empoze ettiği disiplinden uzak kalmış ülkelerin karman çorman ölçüsü.

Bu hercümerç kapitalizme geçip yeryüzüne açılmamış ülkelerde ancak plânlı bir iktisat ile alışkanlıkları törpüleyerek rayına konabilir. Başka hiç bir çıkış yolu yoktur bu kargaşalığı düzeltmenin.

İstanbul'u özgürlük içinde kalkınma adıyla her önüne gelenin para kazanmak için aklına esen barbarlığı kurnazlık diye uygulayacağı bir

şehir olmaktan çıkarmak gerekiyor. Şehirde mevcut bütün atölye ve işletmelerin sağlam bir plânıyla bir envanterini bulsam, şehrin nasıl kemirildiğini çok daha somut olarak koyabilirdim ortaya. Bunların çektiği insan gücü ile yarattığı üretimin rantabilitesi hesaplanınca yarısı boşa giden bir çırpınmanın analizleri çıkardı ortaya.

İş bilen, kılıç kuşananın anlayışıyla ne Türkiye'nin ne de İstanbul'un çağdaş standartlara kavuşmasına imkân ihtimâl yoktur.

Bu ise bugünün prototip politikacısıyla gününü gün etmek isteyen kapkaççısının umurunda bile değildir.

*TOPHANE PARKINDA UYUYANLAR — VİZE
SATICILARI — SEYYAR TANSİYONCU — KI-
LIÇ ALİ PAŞA CAMİİ — AMERİKAN EŞYASI*

İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun dışarıya işçi sevkeden bürosu Tophane'de, Boğazkesen'in bir altındaki Lüleçiler Caddesi'nin başındadır. Her gün, her saat bir anababa günü orası. Büronun merdivenlerinden inenler çıkanlar, caddenin başında bekleyenler, bitişikteki Tophane Parkındaki banklarda sıram sıram dizilmiş oturanlar. Büronun karşısındaki set üstü kahvesinde çay içerek konuşanlar, Türkiye'den dünyaya açılmış işçi pazarının sevkıyat yığınağını teşkil ediyorlar.

Dışarıya gitme sırası gelmiş olanlar ülkenin dört bir yanından buraya akıyorlar.

Kahveye biz de çıktık, oturduk. Önümüzdeki asfalthardan korkunç bir trafik akıyor. Karşıda Kılıç Ali Paşa Camii, biraz ötesinde Nusretiye Camii... Yanda eskiden topların döküldüğü Tophane'nin kubbesi...

Dışarıya gitmek isteyen kadın işçiler erkeklerden daha şanslıymış. Daha ucuza çalıştıkları için gitme sıraları çok çabuk geliyormuş.

Kahvenin çevresindeki küçük küçük dükkânlarda mavi kaplı pasaportlar satılıyor, vize formaliteleri takip ediliyor.

Her biri dükkânın tabelası yanma «Bulgar vizesi verilir» diye ilânlar koymuş.

Önce bunun ne demek olduğunu anlayamadım.

— Nasıl oluyor da Bulgar vizesini bu dükkânlar verebiliyor, diye sordum.

Meğer dükkâncıların Bulgar Konsolosluğuyla temasta olan adamları varmış. Konsolosluk normal vizeler için on kâğıt, acele vizeler için yirmi kâğıt alıyormuş. Dükkâncılar ise her işçiden beş lira komisyon karşılığında topluca pasaportları konsolosluğa götürüyor ve vize işlerini yaptırıyorlarmış.

Kahvede elindeki küçük çantada tansiyon ölçme âleti taşıyan bir adam dolaşıyordu. O da muayeneye gidecek işçilerin tansiyonunu ölçüyordu. Sağlık muayenesi sırasında tansiyonu yüksek çıkan işçilere:

-- Tansiyonunu düşür de gel, diyorlarmış.

Onun için işçiler, muayeneden önce tansiyonlarını kontrol ettiriyorlar, tansiyonu yüksek çıkanlar da, yine kahvede tansiyonlarını ölçtürerek düşüp düşmediğini öğrenmiye çalışıyorlar...

Tansiyoncu ile konuştuk. Kendisi eski bir sağlık memuruymuş. Tansiyonu yüksek olanlara hap falan vermiyormuş. Sadece:

— Limon yiyin, sarmısak yiyin, diyormuş.

Bunlar İstanbul'da ortaya çıkan yeni meslekler. Bulgar vizesi alma mesleği, ayak üstü tansiyon ölçme mesleği...

Birkaç körüklü fotoğrafçı da, tezgâhını kurmuş, vesikalık resme ihtiyacı olanların resmini çekiyor sokakta.

Tam Türkiye'nin asıl kalkınmakta olduğunu belgeleyen örnekler bunlar.

Sevkiyat her hafta çarşamba ve cumartesi günleri yapılmıyormuş.

— Her postada ne kadar işçi gidiyor? Diye sorduk.

İki bine yakın işçi gidiyormuş. Çoğunluğu kadınlar teşkil ediyormuş.

Kahvede Niğde Aksarayı'na bağlı bir köyden gelmiş bir rençberle tanıştık. Almanya'ya gidi-

yormuş. Kardeşi beş yıldan beri arada Mercedes fabrikalarında çalışmaktaymış. Kendisini al-dirtmak için davet mektubu yazmış. Almanya'daki akrabaları tarafından böyle davet mektubu alanlar, normal sıraya sokulmadan öncelikle gönderiliyorlarmış. Ama şimdi bu usul kaldırılmış. Sadece karı kocaların yaptıkları davetler için uygulanıyormuş artık bu öncelik.

Aksaraylı rençbere davet, bu usulün kaldırıl-masından önce yapılmış olduğu için onun hakkı yanmamış.

Rençber, kavrukumsu esmer genç bir adamdı.

— Niye gidiyorsun? diye sordum.

— Köyde geçinemiyoruz, dedi.

Aslında dört kardeşmişler, yüz dönüme yakın tarlaları varmış. Ama tarla hiç birini beslemeye yetmiyormuş.

— Rençberlikten başka bir iş geliyor mu elin-den?

— Ne olsa yaparım, diyor.

— Ne demek ne olsa yaparım?

Böyle sıkıştırınca betonarmeci olduğunu söy-lüyor. Herhalde bir inşaatta kum çakıl falan çekmiş olacak...

— Evli misin?

— Evliyim.

— Yani bırakıyorsun hanımı...

Besbelli bu soruyla daha önce de epey karşı-laşmış.

— Ne olacakmış karı, diyor, karnımızı doyuramadıktan sonra...

Hayatın gerçeği önünde hanımı bırakmış ol-mıya aldırılmaz görünüyor.

— Belki sonradan aldırırsın.

Belki der gibi bir dudak işareti yaptı. Pek ni-yetli görünmüyor. Kimbilir onun gözünde şim-di Almanya nasıl... Eski hayatını bırakıp yeni

bir hayat başlayacak. Çeşit çeşit hayaller ve heyecanlar içinde...

Kalkınıldığı iddia edilen bir ülkeden oluk oluk dışarıya akıyor insanlar. Kalkınmanın epey garip bir alâmeti farikası...

İnsan kendi kendisine soruyor:

— Acaba kalkınmasaydık, ne olacaktık, diye...

Tophane Parkından geçerek iç mahallelere doğru yürüdük. Parkın bir köşesinde yerlere, kıyıdaki bankın üstüne serilmiş, komaya girmişcesine ölü gibi uyuyan insanlar... Yorulmuşlar da mı uyuyorlar, yoksa esrarın etkisi mi, pek çözemedik...

Çocuklar oynuyor ortalıkta... Şerbet, fıstık, simit satıcıları dolaşıyorlar. Ve kadınlı erkekli Türkiye'nin dört bucağından gelmiş işçiler, kafalarında binbir düşünce Almanya'ya gitme sıralarını bekliyorlar.

Parkın arka tarafındaki sokakta yanayana birçok kahve. Kahvelerin yanında hazır elbise satıcıları... Dükkânın önüne asılmış lâcivert elbiseler askıların üstünde dalgalanıyor. Bu lâcivert elbise Almanya'ya gitme kıyafeti. Onun da karşısında bir dönerci

Tophane'nin arka mahalleleri, şuradan buradan betonlaşmaya dönüşen ahşap yığıntıları, Osmanlı havası hemen hiç birşey kaybetmemiş buralarda. Bir evin penceresinden gergef dokuyan bir kadın başı görünüyor. Yeşil takkeli beyaz sakallı bir ihtiyar yavaş yavaş yürüyor.

Seferikethüda Camii'ne şöyle bir uğradık. Oradan da Cicim çıkmazına birkaç adım attık. Kadınlar kapı önlerinde çamaşır yıkıyorlar. Çocuklar oynuyor, çürük çarık evlerin açık kapılarından rutubetli bir loşluk görünüyor.

Tepelerde ise kademe kademe Beyoğlu'nun büyük apartmanları.

Tophane'nin iç mahallelerini arkamızda bırakarak, asfaltları geçip Kılıç Ali Paşa Camii'ne yürüdük. Kılıç Ali Paşa Kanunî'nin, Sarı Selim'in, Üçüncü Murat'ın ünlü kaptanı deryası. Kendi adına Sinan'a yaptırmış bu camii. Söylentilere göre Üçüncü Murat Kılıç Ali Paşa'nın ününü pek çekemezmiş. Onun için de kaptanı derya, padişah'tan:

— Camii nereye yaptırayım, diye sorduğu zaman, Üçüncü Murat kendisine:

— Madem sana denizlerin sultanı diyorlar, git camiini denize yaptır cevabını vermiş.

Kılıç Ali Paşa da vaktiyle denize doğru bir çıkıntı yapan bugünkü yere yaptırmış camiisini.

Kılıç Ali Paşa'nın türbesi de camiinin avlusunda girerken sol köşedeydi. Dış yönünde bir seyyar köfteci, köfte pişirip satıyordu. Resmini çektiğimizi görünce celâllendi.

— Bana bir şey yaparlar da çocuğum aç kalırsa ben size gösteririm, dedi.

Fıkara köfteci haklıydı.. Tek geçimi buydu. Onu herhangi bir tehlikeye karşı dört elle korumaya çalışıyordu.

İstanbul'da böyle şeylerle geçinmiye çalışan yüz binlerce insan var Aslında bunlar da gizli işsizler. Büyük yatırımlara gidip teknisyen orduları kuramadığımız için, atom çağında herhangi bir üretim yapmadan köfte, gazoz, simit, ayran satarak, tansiyon ölçerek, Bulgar vizesi çıkartarak geçinmiye uğraşıyorlar. Ve işin komiği bunların yaptıkları da milli gelirin artış rakamlarına ekleniyor. Kalkınma hızının süratı böyle hesaplanıyor Türkiye'de.

Tophane'nin deniz kıyısı yönünde Amerikan pazarı denilen modern dükkânlar var. İncik, boncuk, oyuncak, sinema makinesi, piknik eşyası v.s. satıyor bu dükkânlar. Sözde PX'lerden çekilmiş kaçak eşya bunlar. Aslında müşteri tutmak için yapılan bir reklâm bu. Yerli malını dahi kaçak eşya olarak tanıttın mı gradosu yük seliveriyor Türkiye'de. Antika eşya sahteciliği her yerde vardır. Ama Amerikan eşyası sahteciliği sadece bizim bulduğumuz bir icat.

Tophane çeşmesi, kopmuş musluklarıyla fazla süslü bir Lâle devri anıtı. III. Ahmet yaptırmıştır bu çeşmeyi. Ama çeşme daha o zaman haraplaşmış ve III. Ahmet'in yerine geçen I. Mahmut yeniden onartmıştır bunu.

Bütün bu eski anıtların çevrelerinin açılması iyi oldu.

Ancak bizde hep mostralık üstüne çalışılıyor. Mahalle araları ve onların planlanmasıyla kimse fazla uğraşmıyor.

Cilâcılık gözboyamacılık var ya, bu aslında bir kalkınma değil, tam bir çöküntü devrindeki yutturmaca anlayışının tipik karakteri.

Ve bugünkü İstanbul'da bu cilâ ile acı gerçek vanyana pek çarpıcı şekilde sırtıyor.

TOPHANE YIKINTILARINDA ESRAR İÇENLER — BEŞİKTAŞ KİYİSİ — İHLAMUR — BİR LAĞIM VE HAMİDİYE SUYU — VADİDEKİ GECEKONDULAR

Tophane'den Fındıklı'ya doğru giderken asfaltın sol kıyısındaki yeni yapılmış dükkânların üstünde, sur yıkıntıları gibi eski Tophane'den arta kalmış duvar yıkıntıları, otlu molozlu arsa parçaları var.

Boş bir zamanınızda şöyle bir dolaşıverin buraları. Karşılaşacağınız sefalet, Doğu'nun en bakımsız köylerindeki gibi iki parmak daha eksik değildir. Yıkık teneke damlı, iğreti kapılı, kümes kadar gecekonduarda Boğaz'a ve bulvarlara bakarak yaşamıya çalışan perperişan insancıklar göreceksiniz orada.

Bunlardan bazıları esrar tekkesi haline getirilmiştir. Çukura yuvarlanmış bir tanesinin dibine kadar sokulduk. Bir adam karşıladı bizi:

— Ne arıyorsunuz, dedi.

— Hiç bakınıyorduk, dedik.

— Bir resmimi çekin, dedi..

— Peki çekelim, dedik.

— Çekin de anama babama göndereyim ne halde olduğumu görsünler.

Biraz ötede sundurma gibi bir yerin altında üç adam daha oturuyordu.

Bizi karşılayanın tam resmini çekeceğimiz sırada:

— Peki ama resmi ne zaman vereceksiniz, dedi.

— Sonra veririz.

-- Yooo sonra olmaz. Hemen verirsiniz olur.

— Hemen nasıl verelim, hemen veremeyiz.

Kelimeler ağzından çıkarken kendiliğinden havada sallanıyor, sendeliyor gibiydi.

— Zaten bu durumda çektirilen resim gönderilmez anaya babaya.

Üstüne gitmedik adamın. O konuşuyordu:

— Çok yolsuzum ağabeyler. Bir kurşun yedim kalçama.

— Nerede, ne zaman, nasıl yedin kurşunu?

— Süleymaniye'de oldu. Bacağımdan vurdu-
lar.

Dinliyorduk.

— Matiz olmuştum, kendimde değildim.

— Peki gittin mi hastahaneye, baktırdın mı bacağına?

Hastahaneye falan da gitmemişti galiba, bizi atlatmak ister gibi.

— He he, dedi.

Çukurun köşesinde bir küçük baraka vardı. Barakanın açık kapısından içeri kaydı gözüm. Karanlıkta sıra sıra paçavralarla yatak arası bir şeyler uzanıyordu yanyana. Ve kapının dibinde ondört, onbeş yaşlarında bir çocuk, öyle sakın bize bakıyordu.

Esrar, eski Çin batakhaneleri gibi İstanbul'un bütün köşe bucak yıkıntılarını sarmış durumda.

Dış çöküntüler, iç çöküntüleri doğuruyor ve bir kanser gün günden daha derinliğine işliyerek yürüyor.

Fındıklı'daki deniz kıyısında buldozerler özel otolar için park yeri yapıyorlardı. Balıkçı kayıkları kıyıya çekilmişti. Balıkçıların kullandığı kahvemsî küçük bir barakanın önünde birkaç kişi oturmuş konuşuyordu.

Ara:

— Eskiden burada daha çok sandal vardı. Ne oldu, dedi.

Cevap kestirmeden geldi:

- Balık çıkmıyor ki bey.
 - Trollden değil mi, dedim.
- Başlarını salladılar.

Beşiktaş iskelesinin çevresindeki rıhtım kahvesiyle park insanlarla doluydu. Üsküdar'a motorlar gidip geliyordu.

Beşiktaş iskelesine düdük çalarak küçük bir Boğaz vapuru yanaşıyordu.

Rıhtıma iskemle iskemle serpilmiş olan kahveye oturduk. Denizi seyrederek birer dondurma yedik.

İstanbul'u daha kimbilir kaç bin açıdan incelemek mümkündü. İstanbul'un berberleri, İstanbul'un şoförleri, İstanbul'un yalıları. İstanbul'un memurları.

Biz sadece şuraya buraya uğrayarak şöyle bir gezmeyi tercih etmiştik. Şehrin genel olarak kabataslak bir panoramasını vermiye uğraşılıyor, İstanbul'un en kalın sosyal çizgisini teşkil eden keşmekeşin temel nedenlerine de arada sırada dokunmaya çalışıyorduk. Bu kadarcık bir iş için dahi suyumuz çıka çıka yoruluyorduk. Bunları kim okuyor, kim okumuyor, kim önemsiyor kim önemsemiyor, onu da bilmiyorduk.

Çevreme bakınıyorum. İnsanlar o kadar kendi küçük dünyalarında ve yaşadıkları çağla ilgili sorunların uzağındaydılar ki. Çoğunu bir gazoz kapağının içinden çıkan rakam, İstanbul'un çöp derdinden daha çok ilgilendiriyordu. Bu ters biçimlenme ve şartlanmayı alabildiğine sömürmeye de politikacılık deniliyordu.

Biz de bütün bu yozlaşmayı kürdanla bataklık kurutmaya kalkar gibi düzeltmek için tüke-tip duruyorduk ömrümüzü.

Kalktık kahveden. Yıldız yokuşuna vurduk. Oradan İhlamur'a saptık.

Ortadaki vadide ihlamur bostanları vardı. Karşıda Maçka'nın Topağacı'nın büyük apartmanları yükseliyordu. Arada ise eski ahşap O-

manlı mahalleleri ahir ömürleri yaşıyorlardı.

Zıtlaşmanın, çelişkinin, plânsızlığın İstanbul'daki gösterilerine ne Bizans, ne Osmanlı devirlerinde bu kadar rastlanmıştır, ne de gelecek devirlerde bu kadar rastlanacaktır.

Aptal bir ucube bir de iyice çıldıdıktan sonra bir şehir yapmaya kalksa ancak bugünkü İstanbul'u yapabilir.

Ihlamur'da Hamidiye suyunun olduğu yere indik. Sıra sıra bidonlarla yüklü kamyonlar kenarlara çekilmiş duruyorlardı. Hamidiye suyu iki musluklu bir çeşmeydi. Bu çeşmelere takılmış uzun lâstik hortumlarla kamyonlardaki bidonlar, kamyondan inmeden dolduruluyor, kamyonların üstünde mühürleniyordu.

Çeşmenin olduğu yer bataklık halindeydi. Bir kenarda kırık dökük kahvenin bulunduğu alçak setin ortasından kara büyük bir delik halinde bir künk, inceden inceye bir lâğımı Hamidiye çeşmesinin çevresindeki bataklığa sızdırıyordu. Ihlamur, ağaçları, sebzelikleriyle İstanbul'un ortasında verimli bir köy manzarası çiziyordu. Arka sırtlarda kadınlar, çoluk çocuk ağaçların altında dağılmışlardı.

Çeşmenin az ötesinde bir iskemleye oturmuş ayaklarını yıkayan bir ihtiyarın yanına yaklaştık.

— Bu Hamidiye suyu değil mi?

— Hamidiye suyu.

— Yani Sultan Hamid yaptırmış bu suyu.

— O yaptırmış.

İhtiyarın kamyon müteahhidiydi.

— Şimdiye kadar üç padişah gördüm, diyor-du. Ama etliye sütlüye karışmadığım için hiç kimse dokunmadı bana.

Aslen Romanyalıymış oradan göç etmişler.

— Yaş yetmiş sekiz, diyordu.

Oysa adamakıllı dinçti ve altmış beşten fazla

göstermiyordu. Tatlı tatlı konuşuyordu.

— Eskiden adam boğazlardı. Büyükdereye inerken. Şu karşiki yerler Fehim Paşa'ya aitti. Buraları da mezarlıktı. Sonradan çalgılı çengili İhlamur gazinosu olduydu. Şimdi de böyle işte.

İhtiyar arabacılıkla başlamış ise, kamyon müteahhidi olmuş.

— Bir gün diyordu İstinye'nin üstünde yolda kaldım. Bir de baktım bayraklı mayraklı arabalar geliyor. Yolun üstüne çıktım kollarımı açtım. Durdular. «Beni almaz mısınız?» dedim. Aldılar. Sen hangi partidensin diye sordular. Parti marti bilmem ben, dedim. Israr ettiler. Adalet Partiliyim, dedim. Vay sen misin diyen, meğer onlar halkçıymış. Propagandaya çıkmışlar. Bir veriştirdiler bana. Ne nankörlüğüm kaldı, ne körlüğüm, ne kötülük gördün Halk Partisinden diye bağıryorlardı. Sonra, sonunda da biraz ötede indiriverdiler beni.

Konuşmayı dinliyenlerden bir şoför:

— Sen o zaman kömür hırsızlığı yapıyordun değil mi, diye gülerек sordu.

İhtiyar Gazhane'de de çalışmış.

— Yok diyordu, yirmi beş yıl çalıştım. Anlımın akıyla ayrıldım. Kazık atmışsam hısım akrabaya atmışımdır. Başkasına kazık atmam ben.

Sevimli bir adamdı kamyon müteahhidi. Bunları söylerken hem ayaklarını kuruluyor, hem de göz kırparak şaka ediyorum, inanmayın sakın diyordu.

Kendisini emekliyim diye tanıtıyormuş herkeşe. Allahtan nerden emeklisin diye soran olmuyormuş. Sorsalar, arabacılıktan emekliyim diyecekmiş.

İhtiyarı dinliyenler Hamidiye suyunu övüyorlar:

— İstanbul'un en temiz suyu budur diyorlardı. Kahvenin altından akan lâğıma o kadar alışmışlardı ki, onu görmüyorlardı. Bunu işaret

etsek, lâğım başka yerden geliyor, su başka yerden diye, savunmaya geçecekleri de muhakkaktı. Lâğım başka yerden geliyor ve gele gele de Hamidiye Çeşmesinin tam yanını buluyordu. Bu rastlantılar ancak İstanbul'da görünen rastlantılardı.

Ihlamur'dan Meçidiyeköy'e doğru giden toprak yolu tutturduk. Sevdalılar için enfes yerlerdi buraları. Bir yanda sebzelikler, bir yanda ağaçlıklar, uzayıp giden bir toprak yol. Kafamızı kaldırarak bakıyorduk. Karşı tepelerdeki apartmanlara.

Bu vadinin içinde gecekondü semtleri vardı. Kadınlar çoluk çocuk ufacık tefecik evlerin önüne dökülmüşlerdi.

Elli altmış metre ilerde renkli renkli giyinmiş on, onbeş kadın şiltelerin içine renkli renkli kırıntılar dolduruyorlar, pamuk didiyorlardı.

Ara dayanamadı fotoğraflarını çekmiye gitti.

Kadınlar bir öfkelençiler, bir öfkelençiler. Gençten yağız yüzlü bir tanesi hışım gibi koca bir taşı kapıp arabaya fırlatmaya kalktı.

Fırladım arabadan:

— Aman bacı ne yapıyorsun, yakışır mı sana taş atmak. Bırak bakayım o taşı elinden, dedim.

Kadın çok öfkeliydi.

— Ne diye çekiyorsunuz siz de resmimizi, di-yordu.

— Sizin de dertleriniz, şikâyetleriniz var. Bu dertleri, bu şikâyetleri görüp anlamak istemiyenlere gösterip anlatmak istiyoruz, onları.

— Resim çekmekle mi olurmuş bu?

Kadın azıcık sakinleşti. Arabaya bindik, yol da alabildiğine bozuktı. Sesler çalınıyordu kulâğımıza:

— Namussuz herifler, itoğlu itler, adamakıllı

taşıyacaksın bunları, geberteceksin ki anlasınlar.

Biz neyin anlaşılması gerektiğini anlıyorduk. Aaah keşke bir de onlar anlayabilseydiler.

*CUMHURİYETE AĞIR BASAN OSMANLI — BE-
ŞİKTAŞ'IN İÇLERİ — PANCURLARI KAPALI
BİR KÖŞK — BOĞAZ TEPESİNDE DİNLENEN
ÖLÜLER*

İstanbul'a vaktiyle Bizans vurmuş damgasını, Ceneviz, o da vurmuş, Avrupa levantenizmi, o da vurmuş. Kırk beş yıllık Cumhuriyet ise, istampası az mürekkepli olduğu için olacak, damgasını tam çıkartamamış... Bizansın kendi ağırlığına denk düşen bir bütünlüğü, dengesi ve estetiği var. Ceneviz'in öyle. Osmanlı'nın da öyle. Bütün kozmopolitliğine rağmen levantenizmin de öyle. Cumhuriyetin ise ne böyle bir bütünlüğü, ne böyle dengesi, ne böyle bir estetiği var. Bu öylesine belli oluyor ki İstanbul'da, insan — hele bir Cumhuriyetçi ise — Cumhuriyetin iç yapısındaki felsefe, fikir ve prensip yoksulluğunun ölçüsünü, İstanbul'un çizdiği tabloda yüreği burkularak seyrediyor.

Hemen hemen bütün eski semtlerin iç mahalleleri hâlâ daha tepeden tırnağa Osmanlı. Dar sokaklar, ahşap evler, bir mahalle çeşmesi, mezar kalıntıları, bir cami ve bir yadır, bir de sü-rüsepel çocuk. Buna demokrasi sosyal plânda, üç yeni şey eklemiş. Semti güzelleştirme derneği, Kur'an kursu derneği, cami yaptırma derneği, komünizmle mücadele derneği... Mahallenin takkeli politikacıları bu derneklere gelen paraların harcama işleriyle uğraşıyorlar. İstanbul'un yan mahalleleri pıtrak gibi bunlarla dolu...

Bu örgütlere dayanan ve bu örgütleri finanse eden bir partinin kolay kolay seçim kaybetmesi

mümkün değildir Türkiye'de. Cumhuriyetin yapısı Osmanlı kalıntısını sökmemiş. Demokrasi ise mevcudun içinde en var olanı tutmaya yöneliyor ve Cumhuriyetin yapısını sağlamlaştırmaktansa Osmanlı kalıntısını sulamayı tercih ediyor.

Ve böylece İstanbul'un kenar mahallelerinde Osmanlılık, taşrada ağalık, Galata'da kompradorluk yeniden nefes alıp vermeye başlıyor. Buna demokrasi diyorlar Ankara'da. Gerçekte ise bu Ankara'nın demokrasisi değil, Osmanlı sarayının yapabileceği bir demokrasi. Vahdettin de demokrasi yapsa, demokrasi aynen böyle olurdu. Ankara demokrasisiyle saray demokrasisi arasında sonuç olarak fark kalmayınca, bu hercümerçte silinen Ankara'nın kendisi olmuş. Ve böylece demokrasi yapalım da Mustafa Kemal'i geçelim diyenler, yüzde yüz Mustafa Kemal'in gerisine düşmüşler. Tarih bunu ilerde tahmin ediyoruz ki aynen böyle yazacak.

Beşiktaş'ın içinde Tuzcu Baba Camii'ne doğru şöyle bir yürüyünüz. Osmanlı ahşabı, Cumhuriyeti tadmadan, betebeli Osmanlı apartmanına geçiyor buralarda. Birinci yıkık, ikincisi çirkin... Komprador levanten geleneğine dayanıyor, biliyor apartman yapmasını, esnaf ise apartmana özendi mi, dik, dar merdivenle kötü mozayığı aşamıyor.

Beşiktaş kahveleri Beşiktaş pazarı kırk beş yılda en belirgin olarak sadece iki yenilik tanımış, biri neon lâmba, öteki buzdolabı.

Sokaktan geçen orta yaşlı birine:

Cumhuriyet ne getirdi sana, dersiniz, bir anda hemen bir cevap alabileceğinizi hiç sanmıyorum...

Ama:

Demokrasi ne getirdi dersiniz, derhal:

— Dinimizi, diyecektir.

Yıldız Bahçesi'nin yanından gayet iyi örölmüş iki yüksek duvarın arasından bir yol çıkıyor yukarı doğru. Gelip geçeni pek olmıyan ıssız bir yol bu. Duvarları arasında öyle dimdik devam ediyor. Yolun ortasında bir kemer kapı. Geçiyorsunuz, sağlı sollu yüksek duvarlara bakarak kemer kapının altından, gitgide otlarla ballıbalılarla kaplı sel yatağı gibi bir bozulma oluyor yolda. Ve sonuna kadar çıktınız mı bir düzlüğe geliyorsunuz. Düzlüğü de geçerseniz yol tekrar yüksek duvarlar arasından otlar içinde bir kavis çizerek aşağıya iniyor.

Tam tepedeki düzlüğün denize doğru yönünde koskocaman ahşap eski bir Osmanlı köşkü var. Konağın bahçesi set set ta aşağılara kadar iniyor. Buraya gelirken çıkılan yolun bir duvarı bu bahçenin duvarı, öteki duvar Yıldız Sarayı'nın duvarı. Köşkün bahçesinden içeri girdik. Manzara harikulâde. Set set aşağıya inen altı dönümlük incir ağaçları, dut ağaçlarıyla kaplı koru halindeki bahçenin, ön kısmı hariç, geri kalanı bakımsız ve otlarla dolu.

Köşkü Yahya Efendi verescesinden Mahmut Bey diye bir zengin satın almış. Mahmut Bey ölmüş. Hanımı da burada oturmuyormuş. Onun için bekçi koymuşlar köşkün içine. Boğaz'a karşı İstanbul'un inci gibi bir yerinde böyle bir eşsiz eski zaman köşküyle karşılaşınca kendimi Alain Fournier'nin romanının içine düşmüş sandım. O romanda da böyle bir adsız köşk vardır. Çocukluk anılarıyla birlikte sadece hafızada kalmış bir köşktür bu, ve çocuk büyüdükçe bir türlü o köşkün nerede olduğunu bulup çıkartmamaktadır.

Osmanlı konağı pancurlarını kapamış derin bir uykuya dalmıştı. Tek hayat izi sadece bekçi ailesinin oturduğu alt katta idi...

Bahçeden Boğaz meltemiyle karışık gölgeli bir yaz kokusu geliyordu. Sıcakla serin karışımı, toprakla ot karışımı, bakımsız meyva ağaçlarıy-

la kelebek karışımı bir kokuydu bu. Ve her şey aşağıya doğru inen yüksek duvarların içindeydi. Ve bekçi ailesinden başka kimsecikler yoktu.

-- Ah burada ne güzel çalışılır, diye geçti aklımdan.

Çık yukarıya, aç pancurları, koy yazı masasını, kitaplarını, yazı makinesini... Boğaz'a karşı püfür püfür... Yoruldukça in aşağıya, bir tur at ağaçların altında...

Güldüm, kendi kendime... Cumhuriyet'de demokrasi en büyük nankörlüğü önce satılmışlığı reddeden yazarlarına karşı göstermiş. Vazgeçtik köşkten konaktan, hayatımızı kurtarmamız bile büyük bir devletti hepimiz için.

Köşkten çıkınca geldiğimiz yoldan tekrar aşağıya inmiye başladık. Kemer kapının arkasındaki küçük Mecidiye Camii'nin minaresi, yeşil dallar ortasında bir masal şehrinin rüyası gibi altın yıldızlarıyla pırıl pırlıdı. Ve kapının kemeri beklenmedik bir tuhaf büyücükle tam karşımıza çıkıvermişti bu yeşiller ortasındaki yalızlı minareyi.

İstanbul'un bilinmez yerlerindeki kemerlerin arkasında daima böyle şaşırtıcı mucizeler seyretilir. Belgrad Ormanlarındaki su kemerlerinin arkasında yazın güneş batışı bunlardan biridir. Arkalardan Beykoz'a inerken de ağaçlıklı yolun üstündeki kemer kapının gerisinde hayallerin bittiği yerde başlayan bir yeşilin dünyası çarpar gözlerimize.

İstanbul kadar keşfedildikçe berbat. İstanbul kadar keşfedildikçe güzel şehir kolay bulunmaz dünyada.

Yokuşu inerken solda Yahya Efendi Dergâhı'na doğru uzanan tarafa saptık.

Derin gölgeler ortasında set set mezariar paslı parmaklıklar içinde mezarlar, çarpılmış taşlı mezarlar, beyaz taşlı mezarlar. Aralarından da-

racık taş yolların geçtiği mezarlar. Üst üste mezarlar. Alt alta mezarlar. Kocaman kocaman mezarlar, küçük küçük mezarlar. Ve güneşin sızmadığı gölgeler. Ve loşluk. Ve eski Türkçe yazılı eski mezarlar ve arada sırada dişi diş yeni Türkçe yazılı yeni mezarlar.

Mezarlar dergâha doğru kol kol, yata kalka, eğrile doğrula yürüyorlar gibiydi. Ve içeri kadar girmişlerdi.

Nitekim dergâha girer girmez sahanlığında da yanyana mezarlarla karşılaştık. Pencereleden dışarı bakınca üst katlara tırmanacakmış gibi duran mezarlar görünüyordu. Dergâhın içindeki semahanenin de bir köşesinde büyük büyük mezarlar vardı. Yahya Efendi, müritle-riyle birlikte burada yatıyordu.

Dergâhın bitişiğinde mezarlar ortasında denize bakan birkaç ufacık tefecik ahşap ev uzanıyordu. Bunların genç hanımları mezar taşlarının üstüne oturmuşlar, konuşuyorlardı. Çocukları mezar taşlarının arasında düşe kalka oynuyorlardı.

Dergâhın çevresini dolanırken bodrum pencerelerinden içeri baktım. Tahta masalar arasında atılmış bir tabut duruyordu. Herhalde son gelen misafirden arta kalmıştı.

Mezarlığın içindeki dar yollardan, deniz tarafındaki setlere indik. Aşağıya doğru uçurumlaşan birinci setin sonuna «Buraya çöp atmayınız» diye bir levha dikilmişti. Dirilerin ses çıkarmadığına ölümler isyan ediyordu. Ama isyanları para etmemişti. Bir çöplük dereler gibi uzayıp iniyordu aşağıya.

Set set mezarlık Kız Kulesi açıklarına kadar genişleyen harika bir manzaraya açılıyordu. Beşiktaşlı Şeref'in mezarı da buradaydı. Aşağıda stadyum, Deniz Ticaret Lisesinin bahçesi görünüyordu.

Tam karşıda Ortaköy'e doğru bir okul daha

vardı. Bundan tam otuz üç yıl önce bir pazar akşamı götürüp bırakmışlardı beni o okulun bahçesine. Aradan geçen otuz üç yıl içinde çocukluğumun tanıdık yüzlerinden önemli bir kısmı böyle İstanbul mezarlıklarına dağılıp gitmişlerdi.

Kaç tanesi Çamlıca'daki Selâmi Hazretleri'nin yanındaydı. İki tanesi, arabayla Ankara'ya gidip gelirken uzaktan selâmladığım Merdivenköy'ün arkasındaki küçük mezarlıktaydı.

Ne kadar çok mezarlık vardı şu İstanbul'da.

Ölüler dünyasının siyah boşluğundan silkinerek çevirdim başımı. Boğaz mavi mavi akıyordu. Bir gemi geçiyordu. İnsanlar yaşıyordu. Gidip İstanbul'un bir gününü daha yazmak gerekiyordu.

Ve ölülere el sallayıp ayrıldık Dergâh Efendi Mezarlığından.

Siz hele biraz daha bekleyin bakalım, fazla kalamayız burada, dünyadaki işlerimiz henüz bitmedi, dedik.

Razı olmuş göründüler, sağa sola açılarak yol verir gibi oldular.

*CHATEAUBRIAND'IN İSTANBULU — LA-
MARTİNE'İN HAYRANLIĞI — NERVAL
FLAUBERT, GAUTIER DE GELMİŞLERDİ*

Dünyada İstanbul hakkında yazılmış kitap ve yazıların değil kendilerini toplamıya, listesini bile çıkarmıya bir ömür kolay kolay yetmez herhalde. Nedense Türkiye'de kimse önem vermemiş böyle bir araştırmıya. Oysa bir dernek yahut bir enstitü bunları toparlasa ve Türkçeye çevirse, en zengin kitaplıktan daha zengin bir kitaplık yaratmış olurdu.

Elimdeki kırık dökük kaynaklara bakıyorum.

1919 da Jean Eberholt orta çağdan on altıncı yüzyıla kadar İstanbul'a gelip İstanbul'u yazmış kişilerin bir listesini sıralamış.

Romanyalı Profesör M. N. Jorga'nın da on beşinci yüzyıldan günümüze kadar İstanbul'a gelmiş Fransız gezginleri üstünde bir incelemesi var.

1717 de devrin bilginlerinden Pitton de Tornefort, kralın emriyle şark yolculuklarıyla ilgili resimli bir kitap hazırlamış. Orada da İstanbul geniş bir yer alıyormuş.

Fransız Akademi üyelerinden Choiseul - Gouffier'nin de 1782 lerde aynı konuda yazdığı bir kitap var. Marsilya akademisinden Guys de 1771 de epey şey yazmış İstanbul hakkında.

Baron de Tott'un «Tatar'lar ve Türk'ler üzerinde gözlemler» adlı eseri ise hepsininkinden daha ünlü.

Willy Sperco da 1800 den 1955 de kadar İstan-

bul'a gelmiş ve İstanbul'u yazmış Fransız yazarları üzerinde ince bir araştırma yapmış.

Sperco'nun kitabındaki isimler son yüz elli yıl içinde dünya edebiyatının zirvelerine kurulmuş isimler olduğu için. İstanbul'la ilgili bu küçük yazı serisinin içinde onlardan da söz açmayı uygun buldum.

Chateaubriand, 1806'da gelmiş İstanbul'a. Aslında sevgilisiyle İspanya'ya gidecekmiş, karısı durumu çakmasın diye daha önce Kudüs'e kadar bir yolculuk yapıp dönüşte usulca Madrid'e de uğramayı tercih etmiş. Yolculuğun paralarını da Rus kraliçesi Elizabeth vermiş. Kraliçe romantik bir kadınmış çok severmiş Chateaubriand'ı. Kırk bin frangı hemen düşmüş.

2 Eylül 1806 de önce İzmir'e çıkmış Chateaubriand. Aslında Truva'ya gidecekmiş. Mihmandarı yolunu şaşırmış, çeşitli serüvenlerden sonra Marmara'yı kayıkla geçerek 13 Eylülde İstanbul'a varmış ve beş gün kalmış İstanbul'a.

Chateaubriand o devrin İstanbul'unu şöyle anlatıyor

«Galata'ya yanaştık. Gemilerin, satıcıları hammalların kalabalığı ile rıhtımdaki canlılık hemen dikkatimi çekti. Gemiciler yüzlerinin değişik renkleri, değişik dilleri, değişik giysileri, entarileri, şapkaları, sarıkları ile iki dünyayı ayıran bu hudut bölgesine Avrupa ile Asya'nın hemen her köşesinden kopup geldiklerini derhal belli ediyorlardı. Hemen hiç kadın yoktu, tekerlekli araba görünmüyordu ve sürü sürü sathihsiz köpekler dolaşıyordu. Bu olağanüstü şehrin içinde ilk gözüme çarpan bu üç karakteristik şey oldu. Herkes yumuşak pabuçlarla dolaşılıyor, ne araba, ne çan, ne de çekiç gürültüleri duyuluyordu. Onun için devamlı bir sessizlik hüküm sürüyordu. Çevrenizde sanki efendisinin

gözünden kaçır gibi görünmeden geçivormek isteyen sessiz bir kalabalık görüyordunuz. Durmadan çarşılarla mezarlıklar arasında ilerliyordunuz. Sanki Türkler sadece almak, satmak ve ölmek için gelmişlerdi dünyaya. Caddelerinin ortasında duvarsız mezarlıklar fevkalâde güzel bir selvi ormanıydı. Güvercinler yuva yapmışlardı bu selvilere ve ölülerin huzurunu paylaşıyorlardı.»

Lâmartine birinci defa 20 Mayıs 1833'de gelmişti. İstanbul'a ve iki ay kalmıştı İstanbul'da. Yazdığına göre esir pazarlarından «Kollarının arasında yüzünde gayet soylu çizgileri olan melez bir bebeği tutmuş on sekiz yirmi yaşlarında fevkalâde güzel bir zenci kızını» satın almak istemiş.

Esirci, kızın zengin bir Türk'e ait olduğunu, çocuğun da ondan olduğunu anlatmış ve efendisinin kızı cezalandırmak için sözde satılsın diye pazara gönderdiğini fakat kimseye satmayın diye de gizlice emir verdiğini söylemişti.

On yedi yıl sonra 21 Haziran 1850 de Lamartine bir kere daha geldi İstanbul'a. Türkiye'ye yerleşmek istiyordu. Bunun için Sultan Abdülmecid'e birçok mektup yazmış. Abdülmecid de kendisine İzmir civarında bir çiftlik hediye etmişti. Sultan ayrıca Lâmartine'i İhlamur Köşkünde de kabul etmiş ve kendisiyle konuşmuştu.

Sultan Mecid'in Lâmartine'e verdiği çiftlik çok büyük bir çok zengindi. Ama şairin bunu işletecek sermayesi yoktu. Sermaye bulmak için Fransa'ya döndü, uğraşıp çabaladı, reklâm mektupları yazdı, hisse senetleri bastırdı. Ama hiç kimse ilgi göstermedi çiftlik işine.

Lâmartine ikinci gelişinden sonra yazdığı «Şarka Yeni Yolculuk» adlı kitabında Boğaz'daki sarayları şöyle anlatıyor:

«Geldiğimin ertesi günü Boğaz'da nezaket ve iş ziyaretlerine başladım. Yılın bu devresinde,

saray, padişah, nazırlar, elçiler ile bütün İstanbul, bahçelerinin kokusunu ve surların serinliğini teneffüs etmek için Boğaz kıyısına inerler. İki çifteli bir kayık beni koydan koya sadrazamın yazlık sarayının kapısına kadar getirdi. Sadrazamın batı yakasına, babasının sevdiği köşkün karşısına yaptırdığı yeni sarayın önünden geçtim. Bizim batıdaki saraylar, bu yarım — Hintli stilindeki, şarklıların hayalleri gibi devasa ve müthiş saraylar hakkında hiçbir fikir veremez. Üstelik bunlar bir rüzgârla devrilen çöl çadırları gibi de hafif ve temelsizdirler sahiplerinin yahut sülâlenin yok olmasıyla izleri silinir. Durmadan mırıldanan Boğaz'ın hızlı suları ile granit rıhtımlar yıkanıyor. Mermer sütuncuklar, oymalarla süslü kemerler, camlı, parmaklıklı, çiçekli teraslar süslüyordu sarayı. Her katta dalgaların nefesine pencerelerini açmış balkonlar vardı. Bunların bir tarafından alabildiğine deniz, öteki tarafından gül bahçeleri ve selvili yollar görünüyordu. Havuzlarda fıskiye ler oynayıyordu, tavanlar taştan yontulmuş danteller ve zengin renklerle süslüydü. Yabancıların gözlerine ebediyyen kapalı haremlerde, zevkli ve şehvetli hapishanelerinin esareti içinde odalıkların hareketsiz gölgeleri seziliyordu.»

Lâmartine fazla bir edebiyat yığınınına sarmıştır yazdıklarını. Ve o devrin yöneticilerine uzun uzun övgüler dökürmüştür. Bunları insan okurken çok şekerli bir şurup içermiş gibi oluyor.

Gerard de Nerval, bir sabah vakti Paris'te bir havagazı fenerine kendisini kravatından asarak ölen bu Fransız şairi de 1843 de gelmiş İstanbul'a. O tarihte eski dostu ressam Camille Rogier de İstanbul'daymış. Ondan birçok şey öğrenmiş, Türklerle İstanbul hakkında. Hattâ bir aralık İstanbul'da çıkan Fransızca bir gazetede geçinmek için bazı yazılar bile yazmış.

Nerval'in bayram arifesi diye yazdığı bir yazı bir hayli ilginçtir. Burada o devrin ramazanlarını anlatıyor Nerval. Karagözleri, teravi namazlarını, gümrük memurlarının durumunu hattâ Nerval'e satılan Hacıbaba macunu cinsinden bir suyu gülümseyerek okuyorsunuz.

Geçen yüzyılın ortasında İstanbul'a gelen Fransız yazarları arasında Gustave Flaubert de var. 16 Kasım 1850 de gelmiş İstanbul'a ve bir ay kadar kalmış. Ama doğrusu iyi gezmiş. Önce Galata Kulesi'ne çıkmış. Sonra Galata'nın kenar mahallelerini taramış. Galata mevlevihanesine, Üsküdar tekellerine gitmiş. Bedesteni, Topkapı Sarayı'nı, eski eserler müzesini, camileri gezmiş. Ne Fener kalmış gitmediği ne Balat. Ne Belgrad Ormanları ne Göksu.

Flaubert'e bu yolculuk için Fransız tarım ve ticaret bakanlığı punduna getirip para vermiş. Sözde Flaubert ticaret odasına yararlı incelemeler yapacaktı. Yazar tamamen unutmuş bu görevini ve sonra kitaplarında izlerine rastlanan birtakım aşklarla geçirmiş günlerini.

Flaubert Fındıklı Camii'nde bir cuma selâmlığını anlatıyor. Çok ünlü bir Avrupalı yazarın gözünde bütün o saray merasimi tuhaf bir karikatür halini alıyor.

Sırasıyla İstanbul'a gelmiş ve İstanbul hakkında yazılar yazmış öteki Fransız yazarları da şunlar:

Maxime Du Camp, Theophile Gautier, Pierre Loti, Anna De Noailles. Hanri De Renier, Edmond About, Cladue Farrere, Andre Gide, Maurice Barres, Pierre Benoit, Maurice Dekobra, Georges Simenon, Jean Cocteau, Georges Duhamel, Edouard Herriot, Louis Francis...

Bütün bunlardan burada ayrı ayrı parçalar vermeye imkân yok. Ancak bütün bunları toplayıp çevirmek gerektiğine inanıyorum. Yeryüzünün usta kalemleri İstanbul'u nasıl görmüş-

ler, nerelerde hata etmişler, nerelerde dalgaya düşmüşler, nerelerde politika yapmışlar, nerelerde gerçekçi kalmışlar. İstanbul hakkında araştırma yapacak olanlar ellerinin altında bulmalı bu kitapların çevirilerini.

Benim görebildiğim kadar Avrupalı yazar İstanbul'u sadece sinema seyrederek gibi seyretmiş. Şaşmış, keyiflenmiş kafa çekmiş, gezmiş, değişikliğe vurulmuş... Benim gördüklerim arasında hiç biri derinliğine bir sosyal araştırmaya girişmemiş. İktisadi açılardan bir inceleme yapmamış. Hoş zaten o devirlerde bu tür incelemeler de bilinmiyordu. Emperyalizmin ne olduğunun ortaya çıkmasıyla başladı geri ülkelere hangi açılardan bakmak gerektiği anlayışı.

İstanbul hakkında geçmişte ve günümüzde yazılanların derlenip toparlanması hangi sakatlıklar ve aldanışlar içinde oyalandığımızı ve kendi kendimizden dahi ne kadar habersiz olduğumuzu daha sağlam yakalamamız bakımından hepimize yardımcı olacaktır.

İstanbul dükalığı tam olarak iyice çözüldüğü zaman Türkiye'nin kördüğümü de daha kolay çözülecektir.

**GÜLTEPE GECEKONDULARI — ORTAKÖY
SIRTLARI — RUMELİ HİSARI'NDAN
NAFİ BABA MEZARLIĞINA — İSTİNYE'NİN
İÇLERİ — BOĞAZ'IN DURUMU**

Plânlı bir ekonomi yerine «Herkes başının çaresine baksın» anlamına gelen özgürlük içinde kalkınma anlayışının en belirgin sonucu büyük kentleri mantar tarlaları gibi çevreleyen gece-kondular olmuştur.

İstanbul'da gecekonduları ikiye ayırmak mümkündür.

1 — Mahalle aralarındaki arsa boşluklarıyla, Sur diplerine, Boğaz tepelerine, eski konak yıkıntılarının içine beşer onar serpilmiş olan gecekondu. Bunlar tam anlamıyla kara bir sefalet yuvalarıdır.

2 — Zeytinburnu, Taşlıtarla, Gültepe gibi şehir büyüklüğündeki gecekondu bölgeleri. Bu bölgeler sanıldığı kadar karanlık bir sefaletin içinde değillerdir. Anadolu hattâ İstanbul köylerine oranla yaşantı standartları çok daha yüksektir. Ana yolları, okulları, çarşıları, camileri ve az çok ışıklarıyla ortaklaşa kullandıkları bazı çeşmeleri vardır.

Bunlardan Gültepe'yi şöyle bir gözden geçirdik. Şişli'den Hürriyeti Ebediye'ye giden yol ile Levent'in önünden geçen Boğaz üst yolunun arasındaki vâdi ve yamaçlar binler ve binlerce iki odalı küçük evlerle kaplıydı.

Gecekondu daima geniş bayırlara anfi şeklinde yapılıyor ve birbirlerini kapatmıyor. Güneşe dönük küçük pencereleri, beyazlı mavili

boyaları ve yer yer bir avuç yeşil bahçeleri ve ağaçlarıyla son demokrasi gelişmesinin dışında hiç bir devirde rastlanmıyan garip bir zehircilik örneği veriyor bunlar.

Ana yoldan ayrıldıktan sonra evlere, çokcası birbirinin bahçesinden geçen keçi yolu gibi yollardan iniliyor. Hürriyet mahallesinde bunlardan birine doğru indik. Ortak çeşmeden entarili, kirli yüzlü küçük kız çocukları su doldurmayla çalışıyorlardı. İki odalı evlerin çabucak ve amatörce yapıldığı belliydi. Ama sahiplerinin bu evlere güçleri yettiğince bir özen göstermiye çalıştıkları da belliydi. Şişli'nin arka sırtlarından vadiye bakan bir evin bahçemsi terası önünde durduk. Şişmanca, güleç yüzlü, gençten bir hanım çıktı kapının önüne:

— Buyurun bir kahve için, dedi.

Kocası polismiş. Beş çocukları varmış. Çocuklardan bir tanesi kapının önünde dolaşıyordu. Gözünün altı morarmıştı:

— Ne oldu bunun gözüne, dedim.

Annesini kızdırmış, annesi de takunyasını kapıldığı gibi bir tane vurmuş yüzüne. Öteki çocuklar da büyükmüşler, okuyorlarmış.

Gecekondulular şimdilik büyük sıkıntılardan sökülüp geldikten sonra nede olsa İstanbul'da başlarını sokacak iki odalı bir ev yapmanın «Şükür Allaha» tevekkülü içindeydiler. Kendilerini iktidarlara kabul ettirmişlerdi. Oy ağırlıklarını biliyor ve bunu muhalefet olarak kullanmaktansa kendilerine bir şeyler yaptırma yönünde kullanmayı tercih ediyorlardı. Örneğin bir yol, bir çeşme, bir okul daha, iktidarlar da bu kadarını yapıyorlardı. Ama bir kuşak sonra bu gecekonduların aynı uysallığı göstereceklerini ummak büyük safdillik olurdu. Yirmi otuz yıl içinde büyük kentleri kuşatıp kendilerini kabul ettiren ve taştan ekmeğini çıkaran bu insanların on beş yirmi yıl içinde hangi ataklara yöneleceklerini

kestirmek herhalde çok zor değildi.

Türkiye şimdiden esaslı bir toprak reformuyla şehirlere olan akını frenlemez ve canını dışına takıp bütün gücüyle endüstriye yönelerek büyük işletme siteleri kurmaya başlamazsa «Herkes başının çaresine baksın» anlayışının acısını pek ağır şekilde ödeyecekti.

Gültepe'nin üst Boğaz yoluna dayanan yamaçlarını da azıcık gezdik. Cami üstüne cami yapıyordu. Ve evlerin lâgımları dışarıya akıyordu. Bazı gecekondular azmanlaşmış aynı stilin apartmanı olmağa başlamışlardı.

Bizde iktisadi keşmekeşin sonucu olarak kendiliğinden ortaya çıkan çeşitli problemleri ancak «yasak savma» tutumuyla «idare etmiye» yönelmiş bir anlayış devam edip gidiyor. Bu anlayışa göre gecekondular sorununu çözmek çok zordur. Bu bir sosyal emri vakidir ve bu emri vaki devam edip gidecektir. Elbette cüce ölçülerle çözümlenecek işlerden değildir gecekondular dâvası. Ölçüleri büyüktür, plânlı bir ekonomiyle bütçeyi milli gelir hesaplarını iyice kontrol edecek bir seviyeye çıkarır ve tüketim ekonomisini kısıtlıyarak, şimdi delice görünen fakat aslında mümkün olan, yılda elli milyarlık yatırımlara doğru bir seferberlik açılırsa, Ataköy'e benzer on - onbeş siteyle, yüz - yüz elli, onbin kişilik fabrika kökünden çözer bu dâvayı. Ve on yıl içinde bunun üstesinden gelmek olmayacak bir şey değildir. Asıl mesele kalkınmaların akıl almaz tuhaflıktaki tablosunu çiziyordu.

Ortaköy kıyısındaki kömür depoları, İstanbul'a karşı işlenen cinayetlerin bir başka örneği idi. Kuruçeşme'deki kum depoları da buna tuz biber ekiyordu.

Kuruçeşme'nin arka sokaklarına saptık. Fırsat bulursanız kıyıda yukarı doğru Alay Emni Sokağı ile Mezarlık Sokağından ve Keman Sokağından şöyle bir geçiniz. Eğri büğrü yolların üs-

tünde orası burası çarpılmış Osmanlı ahşabı ve bir mezarlık kalıntısı, şekilsiz birkaç apartmanla sarmaş dolaş «özgürlük içinde kalkınmanın» en akılsız örneklerinden birini daha veriyordu.

Ortaköy'le Kuruçeşme arasındaki tepelerde ise kişilere ait enfes koruların resmi geçidi uzanıyordu. Ürgüplü'nün korusu, Enver Paşa'nın korusu, Paçavracı Emin Bey'in korusu, sahip değiştire değiştire Boğaz tepelerinin tapusunu çıkaranların hâlâ daha devam eden saltanatını gösteriyordu. Ve koru saltanatı yer yer Boğaz'ın sonuna kadar devam ediyordu.

Rumeli Hisarı'ndan yukarlara doğru çıktık. Merdivenli daracık sokaklar, pencereleri dökülmüş, pervazları kopmuş Osmanlı ahşabıyla doluydu. Manzarası hariç, Edirnekapi'daki Surlara doğru yine merdivenlerle yükselen Sultan Hamamı mahallesine benzer yerlerdi buraları da... Birkaç apartman, birkaç villa mahallenin devam eden Osmanlı niteliğiyle iyiden iyiye zıtlıyordu.

En sağlam iki büyük anıttan biri Rumeli Hisarı, öteki de Robert College'in binalarıydı. Ahmet Vefik Paşa kütüphanesi genişçe bahçesiyle Boğaz'ın baş döndürücü güzelliğine bakıyordu. Öğrendiğimize göre Amerikalılar kiralamıştı burasını da...

Daracık yollardan daha yukarlara doğru tırmandık. Ta Nafi Baba Mezarlığı'na kadar geldik. Burada çocuklar mezar taşlarının üstüne çıkıp cambazlık gösteriyorlardı. Mezarlığın bulunduğu tepenin içerilere doğru olan yönünde işe Fikir Tepesi'nin gecekonduları uzanıyordu...

İstanbul'un bu canım parçası da izanın kapsıyamayacağı bir keşmekeşin içindeydi. Tekrar makilerle donanmış daracık köy yollarına benzer yollardan Boğaz kıyısına inmiye başladık. Bir yerde dört beş eşekli bir sakayla karşılaştık. Eşeklerle arabanın yanyana geçmesine imkân

yoktu. Saka eşeklerini müsait bir yere kadar geri sürdü... Asıl Boğaz buralarıydı. Yıkık Osmanlı ahşabı, çayırklar, bücür betonlar, küçük sebze-likler ve köy yollarına benzeyen daracık sel yatağı gibi yollarla sarmaş dolaş olmuşlardı.

Şayet Cumhuriyet başlangıçta bütün Boğaz kıyılarını on kilometre derinliğine olduğu gibi kamulaştırırsa ve buraları oya örer gibi plânla-sa koruları, bahçeleri, onarılmış eski evleri ve tam yerine oturtulmuş modern binalarıyla bir milyon kişiyi barındıracak eşsiz siteler kurabilir, böylece hem konut sorunu çözümlenmiş hem İstanbul kurtulmuş, hem de kalkınma, dünyanın parmağını ağzında bırakacak gerçek bir kalkınma olmuş olurdu. Bütün bu sitelerin gelirleri Belediyeyi çok geniş ve etken mali kaynaklara sahip kılardı. Ne çöp derdi kalırdı ortalıkta, ne kanalizasyon derdi, ne su derdi...

Bugün ise «herkes kendi başının çaresine bak-sın» politikası her şeyi tam bir kargaşanın ve-rimsiz kaosuna sürüklemişti. Şimdi Boğaz tepe-leri birkaç bin zenginin ötesinde ne kimsenin işi-ne yarıyor, ne de gerçek değerine kavuşuyordu.

Bütün buraları yeni baştan ele almak ve İstanbul'u gerçekten İstanbul yapmak bakalım hangi kuşağa nasip olacaktı...

Telli Baba'ya çıkıp dilekleri için dua sırasına girenler arasında henüz ne böyle bir dua eden ne de buna amin diyen vardı.

Kimisi lüks arabada, kimisi villasının balko-nunda, kimisi gecekondusunda, kimisi yıkık evi-nin penceresinde bir türkü tutturmuş gidiyor ve hiç bir türkü ötekiyle uyuşmadığı için berbat bir kakafoninin gürültüsü, orkestra şeflerinin öksürük ve geçirtileriyle karışarak sözde Türki-ye'nin sesi oluyordu. Ve bu korkunç gürültüye demokrasi konseri deniyordu.

**BEYKOZ DALYANI — 71 YAŞINDAKİ
KAYIKÇI — KANLICA'NIN YOĞURDU —
ÇENGELKÖYÜ'NDEKİ ÇINAR.**

Öğle üstü evden gazeteye gelirken Çemberli-taş'a doğru yol tıkanı. Pek alışık olduğumuz bir trafik tıkanmasına benzemiyordu bu sefer-ki tıkanma. Sol taraftan hiç araba inmiyordu aşağıya. Ve gidiş yolundaki arabalar bir milim dahi kıpırdamıyorlardı. Önümdeki arabayı bir hanım kullanıyordu. Uzayıp giden araba konvo-yunun görünmiyen ucundan aşağıya doğru hız-lı hızlı inmekte olan bir adam yanımdan geç-ken pencereden başımı uzatıp sordum:

— Ne oluyor kuzum.

Adam:

— Polislerle gençler dövüşüyorlar, dedi.

Bir gün önce Üniversite sınavlarının polis de-netiminde yapılması için alınan kararın gençler-de yarattığı tepki demek ki daha büyümüştü. Ana caddeden gazeteye gitmenin imkânı kal-mamıştı. Öndeki arabaların bazıları manevra yapıp geriye dönüyorlardı. Bir fırsatını bulup sağda-ki yollardan birine saptım. Arka taraflar-dan Sultan Ahmet'e çıkmayı düşünüyordum. Gedikpaşa'nın oralarda sağdan soldan koşuşan-lar

Her taraf kesildi, asker geldi, diye bağırı-yorlardı.

Arabayla yola devam etmenin imkânı kalma-mıştı. Bıraktık arabayı bir tarafa. O sırada yüz-lerce genç ellerinde taşlar sopalarla karşı yol-lardan aşağıya koşarak ortalığı dolduruverdiler.

Bir tanesi bir polis kalkanını tutuyordu başını üstünde, bir tanesi bir polisin miğferini, bir tanesi de bir polis cobunu kaldırmıştı havaya. Bunlar kendilerine saldıran polisten aldıkları ganimetlerdi. Zafer çağlıklarıyla gidiyorlardı.

28 Nisan'da da gazeteye gelirken Vilâyetin altında yine böyle bir yerde kalmıştım. Gençler aynı heyecan içinde «Menderes istifa» diye bağıyorlar, polis yolları tutmıya çalışıyordu. O anılar geçti gözlerimin önünden.

Yavaş yavaş Divanyolu'na yürüdüm. Asker kesmişti caddeyi. Bir ere basın kartımı gösterdim.

— Kumandana söyle, dedi.

Kumandandan rica ettim Babıâli'ye gitmek için.

— Hemen çabuk gidin, dedi.

Vilâyetin önünü de çift sıra toplum polisi kesmişti. Elimde basın kartı komseri buldum:

— Müsaade edin gazeteye gideceğim, dedim.

Aldı baktı karta.

— Buyurun dedi.

Ve indik gazeteye. Gazetede arkadaşlar, bazı toplum polislerinin gençlere benim adım eklenmiş küfürlerle bağırdıklarını söylüyorlardı.

— Ne yapacaksınız, onları böyle şartlandırıyorlar işte, dedim.

Ben ise bazan onlardan birinin oturduğu gecekondu-lara, mahalle aralarındaki çıkmaz sokaklardaki evlerine rastlıyordum, yaşadıkları hayatı biliyordum. Neyi kime karşı savunduklarının farkında bile değildiler. Fakirlik içinde dünyayı anlıyamadan ekmek parası için polis olmuşlardı ve Üniversiteli gençlere düşman gözüyle bakıyorlardı. Gün gelecek ayılacaklar ve belki de vaktiyle toplum polisliği etmiş olduklarını ilerde herkesten saklamıya çalışacaklardı.

Gazeteye:

— Polis ateş açmış, iki genç ölmüş, gibi ha-

berler geliyordu.

Ara:

— Nerde kaldın, diye telefon ediyordu.

Sözde Boğaz'ın Anadolu yakasını gezecektik. Ama doğrusu hiç havamda değildim.

Saat beşe doğru İstinye'ye geldik. Buradan da Paşabahçe'ye araba vapuru işliyordu. Kamyonlar sıraya girmişler bekliyorlardı. Babıâli çevresinde olup bitenlerden henüz kimsenin haberi yoktu. Genç bir kadın küçük gazinolardan birine oturmuş, yanında genç bir erkek, ayak ayak üstüne attığı çıplak bacağını oynata oynata dondurma yiyordu. Boğaz akşam güneşinin altında ışıklı mavilikleriyle serin serin akıyordu. Kıyılardaki zengin yalıları, tepelerden bakışan evler ve korularla fıstık ağaçları, kendi ılık dünyaları içindeydiler.

Araba vapurunun güvertesinden Boğaz'ın insanda yaşama gücünü tazeleyen güzelliğini seyrederiyorduk. İç yüzünü çok iyi bildiğiniz bir kadının güzelliğine bakarken geçen duygular geçiyordu içimizden ve üç kelime yuvarlandı dudaklarımdan:

— Yazık şu İstanbul'a...

Araba vapurunun gemicileri:

— Ağabey bizim Taşıtlarla'yı da yazsana diyorlardı.

Bir tanesi:

Sonunda mutlaka iyi olacak değil mi, dedi.

Hiç kuşkunuz olmasın, iyi olmasını ne kadar ödeyebilirsek o kadar iyi olacak, dedim.

Paşabahçe'de araba vapurundan inince Beykoz'a doğru saptık. Boğaz'ın bu yakası karşısı gibi kartlaşıp züppeleşmemiştii. Güngörmüş bir mahmurluğun sakinliği içindeydi.

Beykoz'daki kıyı kahvesinde insanlar denizi

seyrederek çay içiyorlardı. Çarşının dükkânları düğüne gitmek için süslenmiye çalışan mahalle genç kızları gibiydiler. Vitrinlerinde düdüklü tencereleri, elektrikli ütöleri ve hattâ vantilâtörleri bile vardı. Deniz kıyısındaki bir küçük kahvede erkekler pişti oynuyorlardı. Karşıdaki bir berber dükkânında bir erkek traş oluyordu. Caminin dibine üç beş kişi yanyana çömelmişti. Birkaç tanesi ihtiyar ve sakallıydı. Sokaktan başörtülü kadın grupları yürüyordu. Tepelere doğru ahşap evler ve fıstık ağaçları yükseliyordu...

Beykoz'dan bir sandala bindik. Güneş yakmıyan bir sokulganlıktaydı. Deniz sakin, kıyılar sakindi. Harap bir iki büyük yalı birbirine yaslanmış uyukluyordu. Bir tanesinin tâ tepesindeki ucunda küçük bir göz açılmış gibi uydurma ufacık bir balkon yapılmıştı, mütevazı bir karıkoca akşam Boğaz'ının tadını çıkarıyorlardı...

Sandalla karşıdaki dalyana kadar gittik. Dalyanın iri uzun kazıklarının ucunda gözcüler oturuyorlardı. Kıpırdamadan heykelleşmiş gibi oturuyorlardı. Ağların dibinde bir kocaman siyah sandal duruyordu. İçindekiler gözcüler balığın geldiğini haber verince ağları kapatmak için bekliyorlardı.

Kayıkçımız ufacık tefecik dut kurusu gibi bir ihtiyardı.

— Kaç yaşındasın, dedim.

— Yetmiş bir, dedi.

Kırış kırış, kurabiye kadar sevimli bir yüzü vardı. Bir ayağını altına almış küreği öyle çekiyordu.

— Kimin bu dalyan.

Hüseyin Subaşı'nınmış. Hüseyin Bey ölmüş. Evlâtlığı bakıyormuş şimdi dalyana.

— Dalyandaki balıkçılar para mı alır, pay mı alırlar, dedim.

- Pay alırlar, dedi.
- Yarı yarıya mı?
- Hayır, balığın dörtte üçü dalyan sahibinin-
dir, dörtte biri de onların.

Mevsim bitip dalyan toplandıktan sonra Balıkhanedeki hesaplar ortaya konur ve balıkçıların hakları verilir. O zamana kadar da patrondan avans alarak geçinirlermiş balıkçılar. Dalyanda 23 balıkçı çalışıyormuş. Beş ayda üç yüz bin liralık balık çıksa 23 kişi bunun dörtte birini yani 75 bin lirayı paylaşırmış. Aşağı yukarı bir balıkçının aylık kazancı yılda üç yüz dört yüz lira civarında görünüyordu. Herhalde peşin alınan avanslar da bunları silip süpürüyordu.

Sandalcıya:

- Sen de balıkçılık yapıyor musun, dedim. Yapıyormuş.
- Ne kazanırsın günde?
- Belli olmaz ki balığa bakar. Beş kilo on kilo olur bazen. Ve tuhaf bir gülücükle ilâve etti:
- Bu yaştan sonra çok paraya da ihtiyaç yok. Çocukları, torunları, torunlarının çocukları varmış. Ve hâlâ çalışıyordu. Doğma büyüme Beykozluymuş, babası da Beykozluymuş.
- Beykoz'un yerlisi çok azaldı, diyordu. Saat yediye yaklaşıyordu.

Beykoz'dan Üsküdar'a doğru gitmeye başladık. Koruların boş bıraktığı tepelerde gecekon-
dular görünüyordu. Yol Boğaz tepelerine tırmandıkça, aşağıdaki fıstık ağaçlarının gerisinden batan güneşin şavkı görünüyordu. Ve karşı kıyılar esmer bir kâğıt üstüne çini mürekkebiyle çizilen silüetler haline geliyordu. Boğaz'ın suları ağır ağır inen geceye doğru akıyordu. Vapur-
lar ışıklarını yakmışlardı.

Bir aralık bir kahve önünde durduk. Akşam ajansını merak ediyordum. Radyo sabahki olayları veriyordu. Üniversite tatil edilmişti. Kahve-

nin beyaz ceketli garsonu da yarım yamalak dinledi haberleri:

— Vallahi bey, işler kötüye gidiyor, öyle değil mi, dedi.

Dudaklarını ısırılmış başını sallıyordu.

Kanlıca'da yoğurtlar yedik. Anadolu Hisarı'nda Göksu köprüsünün altındaki küçük balıkçı kahvesinde balıkçılar demleniyordu.

Yirmi dokuz yıl önce Cumartesileri Anadolu Hisarı çayırının dibindeki bir köşke babamın bir dostuna çıkardım okuldan. İhtiyar bir nine bana pilâv pişirirdi. Ne de güzel pişirirdi pilâvı. Daha sonra da Beşiktaş'taki bir akrabaya aktarma olmuşum.

Boğaz tepeleri, karşı kıyılar kayıp gidiyordu. Kandilli, Vaniköy gerilere kalmıştı.

Çengelköy'de durduk. Caminin arkasındaki kıyı kahvesine girdik. İstanbul'un en garip çınarı buradaydı. Boyu kadar uzun kalın bir dalını denize doğru alçacık uzatmış da uzatmıştı. Bu garip ve kalın dalın altına kırılmasın diye destekler koymuşlardı. Eskiden balıkçılar ağlarını asarlardı buraya.

Manavlar şıkır şıkırdı. Bir ciğercinin önünde siyah bir kedi yalanıyordu. Boğaz'a kaçamak gelmiş bir flört kıyı kahvesinden çıkmış ağır ağır yürüyordu. Gölgeleleri birbirinin üstüne düşüyordu. İçlerinden geçeni sorsam, gölgelerini göstereceklerdi.

Beylerbeyi, Kuzguncuk ve Üsküdar'a gelip dayandık. Buraların da köşe bucağını, korularını korularının tarihçesini yazmayı isterdim. Koskoca ayrı bir kitap olurdu. Ama İstanbul'u pehlivan tefrikası haline getirmeye niyetim yoktu. Yaşarken yazılan İstanbul bir gıdımlık göz atmanın röportajıydı ve üç haftalık gezinti iki gün sonra bitecekti.

Beyazıt'ta yine gençler dövüşüyordu.

Geleceğin Türkiye'si ve İstanbul'u bu kavgaların ötesinde mayalanıyordu.

**ÜSKÜDAR — FETHİ PAŞA KORUSU
— ÇAMLICA — SALACAK KIYILARI.**

Üsküdar'ın masallara karışmış bir geçmişi var. Adı da zaten mitolojiden geliyor. Eski Yunan, Marmara kıyılarındaki ilk sitesini buraya kurmuş. Adını da Krisopolis yâni Krises'in Kenti demiş. Krises, eski Yunan'ın ünlü kahramanı Agamemnon'un kızıdır. Vaktiyle buradaki Atinalılar, gelip geçen gemilerden vergi alırlarmış. Sonradan Romalıların ve Bizanslıların eline geçmiş burası. 7. Yüzyılın başında Bizans'ı zaptetmiye gelen İranlıların, sekizinci yüzyılda da Arapların eline geçmiş. Arkasından 26 Haziran 1203'de dördüncü Haçlı Seferleri sırasında İstanbul'u kuşatan Lâtinler almışlar burayı. Sonunda da İstanbul'un fethiyle Osmanlıların egemenliği altına girmiş adı da Üsküdar olmuş.

Kıyıdaki Şemsi Paşa Camii İstanbul'un en eski camilerinden biri. 1471'de sonradan Müslüman olan Rumi Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış. Camie şöyle bir uğradık. Kütüphanesi tertemiz, parmaklıkları dışında kalan rıhtımda gençler balık yakalıyorlardı. Eski anıtlara zaafım vardır benim. Onlarda yüzyıllar içinde gelip geçmiş insanlığın soyut anılarını ve emek zaferini elimi uzatıp âdeta okşamak isterim. Şemsi Paşa Camii de beş yüz yıl önce Fatih devrini yaşamış bir cami idi... Bir değil, iki değil, üç değil, dört değil, beş tane yüz yıl akıp geçmişti üstünden.

Karşıdan araba vapurları geliyordu. Asya'dan Avrupa'ya, Avrupa'dan Asya'ya geçip du-

ruyordu İstanbullular.

Üsküdar meydanı da meydan yapmaktaki acemiliğimizin bir başka örneğiydi. Ne Beyazıt Meydanı'nı, ne Eminönü Meydanı'nı, ne Karaköy Meydanı'nı kıvıramamıştık. Üsküdar Meydanı da o beceriksizliğin son halkasıydı. Üstünde bit gibi arabaların kaynaştığı adamakıllı geniş bir beton kellik halinde duruyordu.

Üsküdar'dan Bağlarbaşı'na yöneldik. Soldan Sultantepe'yi kavisliyerek Kuzguncuk sırtlarındaki Fethi Paşa Korusu'na daldık. Bu koru yakın dostlarımin korusuydu. Ama dostlarım özel mülkiyet kıskançlığında olmadıkları için koru halka açık bir harika park haline gelmişti. Kadınlar, kızlar, gençler, dolaşıp duruyorlardı korulukta. Ağaçların zaman zaman tek, zaman zaman yoğun silüetleri ve dantelleri arkasından Boğaz'ın çeşitli görüntülerini seyrediyordunuz. Bir taraftan Beylerbeyi açıkları, bir taraftan Sarayburnu önleri görünüyordu. Yeryüzünde bir aşk dekoru aransa zannederim ki herkes buraları gördükten sonra oyunu İstanbul'a verirdi.

Bağlarbaşı, Altunizade köşkleri, Kısıklı, Çamlıca. O rahat tenhalık, bahçeler, ağaçlar ve derinliğine derinliğine birbirine karışarak uzayıp giden ton ton yeşiller.

Bilemezsiniz ne kadar çok severim. İstanbul'un bu taraflarını. Çocukluğumda bisiklete atlayınca Göztepe'den kanter içinde, Bulgurlu'ya vururdum. Kısıklı'dan Çamlıca'ya dimdik çıkan yokuşun başında sıra sıra büyük teyzelerim otururdu. Ümraniye yolunun biraz ötesinde babamın bekârlık evi vardı. İşgalde İngilizler iki defa kendisini buradan tutuklayıp götürmüşlerdi Bekirağa bölüğüne. Memduh Şevket Anadolu'ya kaçarken o evde gizlenmişti.

Çok daha çocukluğumda Göztepe'nin üstü kapalı, iç tavanı resimli tek atlı arabalarıyla ge-

lirdik Çamlıca'ya. Gece misafirliğinin tadı başkaydı. Üst kat odalarına yer yatakları serilirdi. Büyük teyzelerimle enişterim çok severlerdi küçük çocukları. Çekmecelerinden şeker, şamfıstığı çıkarıp verirlerdi. Kısıklı bahçesinde Naşit oynardı. Babam nargile içerdi, ben kâğıt helvası yerdim. Büyük enişterimin kimisi denizci, kimisi topçuydu. Dedem onlarla Çanakkale'nin savunmasını konuşurdu. Her seferinde heyecandan ayağa kalkıp elleriyle tarifler yaparak tartışırlardı. Şimdi dedemle enişterim, anneannem Çamlıca mezarlığında yatıyorlar... Babamla babaannem yine yanyana Merdivenköyü mezarlığında. Bilmiyorum hâlâ birbirlerine misafirliğe gidip tartışıyorlar mı?

Çançanlı tramvaylar kalktıktan sonra daha da tatlı olmuş buraları. Deniz kıyısı modası sayfiye çıkırtkanlığına da boğmuyor Çamlıca'yı. Her şey sessiz, sakin ve yeşillikler içinde. En az değişen yer yine galiba buraları İstanbul'da.

Çamlıca tepesindeki kahvede oradan buradan gelmiş arabalılar çay içiyorlar. Marmara ufukları, Kızkulesi ve kıvrıla kıvrıla uzanan Boğaz ve karşıda afisini hiç bozmıyan küçük Çamlıca. Eski yazarlarla ozanlardaki İstanbul tutkusunu anlıyorum. Onlar bizim gibi sur çöplükleriyle Kasımpaşa yıkıntıları arasında dolaşmaktansa buralarda oturup Nedim Efendi'den mısralar okumayı tercih ederlerdi ve:

*Gelmek'çün ikinci bir hayata
Bir gün dönüş olsa ahiretten
Her ruh açılıp da kâinata
Keyfince semada bulsa mesken
Talih ban dönse nazikâne
Bir yıldız verse mâlikâne
Bigâne kalır o iltifata
İstanbul'a dönmek isterim ben*

Diye şiirler yazarlardı...

Onlar İstanbul'u sadece bu açıdan anladılar. Çürüyen ve kurtlanan İstanbul'la uğraşmak da bizlere düştü.

Çamlıca'dan doğruca Salacak'a indik. On yıl önce de Refik Erduran'ın yalısında oturmuştum burada. On yılda değişmiş ve değişmiş Salacak. Yarı yarıya Suadiye kopyesi olmaya yönelmiş. İskele dibindeki kıyı kahvesi şükür ki henüz kurtarmış paçayı. Orada bazı akşamlar Vâlâ Nureddin'le oturur rakı içerdik.

Yine akşam oluyordu İstanbul'da. Gözlerim çevremden çok kendi içimde ve içimdeki eski anılarda dolaşıyordu. Vâlâ'yı ölümünden üç gün önce Cerrahpaşa'daki yatağında görüyorum.

— Gördün mü bak ne hale geldik, diyor.

Kendisi için yazdığım bir yazı yaş gününe rastlamış. Yastığının altından onu çıkarıp gösteriyor. Zayıflamış yüzü ve burnunda oksijen tüpü.

Kıyı kahvesinin renkli renkli lâmbaları yanmıştı... Son sekiz vapuru yanaşıyordu iskeleye. O sırada binbir imkân sıralayıp ne istersin diye sorsalar:

— Bir yaz akşamı Salacak'taki küçük gazinoda oturup rakı içmeyi, derdim.

İstavritlerle izmaritler kızarıyordu tavada. Fıstıklı, üzümlü, zeytinyağlı biber dolmasının, dereotlu taze kokusu anason kokusuna karışıyordu, patlıcan tavaları dilim dilimdi, piyazın yumurta dilimleri zeytinyağını içmiş tel tel sovanlarla sarılmıştı. Renk renk lâmbalar sallanıyordu. Rakının buzlu beyazlığı, denizin mavimsi morluğuyla birlikte yudumlanıyordu. Ve Kızkulesi Boğaz'dan kolunu uzatmış tokuşturmak istercesine kadeh kaldırıyor gibiydi. Bir mavna gidiyordu açıktan.

Aka Gündüz, Refik Halit, Nurettin Artam ge-

liyorlardı masaya. Reşat Nuri ağzında küçülen sigarasıyla susuyordu. Saçları kırılaşmamış Çetin'ler dizi dizi oturmuşlar, bağıra çağıra konuşuyorlardı.

Halil Lütüf hâlâ vermiyordu paraları.

Ercüment Ekrem:

— Artık benden hiç söz açmıyorsun diyordu.

Çallı gülüyordu.

İstanbul akşamları, tehlikeli akşamlardır. Geleceği arıyan gözleri bile bir yerde geçmişin hayallerine daldırabilir.

Bir tanıdık çehre durdu masanın önünde:

— Tanıdın mı, dedi.

— Hatırlıyorum, dedim...

— Söyle bakalım nereden...

Vakit kazanmak için:

— Galiba buralardan, dedim.

— Yok yok daha eskiye git, Ankara'ya...

Ayağa fırladım. Yedek Subaydaki tabur kumandanıydı... On dört yıl sonra ilk defa sivil elbiseyle görüyordum kendisini... Hoş oluyor böyle karşılaşmalar.

Derken bir genç dost geldi:

— Azıcık da bizimle oturma mısınız...

Oturur muyum, oturmaz mıyım... Otururum elbette... Uzun bir masada adlarını bilmediğim dostlar.

— Gençleri haklı buluyor musunuz?

— Elbette bulurum...

— Derslerine çalışsalar daha iyi değil mi?

— Toplum olaylarının dışında olan ders yoktur Üniversitede. Siz söyleyin asıl bana siz Türkiye'nin değişmesinden yana mısınız, değil misiniz?

Çeşitli cevaplar sıralandı.

— Yanayız...

— Az yanayız...

— Elbette yanayız...

— Eğer gerçekten böyle bir değişiklikten yagnaysanız, bu değişikliğe dönük her hareketi tutmak zorundasınız. Politikacılar ise değişiklikten yana görünüp kendi çıkarlarını bozacak hiç bir değişikliği istemiyenlerdir. Ve bu noktada hepsi birbirinin ağzına tükürmüştür...

Salacak'ta geçmişin hayalleri uçup gitti. Günün gerçekleri geldi ortaya...

Gazinoyu da okumuş on onbeş genç birlikte çalışarak yönetiyor. Her müşteriye bir kalemle bir küçük defter veriyorlar.

— Buyurun hesabı siz tutun, diyorlar...

Bir küçük şişe kulüp rakısı, piyaz, pilâki, iki porsiyon patlıcan tavaşı, iki porsiyon biber dolması, peynir, üç büyük porsiyon taze balık, üç kahve otuz üç buçuk lira...

— Bu kadar ucuz hesap olmaz, dedim. İltimas yaptınız bana...

İsbat ettiler. Herkese hesap böyleymiş.

— Biz inandığımız bir ölçünün usulünü uyguluyoruz, dediler.

— Yürütemezsiniz, dedim. Tüm düzen değişmedikçe özel uygulamalar iflâsa mahkûmdur. Sonunda mutlaka siz de değişeceksiniz.

— Göreceksiniz değişmeyeceğiz, dediler.

Bütün Boğaz lokantalarını biliyordum ben. Bunlar en ucuzundan da yarı yarıya daha aşağıya iş görüyorlardı.

İddiamızı bir daha yıla aynı tarihte bir ziyafetine pekleştirdik. Fiatlar değişmezse ziyafet benden olacaktı...

Bir İstanbul günü de Salacak'ta böyle bitti.

SONUNDA BİZ BİTECEĞİZ, İSTANBUL HİÇ BİTMEYECEK.

Dünyada en çok iskelesi olan şehir zannederssem İstanbul... Boğaz'ın Batı kıyısındaki iskelelere bakın; Kabataş, Beşiktaş, Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, Rumeli Hisarı, Emirgân. Doğu yakasındaki iskelelere bir bakın; Salacak, Üsküdar, Kuzguncuk. Beylerbeyi, Çengelköy, Vanköy... Marmara kıyısındaki iskelelere bir bakın: Haydarpaşa, Kadıköy, Kalamış, Moda, Fenerbahçe, Caddebostan, Suadiye, Bostancı. Sonra Ada iskeleleri sonra Florya. Sonra Haliç iskeleleri.

Nişanlılarda, flörtlerde İstanbul'u gezme merakı vardır. Önce bu iskeleleri dolaşınsınlar, hem ilginç bir program yapmış olurlar kendilerine, hem de az çok İstanbul'da yaşanmakta olan hayatları görmüş olurlar.

Arkasından tren istasyonlarına gelir sıra Haydarpaşa, Söğütlüçeşme, Kızıltoprak, Fener-yolu, Göztepe. Batı yakasında Sirkeci, Cankurtaran, Kumkapı, Yenikapı, Kocamustafapaşa, Yedikule.

Biz bu küçük yazı serisinde İstanbul'un semtlerinden dekorlarından, tezatlarından ve keşme-keşinden birer tutam vermiye çalıştık.

İstanbul'un tarihi, İstanbul'un mistiği, İstanbul'un anıtları, İstanbul'un sınıfları, İstanbul'un iktisadi mekanizması, İstanbul'un sosyal kurumları, hepsi hepsi ömür boyu çalışma isteyen ayrı ayrı ciltler dolduracak konular bunlar. Ne çare ki bu konulara karşı yeterince bir ilgi henüz yok Türkiye'de.

İstanbul'da doğmuş büyümüşler dahi beş on semtin ötesinde İstanbul'u tanımıyorlar. Kaç Yeşilköylü Kayışdağ çevresini, kaç İçerenköylü Küçükçekmece Gölü'nün kıyılarını gezmiştir? Oysa insanın yaşadığı kentle ilgilenmesi, bütün gir-disini çıktısını bilmesi bir başka uyanıklık getirir kişiye.

Biliyorum günlük yaşantının dağdağası, insanı belirli yollarla belirli yerlere tutsak ediyor. Yorgunluklar, üşenmeler, iktisadi zorluklar, hepimize koskoca İstanbul kentinde minicik minicik dünyalar kuruyor. Onların kabuklarını çatlatıp bütün şehri yaşayamıyoruz.

Kahvelerde azıcık yana dönmüş kasketi, uzamış traşı ile pişti oynayanlar, Bağdat Caddesi'nde son model araba yarıştıran on sekiz yaş çocuklarıyla kızlarını görmüyorlar bile. Çiftehavuzlar'daki villaların beyleriyle hanımları ise ne Çarşamba ile Çukurbostan mahallelerinden haberdardırlar ne de Yağ İskelesinden.

Aynı toplumun sınıfları birbirlerinden ilgisiz, hattâ habersiz yaşıyorlar İstanbul'da...

Bu ilgisizliğin yarattığı kopuşma ile «Herkes başının çaresine baksın» felsefesinin doğurduğu kargaşa bunalttıkça bunaltıyor kenti... Ne şehrin kaynakları, ne insan gücü rantabl olarak kullanılabilir, ne herkesin hakkı olan sağlık, iş ve eğitim güvenliğiyle, eğlence olanakları herkesin yararlanabileceği bir nitelik gösteriyor.

Kimi bir sur kovuğunda bir yer geçirmiş eline, üç beş fıkara çırağı çalıştırıyor orada. Kimi Haliç kıyısında elli metre yer kapatmış, yılda milyon kazanıyor. Kimi hanlarda, gümrük komisyoncusu, kimi duraklarda araba değnekçisi... Belediyenin gelirleri tıkanık da tıkanık... Ne uzmanların ağırlığı var, ne plâncıların. Şehircilik anlayışı doğmadan kuyruğunu titretmiş. Mahalle aralarında takkeli politikacılar... Ve sormasız ortalığa salıverilmiş çocuklar.

Böyle şehir olma.

Bugün. İstanbul, gücü gücü yetenin mânen maddeten yağmaladığı bir yağma Hasan'ın böleği...

Önüne gelen geçimini en kolay yoldan İstanbul'un İstanbul olma niteliğini kullanarak sağlama kurnazlığına düşmüş.

Vaktiyle halk dilindeki:

– İstanbul'un taşı toprağı altın, sözü hiç de boşuna söylenmemiş...

Ama artık şehrin göğsü kolu, bacağı, gövdesi emildikçe emilmekten parça parça çürüyüp dökmektedir.

Ve bu şehri kurtarmanın usulleri vardır...

Şehirdeki bütün fabrika ve atölyeleri ne pahasına olursa olsun şehrin yüz kilometre dışına taşımak bunun ilk şartıdır...

İstanbul'un İstanbul olma niteliğinden sağlanan kazançlar mutlaka Belediye'ye dolayısıyla İstanbul'da yaşayan herkese ait olmalıdır.

Kıyılar hiç kimsenin tekelinde bırakılmamalı ve bina yapımıyla arsa alım satımı mutlaka kamulaştırılmalıdır.

İstanbul kurtulursa bu yönde gelişecek kesin bir plânlamayla kurtulabilir.

Belediyenin geliri beş milyara doğru yükselir. Ne su derdi kalır, ne çöp derdi, ne gecekond, ne de kimsesiz çocuk derdi...

İstanbul'da bir yandan yüz binlerce insan, her an yıkılma tehlikesinde olan harabelerde oturuyorlar. Bir yanda ise kışın sayfiye evleri, yazın da kışlık evler bomboş duruyorlar. Bu sonuna kadar kabul edilecek bir çelişki değildir.

Ayrıca kazanç kaynaklarının sağladığı gelir gayet kötü bölünmektedir şehirde... Hem milyonerlik müessesesi filizler çıkartmakta, hem sırt hamallığı devam etmektedir. Üstelik Türkiye

ekonomisinin kaldıramıyacağı bir tüketim ve israf vardır şehirde... Dolmuş ve gece kulüplerinin sayısı hemen hemen aynı oranda çoğalmaktadır.

Esrar her köşe bucağı azgın bir şekilde ele geçirmektedir.

Rüşvet çarkı hergün biraz daha hızlı dönmektedir.

İşsizlik asâyiş diye birşey bırakmamaktadır.

Türkiye'yi kurtaracak yönetim, İstanbul'u gerçek yerine oturtacak olan yönetimdir.

Bu kısa yazı serisi içinde köşede kalmış yerlerden, Bizans'tan, Ceneviz'den, Osmanlılardan, Boğaz tepelerinden, günlük yaşantılardan küçük örnekler derlemeye çalıştık.

İstanbul'un çevresi, sayfiyeleri ve köyleri için de yine bazı yazı serileri hazırlamak yerinde olur.

İstanbul üstünde yoğunlaşacak bilinçli bir gazeteciliğin, birçok yararlar sağlayacağına, İstanbullulara ve Türkiye'ye içinden çıkılamaz sanılan dertlerin kaynaklarını ve düzeltme sistematiğini göstereceğine inanıyorum.

Ara Güler ile İstanbul'daki üç haftalık gezimizde, şimdiye kadar ileri sürdüğümüz iddiaları yerinde doğrulayan yüzlerce somut örnek gördük.

Bu örnekler, bunları görmek istemiyenlere de kısa zamanda kendilerini göstereceklerdir.

Fıstık ağaçlarının arkasından parıldıyan denize bakarken İstanbul'a hayran olanlar, sevgililerinin ellerini tutarken dünyayı unutanlar, Boğaz gazinolarındaki eğlence akşamlarında Boş vermişim şarkılarında sarhoşluğa düşenler, Kasımpaşa'daki sefalet dünyasından yükselme-

ye başlayan sesleri de hatırlamalıdır.

Haliç kıyılarında inleyip duran araba kazasına uğramış ihtiyar. Merkezefendi'nin karşısındaki sur yamaçlarına dökülmüş çöplerden nafakasını çıkarmaya uğraşan kadınlar, Zeyrek'teki ahşap çöküntülerde barınmaya çalışanlar ve Haliç 9'un efendi kaptanı ve ateşçileri ve sahil yolunun dondurmacıları ve Beykoz'un balıkçıları hayalimde uzaktan merhabalar gönderiyorlar...

Orhan'ın mısraları yankılanıyor kulaklarımda:

*İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Hafiften bir rüzgâr esiyor,
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda
Sucuların hiç durmayan çingirakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;*

Bu şiirin gerçekten zevkine varmak ve İstanbul'u gözleri kapalıyken de dinleyebilmek isteyenler, daha önce İstanbul'u gözlerini açarak, hem de iyice açarak görmek ve anlamak zorunda olduklarını unutmamalıdır.

O zaman hem açıkgözlerin körlüğünü, hem de gözü açılmamışların uyanışını görecekler ve gelecekteki İstanbul'larda çok daha mutlu yaşayacak insanlara kendi devirlerinin kötü acılarından insanlık adına bir özür selâmı yollayacaklardır.

Yaşarken yazdığımız İstanbul elbette burada bitmedi... Yaşadığımız ve yazdığımız sürece de bitmeyecek. Sonunda biz biteceğiz, o bitmeyecek.

Hiç, hiç, hiç bitmeyecek...

AL İŞTE İSTANBUL

ÇETİN ALTAN anlatı

... O zaman hem açıkgözlerin körlüğünü, hem de gözü açılmamışların uyanışını görecekler ve gelecekteki İstanbul'larda çok daha mutlu yaşayacak insanlara kendi devirlerinin kötü acılarından insanlık adına bir özür selamı yollayacaklardır.

Yaşarken yazdığımız İstanbul elbette burada bitmedi... Yaşadığımız ve yazdığımız sürece de bitmeyecek. Sonunda biz biteceğiz, o bitmeyecek. Hiç, hiç, hiç bitmeyecek....

ÖNEMLİ NOT

Bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz.

160 Lira